

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MODERN SURİYE ROMANI
(1937-1967)

Ortaya Çıkışı, Öncüleri ve Etkilendiği Edebî Akımlar

Abdulkader DAWOD
2501171090

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Sultan ŞİMŞEK

İSTANBUL – 2020

ÖZ

MODERN SURİYE ROMANI

(1937-1967)

Ortaya Çıkışı, Öncüleri ve Etkilendiği Edebî Akımlar

Abdulkader DAWOD

Araştırmamız Suriye romanının doğuşu, gelişimi, etkilendiği edebî akımları ve önemli temsilcilerini içermektedir. Suriye’de romanın doğuş tarihi kabul edilen 1937’den 1967’deki Altı Gün Savaşı’na kadarki 30 yıllık dönemi kapsamaktadır. 1967 yılı genelde Arap ülkelerinde, özelde ise Suriye’de yeni, çağdaş bir roman türünün doğduğu önemli bir tarihtir. Bu çalışmada belirtilen dönemde ortaya çıkan edebî akımları irdelemeye, her edebî akımdan bir romanı da tahlil etmeye gayret edilmiştir. Bu dönemde Suriye romanının öncüleri zikredilirken Suriye’deki siyasi ve sosyal şartların Suriyeli romancılar ve eserleri üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma giriş, üç bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümü araştırmanın önemi, hedefi, sınırları, önemli kaynakları, araştırma yöntemini ve daha önce yapılmış araştırmaların tahlilini içermektedir. Birinci bölüm altı başlıktan oluşmaktadır. Arap edebiyatında romanın tanımı, kısa modern Suriye tarihi, modern Suriye’de sanatsal romanın doğuşu, romanın gelişim aşamalarını içermektedir. İkinci bölüm dört başlıktan oluşmakta olup araştırmanın kapsadığı dönemdeki edebî akımları, önemli yazarları, romantizm akımının başlangıcı, realizm, sembolizm ve varoluşçuluk akımlarını içermektedir. Üçüncü ve son bölüm ise altı başlıktan oluşmaktadır. Araştırmanın kapsadığı dönemde en belirgin Suriyeli romancılardan, “Şekîb el-Câbirî, Kuveylit Hûrî, Sıdkı İsmail, Fâris Zerkûr, George Salim, Mutâ’ Safedî”nin incelenmesini içermektedir.

Bu araştırmanın başlıca hedefi modern Suriye romanının gelişiminin genel bir çerçevesini çizmek, siyasî ve sosyal süreçlerin roman ve yazarları üzerindeki

etkilerini, Batı kaynaklı edebiyatın edebî akımların oluşumundaki etkisini belirlemektir. Öncelikle söz konusu dönemin önde gelen romanları okunmuş, daha sonra akademik çalışmalar gözden geçirilmiş ve elde ettiğimiz verilerle analiz ve sentez yöntemleri takip edilmiştir. Sonuç olarak Suriye romanının gelişim aşamaları modern Suriye devletiyle paralel bir şekilde seyrettiği tespit edilmiş ve 1967'ye kadarki süreçte realizm baskın karakter olmuştur. 1967'den sonra ise Suriye romanı daha özerk bir yapıya kavuşmuştur.

Anahtar kelimeler: Modern Suriye romanı, edebî akımlar, çağdaş roman, Suriyeli romancılar.

ABSTRACT

**MODERN SYRIAN NOVEL, ITS APPEARANCE, PIONEERS
AND INFLUENCING CURRENTS (1937-1967)**

Abdulkader DAWOD

My research deals with the modern Syrian novel, through covering its emergence, origin, literary trends and the most prominent novelists. The study covers three decades, from the date of the first appearance of a Syrian novel in 1937, until the June 1967 war, which was an important and crucial period for the birth of a new type of novel in the Arab world in general, and in Syria as a particular. This study discusses the literary trends that appeared in the mentioned period, analyzes one novel from each literary direction, and mentions the most important writers of the Syrian novel at that stage, in addition to showing the extent of the impact of political and social conditions in Syria on the Syrian novelists, and the manifestation of that impact on their productions.

The study includes an introduction, three chapters, and a conclusion. As for the introduction, it includes the importance and aim of the study, the boundaries of the study, the most important sources of this research, and the methodology followed in the study, in addition to analyzing previous studies.

As for the first chapter, which comes in six sections, it contains a terminology definition of novel in Arabic literature, then a summary of modern Syria history, and a discussion of the origins of the modern Syrian novel, its stages of growth and development, as well as a highlighting of the June War, which was a crucial stage in the birth of a New Arab novel, and ended with a historical list of the novels written in the period covered by this research.

As for the second chapter, it comes in four sections, and it contains literary trends in the period covered by the research and mentions the most important writers, starting with the romantic trend and then the realistic trend with its three types, "the documentary, the critical and the socialist" and then the symbolic trend, and ending with the existential trend.

As for the third and final chapter, it comes in six sections, and it contains a comprehensive study of the most prominent Syrian novelists who appeared in the period covered by the research, and the number of novelists included in the research is six "Shakib Al-Jabri - Colette Khoury - Sedky Ismail - Fares Zarzour - George

Salem - Muta'a Safadi, "in addition to analyzing one novel for each them, in terms of events, place and time, and the manifestation of literary trends in their novel.

The aim of this research is to draw a general framework on the modern Syrian novel and its emergence, the impact of political and social conditions on the development of the novel and its writers, in addition to the influence of western literature on the formation of literary trends. First, the leading novels of the period in question were read, then reviewed for academic studies and we followed the analysis and synthesis methods with the data we obtained. As a result, the development stages of the Syrian novel were determined to be in parallel with the modern Syrian state, and realism became the dominant character in the process until 1967. After 1967, the Syrian novel gained a more independent structure.

Key words: Modern Syrian novel - novel trends - the new novel - Syrian novelists.

ÖNSÖZ

Roman, 20. yüzyılda Arap dünyasında daha önce ulaşamadığı çok geniş bir edebî alanı işgal etti, hatta asrın edebî sanatı oldu. Romanın edebî bir sanat türü olarak Arap ülkelerinde ortaya çıkışı 20. Yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Zamanla şiiri geçerek edebî üretim alanında en yaygın sanat haline dönüşüp parlak konumunu elde etti. En yaygın, en zengin bir sanat dalına dönüşünce romanın araştırılması, tahlil edilmesi ve üzerinde önemle durulması gerekliliği ortaya çıktı. Suriye romanının, Arap dünyasında romanın gelişmesinde önemli bir rolü vardı. Suriye, bu sanata ve gelişimine önem veren ilk ülkelerden biridir. Nitekim bu sanatın muhtelif akımları burada ortaya çıkmıştır. Suriye romanının, doğuş ve gelişim aşamalarının, başlangıcından Haziran Savaşı'na kadar edebî akımlarının irdelenmesini sağlayan ana etken Suriye'nin roman hususundaki bu öncü konumudur. Aynı şekilde Suriye'de bu edebî sanatın ilk tuğlalarını koyan önemli romancıların zikredilmesinin ve roman örneklerinin tahlil edilmesinin nedeni de budur.

Araştırmanın birinci bölümü altı kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım romanın kavramsal tanımını, ikinci kısım modern Suriye tarihinin kısa bir özetini, üçüncü kısım Suriye romanının doğuşu ve sanatsal şekilde ortaya çıkışını, dördüncü kısım Suriye romanının gelişim aşamalarını, beşinci kısım Haziran Savaşı'nın modern romanın gidişatının değişip yeni hale dönüşmesi üzerindeki etkisini, altıncı kısım ise araştırmanın kapsadığı dönemde yazılan romanların tespitini içermektedir.

İkinci bölüm, araştırmanın kapsadığı dönemdeki edebî akımları ve önemli yazarlarını kapsamaktadır. Dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Suriye romanında romantizm akımı, ikinci kısım belgesel, eleştirel ve sosyalist türleriyle realizm, üçüncü kısım sembolizm, dördüncü kısım ise Suriye romanında varoluşçuluk akımlarını içermektedir. Bu bölümde bu dört akımın önemli örnekleri zikredilmiştir.

Üçüncü ve son bölüm, en belirgin altı Suriyeli romancıyı, edebî çalışmalarını ve her yazarın bir romanının tahlilini içermektedir. Altı kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Şekîb el-Câbirî ve *Vedâ'an Yâ Efâmyâ* isimli romanını, ikinci kısım Kuveylit

Hûrî ve *Eyyâmun Ma'ahû* romanını, üçüncü kısım Sıdkı İsmail ve *el-'Usât* romanını, dördüncü kısım Fâris Zerzûr ve *el-Muznibûn* romanını, beşinci kısım George Salim ve *Fi'l-Menfâ* romanını, altıncı kısım ise Mutâ' Safedî ve *Cilu'l-Kader* romanını içermektedir. Sonuç bölümü, araştırmanın ulaştığı önemli tespitlere değinmektedir.

Yüksek lisans eğitimim aşamasındaki tüm hocalarım ile çalışmamızda konu seçimimden, son noktaya varıncaya kadar çok değerli katkılarda bulunan değerli hocam Doç.Dr. Sultan ŞİMŞEK'e, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Ömer İshakoğlu'na, Suriye'den bazı kitapları bana ulaştıran değerli dostum Hasan el-Câmûs'a, tezime katkılarından dolayı sevgili arkadaşım Araş. Gör. Sefer Korkmaz'a teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum. Bu süreçte maddî-manevî her an yanımda olan başta çok sevgili ailem, büyüklerim ve dostlarıma, en zor günlerimde çok büyük fedakârlıklarla bana destek olan değerli eşim Visal Hicazi'ye şükranlarımı sunarım.

Çalışmamızın ilim dünyasına mütevazı bir katkı sağlaması dileğiyle...

Abdulkader DAWOD

İstanbul, 2020.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE ROMANININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Roman “Rivâye” Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	7
1.2. Modern Suriye Tarihinden Bir Parça.....	11
1.3. Suriye Romanının Doğuşu.....	14
1.4. Suriye Romanının Gelişimi.....	21
1.4.1. Birinci Dönem: 1937-1949.....	21
1.4.2. İkinci Dönem: 1950-1958.....	22
1.4.3. Üçüncü Dönem: 1959-1967.....	23
1.5. Haziran 1967 Yenilgisi ve Yeni Romanın Başlangıcı.....	26
1.6. 1937-1967 Yılları Arasındaki Roman Çalışmaları.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN SURİYE ROMANINDA EDEBÎ AKIMLAR

2.1. Romantizm Akımı.....	34
2.2. Realizm Akımı.....	39
2.2.1. Belgesel Realizm.....	41
2.2.2. Eleştirel Realizm.....	43
2.2.3. Sosyalist Realizm.....	45
2.3. Sembolizm Akımı.....	50
2.4. Varoluşçuluk Akımı.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERN SURIYE ROMANININ ÖNCÜLERİ VE ROMAN ÖRNEKLERİ

3.1.Şekîb el-Câbirî.....	57
3.1.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	57
3.1.2.Romanları.....	61
3.1.3.Şekîb el-Câbirî'nin “ <i>Veda'an Ya Efamyâ</i> ” Romanı.....	61
3.2.Kuveylit Hûrî.....	66
3.2.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	66
3.2.2.Eserleri.....	69
3.2.2.1.Romanları.....	69
3.2.2.2.Hikâyeleri.....	70
3.2.2.3.Şiirleri.....	70
3.2.2.4.Diğer eserleri.....	70
3.2.3. Kuveylit Hûrî'nin “ <i>Eyyâmun Ma'ahu</i> ” Romanı.....	71
3.3.Sıdkı İsmail.....	76
3.3.1.Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	76
3.3.2.Eserleri.....	80
3.3.2.1.Romanları.....	80
3.3.2.2.Tiyatroları.....	81
3.3.2.3.Hikâyeleri.....	81
3.3.2.4.Diğer eserleri.....	81
3.3.3.Sıdkı İsmail'in “ <i>el- 'Usâr</i> ” Romanı.....	82
3.4.Suriyeli Romancı Faris Zerzûr.....	88
3.4.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	88
3.4.2.Eserleri.....	93
3.4.2.1.Romanları.....	93
3.4.2.2.Hikâyeleri.....	94
3.4.2.3.Diğer Eserleri.....	94
3.4.3.Faris Zerzûr'un “ <i>Muznibûn</i> ” Romanı.....	94
3.5. Suriyeli Romancı George Salim.....	98
3.5.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	98
3.5.2. Eserleri.....	100

3.5.2.1. Romanları.....	100
3.5.2.2. Hikâyeleri.....	100
3.5.2.3. Arapçaya Çeviriler.....	101
3.5.2.4. Diğer Eserleri.....	102
3.5.3. George Salim'in “ <i>Fi'l-Menfa</i> ” Romanı.....	102
3.6. Filozof Romancı Mutâ' Safedî.....	110
3.6.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	110
3.6.2. Eserleri.....	112
3.6.2.1. Romanları.....	112
3.6.2.2. Tiyatroları.....	112
3.6.2.3. Hikâyeleri.....	112
3.6.2.4. Diğer Eserleri.....	112
3.6.3. Mutâ' Safedî'nin “ <i>Cîlu'l-Kader</i> ” Romanı.....	113
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	123

Tablolar listesi

Tablo 1: 1937-1967 Yılları Arasındaki Roman Çalışmaları.....	28
--	----

Kısaltmalar listesi

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. :Adı geçen makale

bk. : Bakınız.

b. : Bin veya İbn.

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

C. : Cilt.

Çev : Çeviren.

S. : Sayfa.

Sy : Sayı.

Ün : Üniversite.

Vb. : ve benzeri.

Vd. : ve diğerleri.

T.y. : Basım tarihi yok.

Y.y. : Basım yeri yok.

GİRİŞ

Suriye'nin bağımsız bir devlet olarak teşekkülü 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Bu yüzden bu topraklardaki edebiyattan bahsetmek bu döneme bağlı kalmayı gerektirir. Ancak giriş olarak Biladü's-Şam olarak bilinen bu coğrafyada geçmiş dönemlerde ortaya çıkan bazı edebî gelişmeleri irdelenmek gerekmektedir. Binlerce yıl süren Suriye tarihinde geçmişte düşünsel metinlerde temsil edilen edebî çoklu hayaller teşekkül etmişti; Marî ve Eblâ'daki tufan ve dünyanın yaratılışı ile ilgili efsaneler gibi. Hiciv edebiyatına ilk yelken açanlardan biri olan Suriyeli hiciv yazarı Samsatlı Lukianos (125-180) da bu bağlamda zikredilebilir. İlk alfabe de Suriye'de ortaya çıkmıştır. Dünyanın kullanılan en eski dillerinden biri olan "Aramice" varlığını burada devam ettirmektedir. 20. yüzyılda keşfedilen ikonlar, Dionysos ve şarap efsanesi gibi çeşitli efsane, şiir ve hikâyeler içermektedir. Tedmur ve Busra gibi tarihî şehir ve kaleler, eski Suriye'de tiyatrunun varlığını ve bunların insanların yaşamındaki etkisini ortaya koymaktadır. Tiyatroya da manzum tiyatro hâkim olmuştur.¹

Fetihlerden sonra bölge, İslam devletinin şemsiyesi altında kaldı. Şam, Emeviler döneminde hilafetin başkenti, âlimlerin, ediplerin, şairlerin, şiir ve hikâye nakilcilerinin yaşadığı mekân oldu. Şiir hareketi canlandı, Cerîr, Ferezdak ve Ahtal gibi birçok şair ortaya çıktı. Bu edebiyat hareketi Endülüs medeniyetinin de tohumlarıydı. Abbasiler döneminde de Biladü's-Şam'da (Suriye) birçok şair ve edip yetişmişti. Onların genel edebî hareket üzerinde bariz etkileri vardı; Ebû Temmâm, Buhtürî, Ebü'l-Alâ' el-Maarî, Ebû Firâs el-Hamdânî gibi. Nitekim şiirde Şam ekolü ortaya çıkmıştı. Benzer şekilde sonraki dönemde özellikle de Osmanlı döneminde Üsâme b. Münkız, İbn Esîr, Âişe el-Bâûniyye, Emin el-Cündî, Abdülganî en-Nâblusî gibi birçok edip ve şair yetişti.

19. yüzyılda büyük bir değişim yaşandı ve çeşitli etkenler neticesinde farklı edebî türler vücuda geldi. Bu etkenlerin başında Araplar ile Batılılar arasında gelişen ilişkiler gelmektedir. Arap edebiyatı özellikle de roman bu ilişkilerden etkilenmiştir. Batı romanının çevrilmesi bu ilişki ve etkilenmenin ilk görüntüsüydü. Bazı Arap

¹Ali Ebu Zeyd, *el-Edeb fî Suriye*, <http://arab-ency.com.sy/detail/7823>, Erişim Tarihi: 11/11/2019.

yazarlar Batı'ya gittiler ve onlardan etkilendiler.² Etkenlerden biri de birçok edebî eserin basılmasını, kitabın insanlar arasında yaygınlaşmasını sağlayan matbaaydı. Bir diğeri ise kitap olarak yayınlanmasından önce edebî eserlerinin birçoğunun yayınlandığı gazetelerdi. Gazetecilik edebî kavramları netleştirdi, öncülerini ortaya çıkardı ve eleştirilerin yazılmasına yardım etti. Birçok süreli yayın, edebiyat ve eleştiride uzmanlaştı. “el-Edîb”, “es-Sekâfe”, “el-Mevkifu'l-Edebî” ve “et-Turâsu'l-Arabî” gibi dergiler edebiyat alanında en çok görev üstlenen dergiler arasındaydı. Bunlar eğitimin yaygınlaşmasına, edebiyatın ve tercümenin önem kazanmasına katkı sağladı, yeni edebî türlerin girmesini de kolaylaştırdı. Süreli yayınlar, hızla gelişen Suriye toplumuna uyum sağlamaya çalıştı. Eş zamanlı olarak edebî gelenek ihya edilerek tahkikli bir şekilde yayınlandı. Yeni edebî eserlerin telifinde bu gelenekten istifade edildi.³

Arap edebiyatında romanın doğuşu Arap aydınlanması ve milli uyanışına (Nahda Hareketi) dönemine denk gelmektedir. Bazı araştırmacılar bugünkü romanın eski Arap kültürel mirasında olduğunu ve klasik edebî türlerden kaynaklandığını ve böylece romanın Arap edebiyatının devamı olduğunu söylerler. Bazıları ise eski Arap kültürel mirasındaki anlatı ile bugünkü roman arasında herhangi bir bağ görmezler. Bunlar romanın gelişmesini Nahda döneminde Batı edebiyatından etkilenmeye bağlarlar.

Bazılarının inkârına rağmen eski Arap kültürel mirası ile romanın gelişmesi arasında bir irtibat vardır. İlk kurgusal çabalar, Arap kültürel mirasından etkilenmiştir. Arap tarihini çeşitli yönlerden canlandırma ve belirgin olaylara yoğunlaşmayı önemseyen tarihî romanlarda bu durum net bir şekilde görülür. Ma'rûf el-Arnâvut, Corcî Zeydân ve diğerlerinin tarihî romanları bu çerçeveye girmektedir. Bunları Fâris eş-Şidyâk'ın *es-Sâk 'ale's-sâk fîmâ hüve'l-fâryâk*'ı ve İbrâhîm el-Yâzîcî'nin *Mecmau'l-Bahreyn*'i gibi eski tarzda özellikle de “makame” tarzında yazılan eserler izler. Ancak bu eserler iki açıdan modern romandan ayrılmaktadır: Birincisi, üslup ve kurgu açısından farklıdır. Bunlar olay örgüsünü “makale” ve

²Halîl Musâ, *Melamihu'r-rivâyeti'l-Arabiyye fî Suriye*, Şam: İttihadü'l-Kuttab, 2006, s. 42.

³Bk. <http://arab-ency.com.sy/detail/7823>, Erişim Tarihi: 11/11/2019.

“makame” arasında olayları ve kişileri analiz etmeden kurar. Bu ise bu dönemde romanı, özelliklerini belirsiz hale getirerek ona bilgilendirici bir karakter verdi.

İkincisi, gaye ve hedef açısından da farklıydı. Bu eserler öğretici olduğu kadar sanatsal değildi. Bunlar ya toplumu düzeltmek isteyen ıslah önderleriydi ya da ıslah önderleriyle bağları vardı. Bu yüzden eserleri daha çok öğretici nitelikteydi.

Modern Arap romanının Batı edebiyatından etkilenerek ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Başlangıçta eski Arap kültürel mirasından şekil ve içerik açısından etkilenmişti. Ancak hızlı bir şekilde bu mirasla irtibatını kesti ve uzun vadede Batı romanından etkilendi, Arap hikâye ve anlatı mirasının etkilerini gerilettiler. Bu dönemin birçok romancısı, romantizmin etkisindeki Batılı romanları çevirmeyi benimsedi. Bunlar halk kültürünü geliştirmeyi önemsemediler. Bu da eski kültürel mirastan uzaklaşmalarına, sanatsal romanla bu kültürün irtibatını kesmelerine yol açtı. Ayrıca romanın ilk aşamadaki öğretici yönünü, eğlence ve sanat tarafına çevirdiler.

19. yüzyılın ikinci yarısında Suriye’de geleneksel tabiatlı romanların ortaya çıkışına şahit olundu. Bu eserler, daha sonraları Suriye’de gelişecek modern roman için uygun bir zemin niteliğindedir. Suriyeliler ile Batı arasında kültürel ve edebî ilişkinin kurulması, modern sanatsal karaktere sahip, Batı tarzından etkilenmiş eserlerin ortaya çıkmasına yardımcı oldu. 1937 yılında Şekip el-Câbirî’ye ait ilk sanatsal romanın doğuşuna şahit olundu. Araştırmacılar modern Suriye’de romanın doğuşunu Şekip el-Câbirî’nin “*Nehem*/نهم” romanıyla irtibatlandırır. Bundan sonra yavaş yavaş romanlar ortaya çıkmaya başlar. Farklı edebî akımların gelişine ve ilerleyişine şahit olunur. 1946 Suriye bağımsızlığıyla birlikte roman alanının yazarlar tarafından çok önemsendiği görülür ve bağımsızlıktan sonra gelişme başlar. Bu da sosyal ve siyasi alandaki boşlukla ilgilidir. Batı edebiyatı Suriye edebiyat çevresinde öbekleşir. Hatta romantizm ve realizm gibi Batılı edebî akımlar Suriye’de görülmeye başlanmıştır. Suriye romanı 1960’larda yükselişe geçmiştir. Bu dönemde Suriye

romanının Mısır'a açılmasıyla roman üretimi büyük oranda artmıştır. Yine bu dönemde Batı edebiyatının etkisiyle değişik türleriyle realizm ortaya çıkmıştır.⁴

Modern Suriye romanı Suriye toplumundan doğmuştur. Romancı, Suriye toplumunun ve olaylarının aynası idi. 1937-1967 yılları arasında modern Suriye romanı, ülkenin bağımsızlığı, akabinde İsrail-Filistin sorunu, siyasi alanda uygulanan hürriyet dönemi, askerî darbeler dönemi, Mısır-Suriye birleşmesi, sosyalizme davet ve son olarak Arap Ba's Partisinin ülkeye hâkim olmasıyla sonuçlanan siyasi olaylar üzerinde durmuştur.

Bu araştırmada 1937 yılında Suriye sanatsal romanının doğuşunu, gelişim aşamalarını ve yeni bir roman türüne ulaşmasını incelememizin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin birincisi Suriye sanatsal romanının Türkiye'de detaylı bir şekilde incelenmemiş olmasıdır. İkinci bir neden ise iki ülkenin birbirinden faydalanması için Suriye romancılarını Türk edebiyat çevresine tanıtmaya istegidir. Nedenlerden bir diğeri ise Suriye romanının konu ve içerik, temsil ettiği sanatsal form açısından ulaştığı yüksek seviyedir. Küresel düzeyde ilgi görmesi için ihtiyaç duyduğu tek şey çeşitli dillere çevirecek organize etkinliklerdir. Suriye'de roman alanıyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olması da bu etkenlerden sayılabilir.

araştırmanın önemi Suriye'de roman sanatının genel çerçevesini çizmiş olması, bu edebiyat türünün ortaya çıkmasını sağlayan öncülleri ortaya koymasındır. Roman sanatı alanında ortaya çıkan edebî akımlara değinmesi, bu türün ortaya çıkmasına damga vuran en önemli romancıların zikredilmiş olması da bu çalışmanın ayırt edici özelliklerinden biridir.

araştırmanın modern Suriye romanına katkı sağlamayı hedefleyen amaçlarından biri de özet çalışmalarla geçirilmiş bu alanda yeni araştırmacıların önünü açarak modern Suriye romanının hak ettiği şekilde incelenmesini sağlamaktır.

Araştırmanın kapsadığı dönem ise araştırmacıların modern Suriye romanının başlangıcı kabul ettikleri 1937 yılı sonrasındır. Sanatsal romanın doğuşunu hazırlayan

⁴Husam el-Hatîb, *er-Rivayetü's-Suriyye fî merhaleti'n-nuhûd*, Kahire: Me'hadu'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-Arabiyye, 1975, s. 13; Faysal Semmâk, *er-Rivâyetü's-Suriye neş'etühâ ve tetavvuruha*, Dimeşk: Metabi'u'l-idareti's-siyasiyye, 1984, s. 13-15.

geçmiş dönemlere de değinilmiş, 1967 yılında sonlandırılmıştır. Bu yılda sonlandırılmasının nedeni ise şeklen Haziran yenilgisiyle (Altı Gün Savaşı) irtibatlandırılmasıdır. Asıl neden ise bu tarihten itibaren Suriye romanındaki büyük değişim ve yenilgi sonrası kendi özgün sesine ulaşması ve çağdaş romanın ortaya çıkmasıdır. Nitekim 50'li ve 60'lı yıllarda yaygın olan Mısır romanını taklitten vazgeçmiştir. Bu tarih ayrıca genelde Arap dünyası özel de ise Suriye romanının yeni sayılan çağdaş bir şekle büründüğü tarihtir.

Bu araştırmada tercih edilen yöntem ise tarihî aktarım ile tahlil metodunun sentezinden ibarettir. Araştırma söz konusu dönemde edebî akımların önemli temsilcileri kabul edilen romanları tahlile çaba göstermiştir.

Suriye romanını ele alan birçok inceleme ve araştırma mevcuttur. Bunların her biri bu araştırmanın ele aldıklarının bir yönünü kapsamaktadır. Modern Suriye romanını genel çerçevede ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Faydalanılan bazı kitap ve araştırmalar vardır ki bu eserler şunlardır: Adnan b. Zerîl'in 1973 yılında yayınlanan *er-Rivâyetü'l-Arabiyyeti's-Suriyye –Dirasetün Nefsiyyetun fî Şahsiyeti ve Tecrübeti'l-Vâkı'* adlı çalışması. Bu eser Suriye romanının bazı örneklerini ele alıp olayların ayrıntısına girmeden son derece özet şekilde incelemektedir. Dr. Husam el-Hatîb'in 1975 yılında yayınlanan *Subu'l-Müessirâti'l-Ecnebiyye ve eşkâlihâ fî'l-Kıssati's-Suriye* adlı eseri, Suriye'deki olay merkezli türler üzerinde yabancı etkisini incelemektedir. Yine Dr. Husam el-Hatîb'in 1975 yılında yayınlanan *er-Rivâyetü's-Suriyye fî merhaleti'n-Nuhûd* adlı çalışması da Suriye romanını ortaya çıkmasını hazırlayan sebepleri incelemektedir. 1979 yılında yayınlanan araştırmacı Faysal Semmâk'ın *el-Vâkı'yye fî'r-Rivâyeti's-Suriyye* adlı çalışması, Suriye romanında realizmin ortaya çıkışını ele almaktadır. İbrâhîm es-Se'âfin'in 1979 yılında yayınlanan *Tetavvuru'r-rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-hadise fî Bilâdi's-Şam* adlı çalışması ise genel olarak Biladü's-Şam'ın tamamındaki romanı ele alır ve bazı roman örneklerine değinir. 1979 yılında Semer Ruhî el-Faysal tarafından yayınlanan *Melâmihu fî'r-rivâyeti's-Suriyye* adlı çalışma Haziran yenilgisi sonrası ortaya çıkan Suriye romanlarını ele alır. 1984 yılında yayınlanan Faysal Semmâk'ın *er-Rivâyetü's-Suriyye* adlı çalışması genel olarak 20. yüzyıl Suriye romanını derine dalmadan ele alır. Halîl Musâ'nın 2006 yılında yayınlanan *Melâmihu'r-Rivâyeti'l-*

Arabiyye fî Suriye adlı çalışması da yüzeysel bir şekilde Suriye’de yayınlanan roman çeşitlerini ele alır ve Haziran yenilgisinden sonraki romanı tahlil eder. Araştırmacı İsmail Merve, 2015 yılında yayınlanan *el-Bunye ve ’r-ru’yeh fî ’r-rivayeti’s-Suriyye* adlı çalışmasında 20. yüzyıl ikinci yarısında yayınlanan bazı romanların tahlil ve eleştirisini yapar.

Araştırma boyunca bazı zorluklarla karşılaşmıştır ki bunların başında konuyla ilgili yapılan araştırmalara ulaşma sorunu gelmektedir. Bazı araştırmalara ulaşmamı sağlayan Sayın Ömer İshakoğlu’nun, araştırmada yardımcı olan bazı çalışmaları bana gönderen Sayın İbrâhim eş-Şiblî’nin, Suriye’den bazı kitapları satın alarak Şam kütüphanelerinde bulunan bazı kitapların fotokopilerini çekerek, Esed Kütüphanesi ve Arap Yazarlar Birliği Kütüphanesinden bazı romanları ödünç alarak bana ulaştıran değerli dostum Hasan el-Câmûs’un değerli katkılarını hiçbir zaman unutamam. Araştırma boyunca karşılaşılan ikinci sorun ise Türkiye kütüphanelerinde konuyla ilgili yapılan çalışmaların azlığıdır. Giriş yasağım bulunan ülkem Suriye’de tehlikeli güvenlik sorunları olmadan kütüphaneleri ve başta Arap Yazarları Birliği Yayınevi olmak üzere bazı yayınevlerini ziyaret edebilseydim sanırım çalışma biraz daha az yorucu ve biraz daha verimli olabilirdi. Diğer bir sorun ise eski romanların kütüphanelerde bulunmayışıdır. Bunların fotokopilerine ancak Şam’da oturan arkadaşım vasıtasıyla ulaşabildim.

Sonuç olarak bu araştırmanın, kaçırdığım ya da göremediğim konuları tamamlayacak, bunların eksiklerini giderecek başka araştırmalara yol göstermesi en büyük dileğimdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE ROMANININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1.Roman“Rivâye” Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Arapça’da “r-v-y” kökünden mastar kalıbında kullanılan “rivâye” kelimesi, mutlak olarak kullanıldığında “herhangi bir sözü veya şiiri iyice anlayıp (*tahammül*) nakletmek” anlamında kullanılmaktadır.

Lisânü’l-‘Arab isimli klasik sözlükte de “rivâye” kelimesinin aynı şekilde “r-v-y” kökünden türetildiği ve bir kimsenin başka bir kimseye yapacağı rivâyetin “ezberleme/anlama” anlamlarına matuf olduğu vurgulanmaktadır.⁵ Diğer önemli bir sözlük olan *Misbâhü’l-münîr*’de de herhangi bir sözü rivâyet etmenin “o sözü anlayıp başkasına aktarma” anlamına geleceği ifade edilmektedir.⁶

el- Mu‘cemü’l-vasît isimli klasik sözlükte “rivâye” kelimesinin etimolojik arka planıyla ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır; “revâ ‘ale’l-be‘îri reyyen” ve “reve’l-kavmu ‘aleyhim ve lehum” şeklindeki kullanımlarda “revâ” kelimesi “isteskâ” (su ihtiyacını giderdi) anlamında; “reve’l-hadîse evi’ş-şi‘re” şeklindeki kullanımda ise “nakletmek” anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan hareketle “rivâyet” kelimesinin kök anlamındaki “r-v-y”nin, muhatabın nakledilen husustaki ihtiyacını oldukça yüksek bir kalitede gidermek anlamına geldiği anlaşılmaktadır. “R-v-y”nin ism-i fâil kalıbındaki kullanımı “râvin” şeklinde olup çoğulu “ruvât” olarak gelmektedir. Râvî ise herhangi bir sözü veya şiiri iyice anlayıp nakleden kişi demektir. “Rivâye” başka bir kullanımda ise “uzun hikâye” anlamına gelmektedir.⁷

Arap edebiyatında roman, “rivâye”; roman yazarı ise “râvî, kâtibu’r-rivâye” ifadeleriyle karşılanmıştır. Bu terimlerin ilk defa kimin tarafından kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, X. yüzyılda görülen makâmât türü eserlerde bir kahraman etrafında gelişen olayları izleyip aktarana “râvî”, yaptığı işe de “rivâye” denildiğinden roman anlamında “rivâye” teriminin doğuşunu bununla irtibatlandırmak mümkündür.⁸

⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, Kâhire: Dârü’l-maârif, 1981, s. 1786.

⁶ Feyyûmî, *el-Misbâhü’l-münîr*, Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1987, s. 94.

⁷ Heyet, *el-Mu‘cemü’l-vasît*, Kahire: Mektebetü’ş-şurûki’d-devliyye, 2004, s. 384.

⁸ Rahmi Er, “Roman (Arap Edebiyatı)”, *DiA*, C. XXXV, s. 164.

Edebî bir sanat olan romanın, Batı dünyasında ortaya çıkışının üzerinden üç yüzyıl, Arap dünyasında ise henüz bir buçuk yüzyıldan fazla bir süre geçmedi. Roman, diğer sanatları sindirebilen, temsil edebilen ve bunlardan faydalanabilen bir türdür.⁹

Şüphesiz roman sanatı Arap edebiyatında seçkin bir yer işgal etmiştir. Bu modern edebî sanat, kısa bir zaman diliminde hitap ettiği daireyi genişleterek tarih boyunca Arap edebiyat piramidinin zirvesinde bulunan ve hiçbir edebi türün seviyesine ulaşamadığı şiir sanatıyla yarışacak duruma gelmiştir. Bu iddiayı ispat için Arap romancıların Arap dünyasında edebiyatseverler arasında ulaştığı geniş şöhrete ve bu dönemde basılan romanların büyük rakamlara ulaşan baskı sayısına bakmak yeterlidir. Arap romancıların yerelden uluslararası seviyede elde ettikleri başarıları göz önüne aldığımızda bu alanda şairleri geride bıraktıklarını görürüz.¹⁰

Romanın nihaî ve dakîk tanımını sunmak belki zor, hatta belki de imkânsızdır. Çünkü Batılı ve Arap araştırmacı ve eleştirmenlerin çoğu belirli bir tanımını üzerinde anlaşılamamışlardır.

Araştırmacı Abdülmelik Murtaz, “roman”ın diğer edebî türlerle ortak özellikleri bulunduğundan efradını câmi ağıyarını mâni bir tanımını yapmanın zor olduğu görüşündedir. Olayları aktarırken hakikati temsil gayretinde destanla benzeşir, ancak romanın nesir, destanın ise nazım olması bakımından ondan ayrılır. Ayrıca genel yapısında olağanüstülüklerden beslenen destanın aksine roman olağanüstü şeyleri içermez. Destan olağandışı büyük olay ve kahramanlıkları tasvir eder ve toplumdaki sıradan insanları, basit fertleri görmezlikten gelir, roman ise toplumdaki sıradan insanları, basit fertleri önemsemektedir. Antik dönemlerde destan, Ortaçağ’da uzun masallar, XIX. yüzyılın başlarında romantik uzun hikâyeler, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise gerçekçi uzun hikâyeler romandı.¹¹

Fethi İbrâhîm ise romanı klasik ve Ortaçağların tanımadığı bir dizi olay, eylem ve sahne ile bireysel kişilikleri tasvir eden düzyazı şeklinde yeni bir edebî tür olarak tanımlar. Ona göre roman, burjuva sınıfının ortaya çıkışının erken

⁹Bkz. Adil Fericât, *Meraya’r-Rivâyeh –Diraseh Tatbikiyyah Fi’l-Fenni’r-Rivâi-*, Şam: İttihadu’l-Kuttabi’l-Arab, 2000, s. 24.

¹⁰ Bkz. Muhammed Hadî Murâdî ve diğerleri, *Lemha ‘An Zuhuri’r-Rivâyeti’l-Arabiyyeh ve Tetavvurihâ*, Tahran: Mecelletü Drasatü’l-Edebi’l-Muâsır 4. yıl, 2013, sy. 16, s. 102.

¹¹ Bkz. Abdülmelik Murtaz, *Fi Nazariyyeti’r-Rivâye*, Kuveyt: el-Meclisü’l-Vatanî li’s-Sekâfe ve’l-Fünûn ve’l-Âdâb, 1998, s. 12.

dönemlerinde neşet etmiş olup bireyin kişisel bağımlılıklarından kurtuluşuna eşlik etmiştir.¹²

İbrâhîm Sa'dî, romanı hayata en yakın edebî sanat olarak görür. Bu durum dil alanında daha belirgindir; romancılar arasındaki farklılıklara ve dilin bir yazardan diğerine farklılık arz etmesine rağmen şiirle kıyaslandığında roman dili, günlük yaşam diline daha yakındır.¹³

Hakkında ne söylenirse söylesin, tarihî, romantik, realist, felsefi veya sembolik vb. ait olduğu eleştirel yönetime göre romanın tanımının farklı olduğunu göreceğiz.¹⁴

Bu tür kısa tanımlar, romana gerçek değerini veremez. Roman, dinamikliği, değişimiyle hayat gibidir. Bir sınırdadır ve sınırların ötesine edebî, sanatsal ve diğer bilgi türlerine uzanır. Ahtapotun kolları gibi bütün beşerî bilgilere uzanır. Roman, genişlemekten ve diğer alanlara uzanmaktan vazgeçmeyen, az ile yetinmeyen edebî bir türdür. Bu yüzden araştırmacılardan biri, “*Roman, yakalanamayan bir türdür*” demiştir.¹⁵

Bu nedenle, araştırmacının romanın kendisinde meydana gelen ve daha önceki her tanımı iptal eden bu dönüşümler nedeniyle kapsayıcı tanım bulması zordur. Burada anlık değişen bir durum ile karşı karşıyayızdır. Bu yüzden araştırmacılardan biri, “*Roman süngerimsi bir türdür.*”¹⁶ demiştir. Yani sabit bir halde değildir. Roman, süngerin; su, kan, meşrubat vb. sıvıları emerek rengini ve hacmini değiştirmesi gibi roman da kendini çevreleyen gerçekliğe bağlıdır; çeşitli renk, şekil ve hacimlerde olur. İşte bu süngerimsi parça, roman gerçeğinin bir resmidir.¹⁷ Binlerce yüzü vardır, binlerce elbise giyer ve okuyucunun karşısında binlerce şekle girer, bu da onu kapsamlı bir şekilde tanımlamayı zorlaştırır. Roman

¹² Bkz. Fethi İbrâhîm, *Mu'cemu'l-Mustalahati'l-Edebiyye*, Tunus: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'n-Naşirîn el-Müttehidin, 1988, s. 176.

¹³ Bkz. İbrâhîm Sa'dî, *Dirâsât ve Makâlât fi'r-Rivâye*, Cezayir: Menşurat Sehl, 2009, s. 86.

¹⁴ Modern Arap edebiyatında roman kavramı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Abdunnur Cebbur, *el-Mu'cemu'l-Edebi*, Beyrut: Daru'l-ilm li'l-melâyîn, 1979, s.481; Mecdi Vehbe, Kamil Mühendis, *Mu'cemu'l-Mustalahati'l-Arabiyye fi'l-Lüğa ve'l-Edeb*, Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1984, s. 183; Ahmed Rakiz, *er-Rivâye beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk*, Dimeşk: Daru'l-hivâr li'n-neşr ve't-tevzi', 1995, s. 13-15; Âmine Yusuf, *et-Tekeniyâtü's-serdî fi'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*, Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 2015, s. 25.

¹⁵ Rolan Bornof, *Alemu'r-Rivâye*, Irak: Dâiratü's-Şuûni's-Sekâfiyeh ve'n-Neşr, t.y., s. 21.

¹⁶ Edward Morgan Forster, *Erkanü'r-Rivâye*, Arapçaya çev. Musa 'Asî, Cerus Bers, 1. baskı, Trablus: y.y, 1994, s. 22.

¹⁷ Halîl Musâ, *a.g.e.*, s. 18.

her çağın şeklini alır, bir önceki çağın özelliklerinden onu ayıran yeni özellikler kazanır.¹⁸

Roman ile hikâye arasında da farklar vardır. Hikâye, kelime açısından sınırlı olurken roman, kelime sayısı açısından sınırsızdır. Kişi, zaman ve mekân gibi unsurları vardır. Muhtemelen ilk roman tarifini Habib Bennut el-Muhâmî 1890 yılında *el-Muktetaf* dergisinde “er-Rivâyât” başlığıyla yazdığı makalede yapmıştır. Ona göre roman yazmanın amacı eğlendirmek ve ahlakı geliştirmektir. Roman, yazarının onurlu duyguları ve yüce değerleri yaydığı; tüm çeşitleriyle aşağılık suçların işlenmesini engellediği bir araçtır.¹⁹ Habib Bennut’un tanımının çok genel olduğu açıktır. O, ahlak bozukluğunu, romanın edebî formu, içeriği ve sanatsal unsurlarından bağımsız olarak diğer amaçlara bağlamaktadır.

Fransızca bir kelime olan “roman” (er-Rivaye) şeklinde Arapçaya çevrilmiştir. XIX. yüzyılın sonlarında bu yeni edebî tür için Fransızcadan alınmış “roman” (رومان:roman) kelimesi kullanılırdı ve çoğulu “romanlar”dı (رومانيات/romaniyyat). Roman kelimesine “rivâye” ya da “kıssa” ilave edildiğinde bu edebî türe değil “aktarım/hikâye etme” fiiline işaret içindi.²⁰

Corcî Zeydân, yeni doğmuş bu edebî tür için “er-rivâye” kavramını ilk kullananlardan biridir. Bunu 15 Aralık 1902 yılında *Hilal* dergisinde yayınladığı “er-Rivâyât –Asluhâ ve Tarîhuhâ-” başlıklı makalede dile getirmiştir. Sözüne “*Frenklerin ‘roman’ dedikleri ‘hikâyeleri’ aktarmak istiyoruz.*”²¹ şeklinde başlar.

Roman, güzel düzyazı türüne dönüşen hayatın bir parçasıdır ki insan hayatını, kişileri, olayları ve görüntüleri diğer sanatlardan tevarüs ettiği bütün yöntemleri kullanarak tasvir eder. O, açık edebî bir metindir; özel, müstakil bir dünyadır, diğer aynalardan farklı bir aynadır, bu yüzden orada kendini diğer aynalarda gördüğünden farklı görürsün. Her roman diğerinden farklıdır; her romanın dünyası, bağımsızlığı, yapısı benzerlerinden farklıdır. Bu türün başarısının ve yaygınlaşmasının sırrı; çeşitlilik ve harekettir.

¹⁸ Abdülmelik Murtaz, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁹ Muhammed Seyyid Abdultevvab, *Bevakirü’r-Rivâye (Diraseh fî Teşekkülü’r-rivâyeti’l-Arabiyye)*, Kahire: Metabi’ Hey’eti’l-Ammeh li’l-Kitab, 2007, s. 58.

²⁰ Halil Musa, *a.g.e.*, s. 9.

²¹ Muhammed Kamil el-Hatîb, *Nazariyyetü’l-Rivâye*, Şam: Menşuratu Vezareti’s-Sikâfeh, 1990, s. 33.

1.2. Modern Suriye Tarihinden Bir Parça

Modern Suriye romanının doğuşu ve gelişiminden bahsetmeden önce modern Suriye tarihinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Çünkü modern Suriye romanının doğuşu ve gelişimi siyasi alanda yaşanan olayların etkisi altında şekillenmiştir.

Suriye, Osmanlı Devleti egemenliğine 1516 yılında girmiştir ve Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak dört yüzyıl Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. 1916 yılında Araplar I. Dünya Savaşını Osmanlı Devleti'ne karşı büyük devrimlerini ilan etmek için bir fırsat olarak gördüler. Arap Devrimi İngilizlerin desteğiyle Şerif Hüseyin liderliğinde Hicaz'da patlak verdi. Osmanlılar durumu kontrol altına almaya çalıştılar. 1918'de Arap ve İngiliz güçleri Şam'a girerek 400 yıllık Osmanlı yönetimini sona erdirdiler.²² Aynı yıl Suriyeliler Şerif Hüseyin'in oğlu I. Faysal yönetiminde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Suriye'de düzenlenen kongreden sonra I. Faysal Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü içeren Büyük Suriye'nin hâkimi ilan edildi.

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri olan İngiltere ve Fransa ise Osmanlı yönetiminden alınan bölgeleri aralarında paylaşmayı planlıyordu. Sykes-Picot anlaşması uyarınca Fransa ve İngiltere bölgeyi kendi aralarında nüfuz bölgelerine taksim ettiler. Suriye'nin, Fransa nüfuz bölgesinde kalması hususunda anlaşıldı.²³ 1920 yılının başlarında I. Faysal Büyük Suriye yönetiminden azledildi ve Fransa kuvvetleri Suriye sahiline indi. Fransızları ülkenin birçok bölgesinde durduran devrimciler ve Suriye ordusuyla yaşanan birçok çarpışmadan sonra Fransızlar, Suriye'yi kontrol altına almayı başardılar. 1923 yılında Milletler Cemiyeti'nin onayıyla Suriye'de Fransız manda yönetimi ilan edildi.

Suriyeliler Fransız manda yönetimine direnmeyi kararlaştırdılar. 1925 yılında manda yönetimine karşı devrim ilan ettiler. Devrimcilerle Fransız güçleri arasında Cebel-i Arab ve Şam çevresinde kanlı çatışmalar yaşandı. Fransızlar devrimcilere yardım ettikleri için başkent halkını bombaladı. Sonunda devrimi ezmeyi başardılar. Ancak devrim siyasi alanda devam etti. 1936 yılında Fransa Suriye'ye yarı bağımsızlığını vermeyi onayladı. Fransa'nın ekonomik imkânlardan ve siyasi

²² Bkz. Celal Yahya, *el-Medhal ilâ tarihi'l-'alemi'l-Arabi'l-hadîs*, Kahire: Daru'l-Maarif bi Mısır, 1965, s. 564-566; Osman Haşim, *Tarihu Suriye'l-hadis*, Beyrut: Riyadu'r-Reyîs li'l-Kutub ve'n-neşr, 2012, s. 20.

²³ Celal Yahya, *a.g.e.*, s. 599; Osman Haşim, *a.g.e.*, s. 47.

işlerden ayrıcalıklı olarak faydalanma, Suriye topraklarında iki askerî üs inşa etmesine karşılık Suriye'ye bağımsızlık veren anlaşmayı imzaladılar. Akabinde parlamento seçimleri yapıldı ve Haşim el-Atasi cumhurbaşkanı seçildi, sonrasında millî hükümet kuruldu.²⁴

Fransa ile çeşitli konulardaki ihtilafların ve onlara karşı kamuoyunda artan tepkinin sonucu olarak Cumhurbaşkanı Haşim el-Atasi ve hükümeti 1939 yılında istifaya ve Suriye anayasası askıya alındı.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Fransa'nın teslim olması ve Almanya'nın işgali sonrasında Suriye yeni bir aşamaya girdi. Aradan uzun süre geçmeden 1941 yılında olaylar hızla gelişti. Suriye, İngiliz ve Fransız güçlerinin ortak askerî operasyonu ile işgal edildi. Ortak güçler şehir civarında yaşanan sıcak çatışmaların ardından Şam'a girdi. Bu saldırıyla eş zamanlı ilan edilen bağımsızlığa rağmen yaşanan olaylara bağlı kargaşa neticesinde işgalciler Suriye topraklarından hemen çıkmadı. 1943 yılındaki parlamento seçimlerini milliyetçilerin kazanması üzerine Şükrü el-Kuvvetli cumhurbaşkanı seçildi. Fransızların Şam'ı bombalaması ve İngilizlerin siyasi müdahaleleri sonucunda siyasi istikrarsızlık devam etti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde uzun görüşmeler icra edildi. 17 Nisan 1946'da İngiliz ve Fransız güçlerinin Suriye'den çekilmesi hususunda anlaşma sağlandı. Artan uluslararası baskı altında, son Fransız kuvvetleri Suriye'den çekildi. Yeni dönemin başlangıcı olan o gün millî bayram ilan edildi.

Bağımsızlık sonrası döneme siyasi istikrarsızlık damgasını vurdu. 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail Devleti ilan edildi. Suriye, Siyonist devletle yüzleşmek için güçlerini gönderen Arap ülkeleri arasındaydı. Araplar savaşı kaybetti ve Suriye, 1949 Temmuzunda İsrail'le ateşkes imzalayan son Arap ülkesiydi. Bu, günümüze kadar devam eden Arap-İsrail çatışmasının sadece bir başlangıcıydı.

Geçmişte yaşanan şartlar Suriye'de bir dizi askerî darbeyi tetikledi. 1949 yılında Hüsnü Zaim, Başkan Şükrü el-Kuvvetli'ye karşı darbe yaptı. Şükrü el-Kuvvetli azledildikten sonra parlamento ve bakanlar kurulu kapatıldı. Hüsnü Zaim geçici bir meclis kurdu. Aradan sadece dört ay geçmişken Hüsnü Zaim'in popülaritesinin düşmesi neticesinde Sami el-Hinnavî aracılığıyla yeni bir askerî

²⁴ Osman Haşim, *a.g.e.*, s. 106.

darbe yapıldı. Hüsnü Zaim önce azledildi sonra idam edildi. Sami el-Hainnvî, askerî darbeyi Hüsnü Zaim'in siyasi, demokratik hayata baskısı ve birinci darbenin ilkelerinden sapma gerekçesiyle meşrulaştırdı. Seçimler yenilendi ve Halk Partisi çoğunluğu elde etti. Hâşim el-Atasî cumhurbaşkanı seçildi. 1949 yılında Edib Çiçekli, askerî darbe gerçekleştirdi ve yönetimi ele geçirdi. 1951 yılında askerî erkân içindeki tasfiyeyle konumunu pekiştirdi. Akabinde 1954 yılında Faysal el-Atasî bir askerî darbe yaptı. Darbeyle Edib Çiçekli devrildi ve parlamenter sisteme dönüldü.²⁵

Son darbeden sonra hükümet kuruldu ve 1955 yılında Şükrü el-Kuvvetli'nin cumhurbaşkanlığını kazandığı seçimler yapıldı. Suriye'nin başta Mısır olmak üzere Arap ülkeleri ve sosyalist ülkelerle ilişkileri güçlendi. Suriye ile Mısır arasında 1957 yılında ekonomik anlaşma imzalandı. 1958'te iki ülkenin Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla Cemal Abdünnâsır'ın cumhurbaşkanlığında birleşmesiyle sonuçlanacak ikili görüşmeler yapıldı. Birleşme uzun süre devam etmedi. Abdülkerim el-Nehlavî liderliğinde bir grup subay Mısır'ın Suriye yönetimine yönelik dayatmalarına karşı çıkarak 1961 yılında askerî darbe gerçekleştirdiler ve iki ülke arasındaki birlik fiilen bitirildi. Hükümeti kurma görevi Me'mûn el-Küzberî'ye tevcih edildi. Bu durum da uzun süre devam etmedi, Baasçı subaylardan bir grup 8 Mart 1963 yılında darbe yaparak yönetimi ele geçirdi. Darbeyi Arap Sosyalist Baas Partisi yönetti ve darbe 8 Mart Devrimi adıyla tanındı. Baas, Mısır'la boykotu sona erdirdi ve birliği yeniden kurma niyetini açıkladı, ancak bu konuda yapılan müzakereler başarısız kaldı.²⁶

1963 darbesinden sonra özellikle muhalif subayların tasfiyesinden sonra Baas yönetimi daha da güçlendi. Arap birliğini ihya etme projeleri ve Arap ulusalcı emeller yeniden gündeme geldi. 1966 yılında Salih el-Cedid, iktidardaki askerî otorite aracılığıyla Suriye Baas Partisi'nin varlığını daha da güçlendirmek için yeni bir darbe yaptı ve Cumhurbaşkanı Emin el-Hafız'ı görevden alıkoydu ve yerine Nureddin el-Atâsî'yi görevlendirdi. 1967'de ise İsrail, stratejik askerî konumu nedeniyle Suriye Golan Tepeleri'ni işgal etti.

O dönem savunma bakanı olan Hafız Esed 16 Ocak 1970'te, "Harekeyi Tashihiye" Düzeltici Hareketi'ni başlattı. Cumhurbaşkanı Nureddin el-Atâsî'yi ve

²⁵ Bkz. Gassan Haddad, *Min Tarihi Suriye'l-Muasır (1946-1966)*, Amman: Merkezü'l-Müstakbel li'd-dirasâti'l-İstirateciyye, 2001, s. 83-85.

²⁶ Bkz. Nikolaos Van Dam, *es-Sirâ' 'ale's-sulta fî Suriyye*, Kahire: Mektebetü'l-Medbûlî, 1995, s. 58-60; Ğassân Haddâd, *a.g.e.*, s. 205-207.

Salih el-Cedîd'i görevden alarak birçok arkadaşıyla birlikte hapsedti. 1971 yılında Hafız Esed cumhurbaşkanlığı görevini üstlendi. Meclisin faaliyetleri tekrar başlatıldı. 1972 yılında Baas Partisi liderliğinde İlerici Ulusal Cephe kuruldu ve Suriye'deki siyasi partiler buna katıldı. 1973 yılında yeni anayasa yürürlüğe girdi. 1973'te içinde Suriye'nin de olduğu Araplar ile İsrail arasındaki Tışrîn Kurtuluş Savaşı diye bilinen savaştan sonra Hafız Esed, Cephe içerisindeki muhaliflerini tasfiye ederek devlet içindeki konumunu güçlendirdi. Filistin davasını savunan ve İsrail ile yüzleşen devletlerle ilişkilerini güçlendirdi. 1976'da vuku bulan Lübnan iç savaşı sırasında halkı korumak ve güvenliği sağlamak gerekçesiyle Suriye güçleri, Lübnan'a girdi.

Hafız Esed kendisine yönelik başarısız suikast girişiminden sonra İhvan-ı Müslimin Cemaati'ni yasaklayarak geniş bir tasfiye hareketi başlattı. 1980 yılında İhvan mensuplarını idamla cezalandıran 49 No'lu kanunun çıkardı. İsyan ve Esed rejimini düşürmeye davet eden İhvan-ı Müslimin Hareketiyle Suriye'de şiddetli bir mücadeleye girişti. Hareket siyasi ve askerî kişiliklere yönelik geniş çaplı suikasta başladıktan sonra Baas Hareketi ile İhvan Hareketi arasındaki mücadele silahlı mücadeleye dönüştü. Suriye silahlı güçleri isyanı bastırmaya girişti. Hama şehrinin düşmesinden sonra Suriye Arap Ordusu Hama'ya girdi ve Baas yönetimine karşı darbeye kalkışan bütün silahlı hareketi ezdi ki bu, "1982 Hama Katliamı" olarak bilinir.

Hafız Esed Haziran 2000'de ölünceye kadar on yıllar boyunca otoritesini ailesiyle birlikte pekiştirmeye devam etti. Hafız Esed'in ölümünden sonra cumhurbaşkanlığına oğlu Beşşar Esed geçti. Beşşar ile birlikte babasının yönetimi sırasında gergin olan Türk-Suriye ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler gelişerek 2007 yılında zirveye ulaştı. Ancak 2011 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti ilişkileri gerilemeye başladı. Aralarında Suriye'nin de olduğu Arap ülkelerinin birçoğunu sarsan Arap baharı olayları ile birlikte tüm ilişkiler kesildi.

1.3. Suriye Romanının Doğuşu

Modern Suriye romanının ortaya çıkışının ilk aşamaları söz konusu olduğunda, araştırmacılar konunun zorluğu ve bu dönemde roman ve hikâyeciliğin başlangıcıyla ilgili kaynakların azlığında müttefiktirler. Bu alanda Suriye, Lübnan ve Mısır kadar şanslı değildir. Edebî ve siyasi alanda Mısırlılar ve Lübnanlılar için

var olan imkânlar Suriyeliler için söz konusu değildir. Lübnan’da misyoner gruplar, Lübnanlıların Batı edebiyatından haberdar olmaları hususunda önemli roller ifa etmiştir. Şam bölgesinde yaşanan Arap Ayaklanmasından uzak ve yarı müstakil olması ise Mısır’a edebî, sosyal, siyasi vb. açılardan olumlu yansımaları olmuştur.

Suriyelilerin 19. yy. ortalarında bu iki bölgeden faydalanmaları, Antera, Beni Hilal, Zîr Sâlim’in biyografileri; Seyf b. Zî Yezen’in kıssası ve Binbir Gece Masalları gibi Mısır ve Lübnan’da basılıp Suriye’ye ulaşan yayınlarla sınırlıydı. Bu iki bölgede görülen tercüme hareketi Suriye’de görülmediği gibi, o dönemlerde Suriye’de yabancı dil bilenlerin ve mütercimlerin sayısı da oldukça azdı.²⁷

Araştırmacılar, modern Arap romanının doğuşu ve gelişiminde Mısır’ın öncü rolünde müttefiktirler. Fakat onlar, Bilâdü’ş-Şam’ın (Bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin’i içine alan bölge) ve mehcer (Göç edebiyatı: Amerika kıtasına Suriye, Lübnan ve Filistin’den göç eden edebiyatçıların oluşturdukları edebiyat) edebiyatçıların modern Arap Nahdesindeki rolünü unutmamaktadırlar. Bu ülkelerdeki edebiyatçıların Batı ile iletişimi Napolyon’un Mısır ve Suriye saldırılarından öncesine uzanır. Bu iletişim onlara muhtelif aidiyetleriyle Avrupa kiliselerinin oluşturduğu misyonerlik heyetleri aracılığıyla Batı edebiyatını tanıma fırsatı sunmuştur. Edebiyat, sanat ve tiyatro alanlarında “el-Bustânî”, “el-Yâzıcı”, “eş-Şidyâk” ve “en-Nekkâş” gibi birçok aile tebarüz etmiştir. Onlar dillerine, edebî ve kültürel miraslarına önem verme ve bunları diriltip yeniden canlandırma hususunda Araplara uyarılarda bulundular. Ek olarak Arapların daha önceden haberdar olmadığı edebî tür ve konu çeşitliliğini sağladılar. Bunların başında Butrus el-Bustânî (1819-1883), Altmış üzeri makame içeren “*Mecma’ul-Bahreyn / مجمع البحرين*” makamâtının (sonu genellikle ibretle biten hayalî, belîğ hikâyeler) müellifi Nâsif el-Yâzıcı (1800-1871), makamâtı taklitle *es-Sâk ‘ale’s-sâk fîmâ hüve’l-fâryâk/ الساق على الساق في ما هو الفرياق* yazan Ahmed Fâris eş-Şidyâk (1805-1887) gelmekteydi. Bazı araştırmacılar Ahmed Fâris eş-Şidyâk’ın *es-Sâk ‘ale’s-sâk fîmâ hüve’l-fâryâk* adlı eserini arap tarihinde ilk modern roman olarak kabul etmektedirler.²⁸

²⁷ Bkz. Ömer ed-Dekkâk, *Fununu’l-edebi’l-mu’âsir fî Suriyye*, Beyrut: Dâru’ş-Şarkî’l-Evsat li’t-tîba’e ve’n-neşr, s. 109-113.

²⁸ Bkz. Seyyid Hamid en-Nessâc, *Bânurma er-rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-hadîse*, Kahire: Daru’l-garîb li’t-tîba’e ve’n-neşr ve’t-tevzî’, 1985, s. 174-175.

Araştırmacıların çoğu Suriye bölgesi ile Lübnan tarihi arasında fark görmezler. Biladü’ş-Şam’da modern Arap edebiyatı araştırmalarının çoğu merkez ile çevre arasında herhangi bir ayırım gözetmezler. Bölgelere ayırma edebî olmaktan çok siyasidir. Bu konuya en fazla önem veren araştırmacılar arasında Biladü’ş-Şam’da modern Arap romanının gelişimi hakkındaki kitabıyla İbrâhîm es-Sa’âfin’dir. Orada el-Yâzici’nin *Mecma’ul-Bahreyn* ve Ahmed Faris eş-Şidyâk’ın *es-Sâk ‘ale’s-sâk fîmâ hüve’l-fâryâk* ile ilgili ayrıntılı araştırma yapmıştır. Bu ikisi Biladü’ş-Şam’da Arap romanının erken başlangıcına ilişkin en önemli edebî eserler sayılır. Şüphesiz ki bu iki kitap, modern Arap romanı için ilk yapı taşlarını döşemek için önemli bir adımdır.²⁹ el-Yâzici’nin makâmeleri zaman içerisinde her yönden el-Harîrî’nin makâmelerine benzer bir hale gelmiş ve el-Yâzici’nin eserlerinde ana kahramanın siması, dilencilik yapmak zorunda olan bir edip olarak okuyucularının karşısına çıkmıştır. Yazar, uygulamalarında onun kızıyla ve çocuklarıyla olan düşmanlığını reddeder. İşte burada husumetlerle ilgilenen bir hâkim olur. Biçim olarak hem şiir hem de seci türünde yazılmış bir eserdir.³⁰ Sadece *es-Sâk ‘ale’s-sâk* müellifi Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Yâzici’den daha çok gelişme göstermiş ve onun dört makâmesiyle ilgilenmiştir. eş-Şidyâk, biyografik çalışmalar çerçevesinde, evlilik ve boşanma davalarıyla ilgilenmiştir. Orada ismi “Fâryâk” olan bir kişinin yaşamıyla ilgili aşamaları da çalışmasına eklemiştir. O, isminin bir özeti gibidir. Doğu toplumunu, acımasız ve sert bir dille eleştirmektedir.³¹ Ve kitabı anlatım tekniği açısından modern romana daha yakın ve özellikle eş-Şâdiyâk’ın biyografisinden esintiler taşıması bakımından da entellektüel söylemde daha cüretkâr olduğu görülür.

1870’li yıllarda patlak veren ve çok sayıda sivilin ölmesine, kültürlü aile fertlerinin birçoğunun Suriye ve Lübnan’dan sürülmesine yol açan iç savaş neticesinde bu etkinlik durakladı. Bunlardan bir kısmı Mısır’a bir kısmı ise uzağa, Kuzey ve Güney Amerika’ya yerleşti. Genel siyasi şartlar, Biladü’ş-Şam’da edebî

²⁹ Bkz. İbrâhîm es-Sa’âfin, *Tetavvürü’r-Rivâyetü’l-Arabiyye fî Bilâdi’s-Şam*, , Beyrut: Daru’l-Menâhil li’t-tiba’e ve’n-neşr, 1987, s. 31-51.

³⁰ İlknur Emekli, *Halim Berekat ve Toplumcu Gerçekçi Romanlarının Teknik Çözümlemesi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2019. s.23.

³¹ Emekli, *a.g.e.*, s.24.

hareketin yaralanmasına neden oldu. Böylece Mısır'da yeşeren kültürel ve edebî nahda hareketi kafilesinin gerisinde kaldı.³²

Yukarıda geçen isimlere göz attığımızda bunların Lübnan'ın tanınmış ailelerine mensup olduklarını, aynı şekilde edebî uyanışta Lübnan'ın Suriye'yi geride bıraktığını görürüz. Bu yüzden bu alanda Lübnan ve Mısır'ın öncü rolü şaşırtıcı değildir.

1865-1918 yılları arasında Suriye'de edebî çabalar ortaya çıktı. Bu dönemde Suriye'de Nu'mân el-Kasâtîlî³³ (1855-1920), Şükrî el-'Aselî³⁴ (1868-1916), Fransîs el-Marrâş³⁵ (1836-1873) ki *Ğabetü'l-Hakk fî tafsîli'l-ahlâki'l-fâdile ve ezdâdihâ alâ uslûbin celiyyi'l-vaz' ve cemîli't-tab' / غابة الحق في تفصيل الأخلاق والفضيلة وأضدادها على أسلوب جلي الوضع وجميل الطبع* başlıklı ilk Arap romanını yayınlamıştır.³⁶ Ve bir süre sonra *Durru's-Sade' fî-Ğarâ'ibi's-Sude' الصدق في غرائب الصدق* adlı ikinci romanını yazmıştır. Fransîs el-Marrâş'ın ilk eseri edebî roman anlatım tekniği açısından zayıf görünmektedir. İlk uzun Arapça romandır ve uzun roman yazma kapısını ilk o aralamıştır. Romanın başlığından ahlak ve eğitimin hedeflendiği anlaşılır. Çünkü Suriye gibi muhafazakâr bir çevreye roman gibi yeni bir dünyanın sızması öncü bir yazarın dikkatli olmasını ve genel ahlakî kıstasları ihlal etmemesini gerektir. Özellikle de Arap romanının başlangıçta Mısır ve Biladü's-Şam'da şiddetli muhalefetle karşılandı. Bunun birçok sebebi var: İlk olarak Arap dünyasının muhafazakar ilkeleriyle örtüşmemesi zikredilebilir. İkinci olarak ise salt edebî sebepler yer almaktadır. Çünkü hikaye ve roman dili, klasik anlamda edebî olarak görülmemiştir. Romancı, modern hikâye metoduyla uyumlu modern bir anlatı dili aramak durumundaydı. Bu da başlangıçta kolay değildi. Bu yüzden roman, ilk dönemlerde tökezledi ve gerekli teknik standartlardan uzaklaştı.³⁷

³² Seyfeddin Kantâr, *el-Edebu'l-Arabî ba'de'l-istiklâl*, Şam: Vizâretü's-Sekâfe fî'l-Cumhuriyeti'l-Arabiyyeti's-Sûriyye, 1997, s. 15.

³³ Hayatı ve eserleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Ömer İshakoğlu, “Osmanlı Dönemi Suriye'sinde Edebî ve Kültürel Faaliyetler (1800-1918)”, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.171-173.

³⁴ Hayatı ve eserleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. İshakoğlu, s. 174-176.

³⁵ Hayatı ve eserleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. İshakoğlu, s. 156-164.

³⁶ Fransis Maraş, *Ğabetü'l-hak*, Dimeşk: Dârü'n-nedâ, 2008.

³⁷ Bkz. Seyfeddin Kantar, *a.g.e.*, s. 268, 269; Salim el-Ma'ûş, *Suretu'l-Garb fî Rivâyeti'l-Arabiyye*, Beyrut: Müessetü'r-Rehâbi'l-hadise, 1998, s. 220-228.

Araştırmacı Şâkir Mustafa, (1921-1997) Fransîs el-Marrâş tarafından kaleme alınan *Durru's-sade fî-ğarâ'ibi's-sudef* adlı çalışmanın ilk hikâye olduğu görüşündedir.³⁸

Fransîs el-Marrâş'a kendinden sonraki birçok roman yazarını etkileyebildiği için hakkını vermek gerek. Değeri yazdıklarından değil roman için açtığı yoldan kaynaklanmaktaydı. Başta Mihâîl es-Sakkâl³⁹ (1824-1885) olmak üzere açtığı çığır ve etki kendisinden sonra gelen romancıların eserlerinde görünmüştür. Mihâîl es-Sakkâl, romanı ileriye götürmek için sarf ettiği bütün çabalara rağmen toplumcu ve ıslahatçı içerik hususunda Fransîs el-Marrâş'ın tesirinde kaldı. Bu durum, 1911'de *el-İber / العبر* ve 1907'de *Letâ'ifu's-semer fî sukkâni'z-zuhreti ve'l-kamar/ لطائف السمر في سكان الزهرة والقمر* adıyla yayınladığı romanlarında net olarak görülür. Birinci roman aşk ve evlilik ilişkilerini, genç kızın sevmeyişi biriyle evlendirilmesini konu edinir. İkinci roman ise toplumsal kusurları eleştirir. Aynı durum Nu'mân el-Kasâtîlî ve Şükrî el-'Aselî'nin romanları için de geçerlidir. Her ikisi de Fransîs el-Marrâş'ın roman anlayışı ve yazdıkları üzerine pek bir şey eklemediler. Nu'mân el-Kasâtîlî'nin 1880'lerde yazdığı üç romanında romanı bir araç olarak kullanarak toplumsal gerçekliği eleştirir ve romanı amaçladığı gaye için bir araç olarak görmektedir. *Mürşid ve Fitneh/ مرشد وفتنة* adlı romanında bedevi hayatı aşk, mücadele, savaşlar ve günlük yaşam çerçevesinde tasvir eder. *el-Fetâtu'l-emîne ve ümmühâ / الفتاة الأمينة وأمها* ve *Enis ve Enise / أنيس وأنيسة* adlı son iki romanında ise olay, bir gencin sevdiğiyle değil de başkasıyla evlendirilmesi çerçevesinde döner. Nu'mân el-Kasâtîlî'nin romanları, örf ve âdetlerine bağlı kimselerle bunlara uymayanlar arasındaki mücadeleleri konu edinir. Toplumu düzeltme düşüncesi romanlarına egemendir. Olay örgüsünü ve sanatsal temellerini ifade etme pahasına toplumun âdetlerini eleştirir, yeni fikirlere çağırır. Romanlarını Beyrut'ta yayınlanan "el-Cinân" adlı dergide yayınlardı.⁴⁰

Şükrî el-'Aselî de *Fecâ'i'u'l-bâsin / فجائع الباسين* (1907) ve *Netâ'icu'l-ihmâl / نتائج الإهمال* (1913) adlı romanlarını benzer şekilde kaleme almıştır. Ancak el-

³⁸ Mevlüt Kula, *Modern Suriye Hikâyesine Genel Bir Bakış*, Doğu Araştırmaları Dergisi, C.I, No:7, İstanbul, 2011, s. 18

³⁹ Hayatı ve eserleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. İshakoğlu, s. 164-170.

⁴⁰ Bkz. George Salim, *Mecelletü'l-Ma'rife*, sy. 146, Nisan 1974, s. 7-10.

‘Aselî, dağınıklıktan kurtularak konu bütünlüğünü korumuştur ki bu, Suriye romanının gelişiminde önemli bir adımdır.

Bu dönemden sonra oluşan edebiyat, tarihî içeriğiyle öne çıkar. Bu, tarihî olayları roman ve hikâye şeklinde aktarmanın kolaylığından kaynaklanmaktaydı. Diğer bir neden olarak da o dönemdeki yazarların hayalî hatta sanatsal gerçekçi kurguları üretmedeki muhayyile azlığıdır denilebilir. Buna Arap mirasının tarihî zenginliğini de eklemek mümkündür. O dönemde roman, tarihin geçmişten ders çıkarma ve yargılama girişiminden kurtulma çabasıındaydı. Bu anlatılar, klasik yöntemi izliyordu, bu yüzden tarihî roman akımı fazla dayanamadı. Aynı zamanda modern romanın gelişimi için uygun bir zemin değildi ve modern romanın içerdiği eğlendirme anlayışı karşısında tutunamadı.⁴¹

Bu dönemde Suriye romanı olarak adlandırılabilir üretim yapılamadı. Bazı araştırmacılara göre Modern hikâye ve roman, modern Suriye toplumunun doğuşuyla eşzamanlıdır. Düşünsel ve toplumsal alanlarda etkilendiği kadar Batı medeniyetinden etkilenmiştir. Sanatsal formda, içerikte ve sosyal çağrışımlarda eşit şekilde yeniydi. Eski miras bütün ihtişamı, asaleti ve özgünlüğüne rağmen yeni gelişen burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılayamadı ve ona uyum sağlayamadı.⁴²

1937 yılında, tam olarak 27 Aralık 1936 Suriye-Fransa anlaşmasından sonra Suriye’nin kendine has özellikleri coğrafi özellikleriyle sınırlandırılmıştı. 1930’lu yıllarda Suriye’de sanatsal romanın doğuşuna şahit olundu. Şekib el-Câbirî’nin (1912-1992) 1937’de yayınladığı *Nehem* romanıyla Suriye’de edebî/sanatsal roman doğmuştur denilebilir. Araştırmacılar onu Suriye’deki ilk romantik, edebî/sanatsal roman kabul ederler. Romanın konusu Almanya’da geçer ve çoğu kahramanları Alman’dır. Genelde öncü olma bakımından Muhammed Heykel’in *Zeynep* isimli romanına benzetilir.⁴³

Bu, yazarların bu tarihten önceki öncü çabalarını inkâr etmek anlamına gelmez. Tam bu noktada meşhur yazar Ma’rûf el-Arnâût⁴⁴ (1893-1984) ürünleri

⁴¹ Husam el-Hatîb, *Subulü’l-Müessirati’l-Ecnebiyye ve Eşkâlihâ fî’l-Kıssati’s-Suriye’l-hadise*, Kahire: Me’hadu’l-Buhûs ve’d-dirâsâti’l-Arabiyye, 1973, s. 27.

⁴² Muhsin Câsim el-Mûsevî, *er-Rivayetu’l-Arabiyye –en-Neş’e ve’t-Tahavvül*, Beyrut: Daru’l-Âdâb, 1988, s. 23.

⁴³ Semer el-Faysal, *Tecrübetü’r-Rivayeti’s-Suriye*, Dimeşk: İttihadü’l-Küttabi’l-Arab, 1985, s. 99.

⁴⁴ Hayata ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. İshakoğlu, s. 181-189; Nizar Abaza, *Ma’ruf el-Arnâvut*, Dimeşk: Me’cmeu’l-Lugati’l-Arabiyye bi Dimeşk, 2018.

zikredilebilir. Üç ciltlik *Seyyidu Kureyş* ile *Ömer b. Hattab* romanının birincisini 1929 yılında diğerini ise 1936 yılında yayınladı. Bundan sonra edebî çalışmalarını tarihî roman alanında sürdürdü. Ancak Ma'rûf el-Arnâ'ût'u modern Suriye Arap romanı adı verilen modern edebiyat akımının babası kabul etmek zordur. Çünkü bu edebî akımın bayrağını taşıyan hiç kimse üzerinde onun etkisi görünmemektedir. Yazdığı romanlarıyla modern roman akımı arasında güçlü bir bağ da bulunmamaktadır. Konu Mısır ile Suriye arasında benzer niteliktedir.

Muhammed Hüseyin Heykel'in(1888-1956) *Zeynep* / زينب romanı, Mısır'da sanatsal romanın başlangıcı kabul edilir. Kökü daha eskiye dayanan ve sanatsal romana da bir dönem eşlik eden tarihsel roman akımı ise Modern roman sanatının doğuşu için bir basamak mesabesindedir.⁴⁵

Şekib el-Câbirî'nin *Nehem* romanının önemi Suriye'de modern Arap edebiyatında ilk hikâyecilik girişimi olmasından kaynaklanmaktadır. Roman, roman sanatının asgari şartlarını taşımakta olup özellikle de konu üzerinde yoğunlaşmış ve içeriği istenen hedefe yöneltmeyi başarmıştır. Romanda, Avrupalılardan etkilendiği ve bu durumu benimsediği açıktır. Hatta kendini entelektüel ve aristokrasinin dili olarak sunar. Batı unsurları tamamen hâkim olduğu için romanlarını Arapça yazılmış Batı romanı kabul etmek bile mümkündür. Olaylar Avrupa tarzında Batı atmosferinde gerçekleşir. Roman yazmaya devam etmesi, modern Suriye romanının öncüsü olarak onun merkezî konumunu pekiştirmiştir. Câbirî, modern Suriye Arap edebiyatında romantizm akımının ilk temsilcisi olarak kabul edilmektedir.⁴⁶ Bu dönemlerde roman, romantizm akımının etkisindeydi. Gerçekçi romantizm zamandan bir andı ve “Sanat sanat içindir.” anlayışı edebiyat alanında yaygındı.⁴⁷

Suriye romanının tarih üzerine inşa edildiği açıktır. Tarihî romanlar, roman sanatının girişi ve kurucusudur. Dünya romanı nasıl tarihî bir süreçten geçerek oluşmuşsa, Suriye romanı da aynı süreçlerden geçmiştir. Kuruluş aşamasından sonra modern Suriye romanı tarihi ön plana değil, arka plana koydu. Şehri çizmeye, şehirde yaşayan insanın derinliklerine dalmaya başladı. Tarih doğrusal düzlemde değil, yatay düzlemde ve kesitte ele alınmaya başlandı. Artık insan ve belirli bir zaman

⁴⁵ Bkz. Husâm el-Hatîb, *er-Rivâyetü's-Suriye fî Merhaleti'n-Nuhud*, s. 13, 14.

⁴⁶ Husâm el-Hatîb, *a.g.e.*, s. 14, 15.

⁴⁷ Adnan b. Zeril, *er-Rivâyetü'l-Arabiyyetü's-Suriyye*, Dimeşk: Matbaatu'l-Âdâb ve'l-ulûm, 1973, s. 17.

kesitindeki insan ilişkileri önemseniyordu. Romancı şehri resmeder, ilişkileri detaylandırır ve sanatını ve çeşitli üslup özelliklerini sunar.

1930'lu ve 1940'lı yıllarda Suriye'deki edebiyat alanını romancılar değil hikâyeciler ve makale yazarları doldurmuştu. Bu dönemde Suriye'de hikâyecilerin öncüsü Fuad eş-Şâyib (1911-1977), Nesib el-İhtiyar (1914-1972), Sâmî el-Kiyâlî (1898-1972) vb. isimlerdi.⁴⁸

1.4.Suriye Romanının Gelişimi:

Başlangıcından bu araştırmanın kapsadığı 1967 yılına kadar Suriye romanı önemli bir gelişme göstermiştir. Gelişim kavramına istinaden araştırmacı Husâm el-Hatîb,⁴⁹ Suriye romanının gelişimini üç belirgin döneme ayırır; birinci dönem 1937-1949 yıllarıdır ki Şekib el-Câbirî'nin *Nehem* romanının doğumundan 1949 yılına kadar olan dönemi kapsar. Bu döneme Suriye romanının doğum aşaması denilebilir. İkinci dönem 1950-1958 yılları arasındır. Bu döneme de oluşum aşaması denilebilir. Üçüncü dönem ise 1959-1967 yılları arasındır ki buna da yükselme/ilerleme aşaması denilebilir.

1.4.1.Birinci Dönem: 1937-1949

Bu dönem, Suriye romanının emekleme dönemidir. Edebî üretim hem nicelik hem de nitelik açısından sınırlıdır. Bu döneme romantizme eğilim ile birlikte üslup ve eğitim damgasını vurmuştur. Dönemin öncüsü ise duygusal romantik romanlarıyla Şekib el-Câbirî idi. Bununla birlikte romantik eğilimli tarihî romanlarıyla Ma'rûf el-Arnâ'ût ve Hayreddin el-Eyyûbî de zikredilebilir. Bu dönem ortalama on iki romanı aşmamıştır.

Ailesinin yaşadığı sıkıntılar, yurt dışında ikameti, Avrupa hayatıyla iletişimi, çeşitli şekillerde kadını tanınması gibi etkenler, Şekib el-Câbirî'ye Suriye'de sanatsal Arap romanının öncüsü olması hususunda yardım etmiştir. Aynı şekilde Mısır romanından da etkilenmiştir. Hatta Muhammed Hüseyin Heykel ile kadın ve romanın tabiatı konularında örtüşür.⁵⁰

⁴⁸ Adnan b. Zeril, *a.g.e.*, s.17.

⁴⁹ Bkz. Husâm el-Hatîb, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁰ Abdulmuhsin Taha Bedr, *er-Rivâi ve 'l-Arz*, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Ammeh, 1971, s. 53.

1.4.2.İkinci Dönem: 1950-1958

20. yüzyılda 50’li yıllara kadar az sayıda roman öğretici bir dille yayınlanmıştır. Bu dönemde kapılar, edebî alanda varlık göstermeye başlayan akım ve gruplarda yansıması olan yabancı etkiye açılmıştır. Özellikle de sosyalizm ve varoluşçulukla ilgili alanlarda bu görülmüştür. Bu dönemde kısa öykünün gelişmesi dikkat çekici olup romanın gelişmesi ise yavaş olmuştur. Bu dönemin yazarları arasında *el-Mesâbîhu’z-Zurk/ المصاييح الزرق* (1954) romanıyla realist yazar Hanna Mina (1924-2014) öne çıkar. O, sosyal durumun işlenmesinde romana sol düşünceden yeni bir ruhun izlerini sokarken baskın romantizm etkisinden de kurtulmaya çalışmıştır.

50’li yılları, 1958’e kadar ortalama yılda bir ya da iki roman yayınlanmasına rağmen parlak bir geleceği müjdeleyen ve makul sınırlar sağlayan uygun iklimi oluşturduğu için önemli bir zaman dilimi olarak kabul etmek mümkündür.

Bu dönem romanlarının çoğu hem hacim hem de derinlik açısından sınırlıydı. Yazarları arasında realist yazar Hasib Keyyâlî (1921-1993) bariz şekilde öne çıkar. Buna iki geleneksel yazar Vidad Sekâkînî (1913-1991) ve Selma Haffâr el-Küzberî (1922-2006) de eklenebilir. Her ikisi de bu dönemden sonra da roman yazmaya devam etmiştir. Bu dönemde ortalama on dört romana ulaşılmıştır.

1950’li yıllarda ulusun inşası döneminde bir dizi ilerici yazar, o zamana kadar baskın olan “Sanat sanat içindir.” sloganına karşı Suriye gerçeğini gözeterek “Sanat toplum içindir.” sloganını yükseltmiştir. Bu edebiyatçılar arasında Hasib Keyyâlî, Hanna Mina ve diğerleri bulunmaktadır. O dönemlerde Suriye Yazarlar Birliği’nde bir araya gelerek bu akımı sürdürmek istemişlerdir.⁵¹

Erken dönemde Suriye roman dünyasında Hanna Mina seçkin bir konumda bulunmaktadır. 1945 yılında ilk eseri *el-Mesâbîhu’z-Zurk*’i yayınladığında eseri, Suriye roman dünyasında garip bir tada sahip yeni bir tondu ve realizm yolunda, “ toplum için sanat ” anlayışı üzerindeki ilk girişimdi. Romanda Lazkiye’nin bir mahallesinde emekçilerin denizin kükremesine eşlik eden inlemelerini, II. Dünya Savaşı bulutlarının ağırlıklarını boşaltmaya başladığı dönemde bu basit insanların hayatlarındaki acıyı ve zorluğu nasıl arttırdığını tasvir etmekteydi.

⁵¹ Bkz. Adnan b. Zeril, *Edebu’l-kissati fî Suriye*, Dımeşk: Menşûrâtü Dâri’l-fenni’l-hadis, 1966, s. 200, 201.

Hasib Keyyâlî'nin, *Mekâtibu'l-Ğarâm/ مكاتيب الغرام* romanı ve benzerleri gibi gerçekçi sosyalizme doğru romantik romandan önemli bir sapma noktasını teşkil ediyordu. Hanna Mina yarım asırlık roman hayatında kırktan fazla eseriyle en üretken yazarlardan biri, en meşhuru ve Arap dünyasında en yaygını olmuştur.

Bu dönemde eğitim düzeyinin, yurt dışına gönderilen öğrencilerin artması ve basının yaygınlaşması sonucunda Suriye'de genelde edebiyat özelde ise roman dış etkilere açık hale geldi. Aynı şekilde siyasi ortamdan ve kurtuluş hareketlerinden etkilendi. Arap ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştı. Bununla eş zamanlı olarak bağımsızlık düşüncesi gelişti. Basın, edebiyat ve düşüncenin platformu olduğu için belirgin bir role sahip oldu. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri de kadın yazarların ortaya çıkmasıdır. Bu açıdan Suriye diğer Arap ülkelerine kıyasla zengin bir tecrübeye sahiptir. Vidad Sekâkînî ve Selma el-Haffar el-Küzberî gibi isimler bu dönemin kadın öncüleriydi.⁵²

Bağımsızlığın etkisiyle realizm, 1950 ve 1960'larda edebî alanı neredeyse tamamen kontrol altına alana kadar romantizm, Suriye romanının baskın çerçevesi olarak kaldı. 50'li yıllarda Suriye'nin şahit olduğu darbeler, sistemin sosyalizme, millileştirmeye yönelerek çiftçilere toprak dağıtması ve 1952 Devrimi sonrasında Mısır'da yazılanlar, Suriye romanını etkilemiştir. Mısır'da yazılanlar Suriye'de sıcak ilgi görmüştür. Ayrıca bunlara Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca gibi dış etkilere Rusçadan Arapçaya çevrilen romanların etkisini de eklemek gerekir.⁵³

Suriye'de 50'li ve 60'lı yıllardaki romanın önemiyle ilgili ne söylenirse söylensin 60'lı yılların sonlarına kadar romanda yaratıcılık azdı. 1870-1960 yılları arasında Bilâdü's-Şam'da yayınlanan roman sayısı yaklaşık üç yüz ellidir. Bunun sadece yirmi beşi Suriye romanıdır. 60'lı yılların başından itibaren Suriye'de roman daha fazla yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵⁴

1.4.3.Üçüncü Dönem: 1959-1967

Bu dönem romanın yükselişi; sanatsal, fikrî, sosyal ve çağdaş tecrübelerle yönelişi dönemi sayılır ve son derece önemli bir aşamaya tekabül etmektedir. 50'li

⁵² İsmail Merve, *el-Bünyetü ve'r-ru'yetü fi'r-Rivâyeti's-Suriyye*, Dimeşk: Daru's-şark li't-tiba'e ve'n-neşr, 2018, s. 63, 64.

⁵³ Seyyid Hâmid en-Nessâc, *a.g.e.*, s. 213.

⁵⁴ Bkz. İbrâhîm es-Sa'âfin, *a.g.e.*, s. 571-589.

yılların sonu, 60'ların başının daha önceki dönemlere kıyasla Suriye roman hayatında hem üretim miktarı hem de sanatsal seviye açısından yeni bir başlangıç olduğu açıktır.

50'lerin sonunda Suriye romanı büyük bir nahda'ya şahitlik etti. Romanın gelişmesini etkileyecek amiller ortaya çıktı. Roman toprağı, bu etkileri ve çeşitli fikrî akımları karşılamaya, kadını roman ve edebiyat hayatında kabule hazır hale geldi. Suriye toprakları düşüncelerin ve düşünce akımlarının sahnesine dönüştü. Bir duraklama döneminden sonra roman, bu toplumsal doğum sancılarını ifade şekillerinden biri olmuştu.⁵⁵

8 Nisan 1963 Devrimi sonrası siyasi erk, insanların sorunlarını önemseyen, yeni bir toplum oluşturma yolunda durumlarını geliştirmeye yardım eden halk edebiyatı lehine önemli ve olumlu bir rol oynamıştır. Baas Partisi, diğer ilerici, milliyetçi partiler, topluma ve devlete öncülük etmeye yöneldiler. Burjuvazi ve feodalizm, ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda çok acı verici darbeler aldı. Suriye yeni bir toplumsal yapı oluşturmak için milli mücadeleyi sosyal mücadeleyle mezcederek yeni bir aşamaya geçti.⁵⁶

Bu aşama devletin tamamen siyasi ve kültürel hâkimiyeti, sosyo-ekonomik sistemin yeniden inşası ve basın ile medyanın millileştirilerek devlet tarafından yönetilmesiyle tebarüz etti. Bunun ise yazarların günlük siyasetle bağlarının azalması, günlük taleplerden kurtulma gibi edebiyat alanında sonuçları oldu. Bu da onlara edebî üretim için daha fazla fırsat verdi. Bu faktör, Suriye romanının güçlü bir şekilde ortaya çıkmasını etkileyen diğer faktörlerden biridir.⁵⁷

Mısır ve Suriye'nin birleşmesi, Birleşik Arap Cumhuriyetinin kültürel kurumlarının da birleşmesini beraberinde getirdi ve Suriyeli yazarlarla Mısırlı yazarlar arasında olumlu etkileşimler yaşandı. Belki de bu birleşmenin sağladığı en parlak yönlerden biri bu alandaydı. Mısırlı ve Suriyeli yazarlar arasındaki karşılıklı ziyaretler, doğrudan iletişim, edebî harekete olumlu yansıdığı gibi Suriyeli yazarların başta Necib Mahfuz ve Yusuf İdris olmak üzere Mısırlı yazarlarla kaynaşmasını beraberinde getirdi.

⁵⁵ İsmail Merve, *a.g.e.*, s. 65.

⁵⁶ Faysal Semmâk, *er-Rivâyetü's-Suriye neş'etihâ ve tetavvruha*, s. 29.

⁵⁷ Husam el-Hatîb, *a.g.e.*, s. 24, 25.

Devletin sponsorluğunda edebiyatın doğrudan korunması ve Milli İrşad ve Kültür Bakanlığı'nın kurulması, kültürel iklimin desteklenip gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kültür Bakanlığı roman ve hikâyelerin tercümesini teşvik etmiştir. Ayrıca bakanlık Suriyeli yazarların hikâyelerini yayınlamayı üstlendi ve onlara makul ödüller verdi. Bu teşvikin büyük sonuçları oldu. Modern Suriye tarihinde ilk defa hikâyeye yazarı nispeten cömertçe ücret alıyor bu da edebî üretimi olumlu etkiliyordu. Bu aşamanın sonunda bazı işaretler oluştu. Suriye tarihinde ilk defa Sanat Edebiyat ve Sosyal Bilimleri Koruma Yüksek Kurulu roman yazımını teşvik için bir yarışma başlattı. Yarışmada Faris Zerzur'un *Len Teskotal-Medine/ لن تسقط المدينة* adlı romanı birinci oldu. Ama bu aşamada roman basılma imkânı bulamadı. Bu aşamanın sonuna kadar hiçbir devlet kurumu roman basmadı.⁵⁸

Üçüncü aşamanın çoğu konusu, geçen aşamanın sürdürülmesi ve geliştirilmesiydi. Sosyal ve siyasi gelişmeler, ulusal mücadele, Arap birliği, kadının özgürleşmesi, Suriye toplumunun değişimi, gelişimi vb. konular bu aşamada daha belirginleşti. Bu dönemde yazılan romanlar bu konuların dışına çıkmamıştır.

Geçen dönemlerde geleneksel edebiyat, biçimlerin dışına çıktıktan sonra Suriyeli yazarların kendilerine güvenleri arttı. Bu, onları bu sanata geniş kapılarından girmeye teşvik eden cesaret verici bir başarıydı.

Üçüncü aşamada roman üretimi ortalama kırk sekize ulaşmıştır. Ancak bu romanların bazıları ikinci aşamanın uzantısı şeklindeydi. Bazıları Suriye romanının oluşmasına ve yayılmasına katkıda bulundu. Bu dönemin en meşhur yazarları Abdusselâm al-'Uceylî (1918-2006), Edib en-Nahvî (1920-1998), Fâdıl es-Sibâ'î (1929-...), Velîd İhlâsî (1935-...) Mutâ' Safedî (1929-2016) vd.

İlk iki aşamada basılan romanlarının %60'nın Beyrut'ta basılıp yayınlandığını zikretmek gerekir. Çünkü Beyrut'ta edebî hareket çok canlıydı ve edebî ve sosyal çevre yeni fikirleri kabule daha yatkın ve bunlara daha açıktı. O dönemlerde genç nesil, fikirleri ve yazıları için Beyrut'ta uygun bir ortam bulmuştu.

Suriye romanı, birçok çatışan akımın ortasında yolunu bulmak için süregelen mücadelenin tam ortasında üçüncü aşamanın sonuna doğru devam etmekteydi.

⁵⁸ Husam el-Hatîb, *a.g.e.*, s. 27-29.

1.5. Haziran 1967 Yenilgisi(Altı Gün Savaşı) ve Yeni Romanın Başlangıcı

Haziran yenilgisi, tüm Arap dünyasındaki sosyal, siyasi ve askeri yapılara uzanan fikrî çöküşün ilânı oldu. Edebiyatçılar ve düşünürler sahip oldukları düşünsel mirası yeniden değerlendirme yoluna gittiler. Yenilginin kökenlerine ulaşmak için eleştiriye ve özeleştiriye çağırdılar.

Suriye romanının gelişim tarihiyle ilgili önemli mülâhaza şudur ki Suriye romanı, gelişiminin en büyük merhalesine ancak 60'lı yıllarda girebilmiştir. Tam olarak ifade etmek gerekirse Haziran 1967 yenilgisiyle. Yenilginin ağırlığı genel olarak yeni bir edebiyat kavramı ortaya çıkardı ve romanın önemini, rolünü ve işlevini geliştirmeye katkıda bulundu.⁵⁹

Romanın Arap dünyasında 1867'de başladığını hatırlatmak gerekir. İlginç bir tesadüf olarak tam yüz yıl sonra romanın önemi ve etkisi artmıştır. Çünkü Haziran yenilgisi Arap varlığını patlattı ve önceki on yıllar boyunca hüküm süren keskin ön kabulleri sarstı. Bu nedenle 1967 yılı Arap romanının yeniden doğuşu olarak kabul edilmiştir.⁶⁰

Hiç şüphe yok ki, insanı sarsan ve birçok kavram ve değeri değiştiren böyle bir tarihsel olay, yazarları yeni bir aşamaya yöneltti. Romantizmin ve boğucu realizmin dışında vakıanın dayattığı acıları; kapsayıcı, derin ve yeni bir sanatsal bakış açısıyla ele almak zorundaydılar. Yenilginin sebeplerini, bunu aşmanın yollarını, vakıaya uyacak gerçekçi çözümleri göstermeliydiler.⁶¹

Ortaya çıkışının ilk aşamalarında yazılan romanlara baktığımızda romantik eğilimin Suriye romanına hâkim olduğunu görmüştük. Roman iki çizgi üzerinde yürüyordu: İlk olarak Şekib el-Câbirî'nin romanlarında olduğu gibi konularını yazarın içinde yaşadığı toplumdan alan sosyal roman, ikinci olarak ise Ma'rûf el-Arnâ'ût'un romanlarında olduğu gibi konusunu tarihten alan tarihî roman.

Suriye romanı vuku bulan şartlar nedeniyle hızlı bir şekilde romantizmden realizme evrilmiştir. Haziran yenilgisine kadar realizm, baskın anlatı şekli olarak kaldı. Bu dönemin yazarları gelenekçi realist denilebilecek bir çerçevede

⁵⁹ Bkz. Şükri el-Mâzî, *În'ikâs hezimetî Huzeyran alâ'r-rivayeti'l-Arabiyye*, Beyrut: el-Müessetü'l-Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-Neşr, 1976, s. 21.

⁶⁰ Abdurrahman Munîf, *el-Kâtib ve'l-Menfâ*, Beyrut: el-Müessetü'l-Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-Neşr, 2001, s. 22, 23.

⁶¹ Şükri el-Mâzî, *a.g.e.*, s. 24.

yazıyorlardı. Bu, Hanna Mina'nın eserlerinde olduğu gibi toplumu uyandırmak ve ıslah etmek amacıyla toplumu eleştiren eleştirel bir gerçekçilikti.

Burada Haziran yenilgisinden sonraki üretimlerde sembolizmin değerini anlayabiliriz. Çünkü düşünsel üretim ve yaratıcılık sürecindeki değişiklikler netleşti ve Arap bireyin duyulması ve acılarını ve hayallerinin anlaşılması için imkân sunuldu.⁶²

Geçmiş dönemlerde roman üretimi sınırlı idi. Ancak Haziran yenilgisinden sonra hem nicelik hem de çeşit olarak büyük bir gelişme gösterdi. 1968-1978 yılları arasında roman yayını 74'e ulaştı.⁶³

Bazı eleştirmenler, 1967 kaybına kadar Arap dünyasında hüküm süren gerçekçilik ile Arap edebiyatında hüküm süren gerçekçilik arasında ayrım yapar. Özellikle de kayıptan (1967 yenilgisi) sonraki Arap romanında. Birinci geleneksel gerçekçilik kavramının tanımı yapılmıştı. İkincisi ise yeni gerçekliktir.⁶⁴

Bazı araştırmalar Haziran kaybının geleneksel romancılık olarak vasfedilen Arap romanının ilk dönemleri ile yeni dönem arasında belirleyici bir dönüm noktasını temsil ettiğini ileri sürmektedir.⁶⁵

Çağdaş dönemde yani 1967 hezimetinden sonra roman yazarlarının çoğunun geçmiş nesillerinkinden farklı bir gerçeklik anlayışına bağlı olduklarını söylemek mümkündür.

Yeni roman, yeni gerçeklik bayrağının altına girmektedir. Bu yeni gerçeklik formdan çok ciddiye arar. Çağdaşlık ve modernlikle çatışmayan kültürel mirastan esinlenir. Sıradan insanı özgürlüğe, onura çağırmak, toprağı özgürleştirmek, insanlar arası eşitliği sağlamak için mahallede, sokakta, tarlada, fabrikada kutsal ile aşağılık çerçevesinde tasvir eder.

⁶² Muhammed Beradeh, *er-Rivâyetü'l-Arabiyye ve Rehânü't-tecdîd*, Dubai: Mecelletü Dübey es-sekâfiyye, sy. 49, 2011, s. 18.

⁶³ Semer el-Faysal, *Melamih fî'r-Rivayeti's-Suriye*, Dimeşk: İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, 1979, s. 219.

⁶⁴ Taha Vâdî, *er-Rivâyetü's-Siyasiyye*, Kahire: eş-Şeriketü'l-Mısriyye'l-Alemiyye li'n-neşr – Loncman, 2003, s. 73.

⁶⁵ Mansûr Kaysûmeh, *İtticahâti'r-Rivayeti'l-Arabiyye fî Nısfî's-Sânî min Karni'l-'İsrîn*, Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'l-Kitâb, 2013, s. 82.

Suriye romanının 70'lerden sonra özgün sesine kavuştuğu ve kendini gerçekleştirdiği söylenebilir. Aynı şekilde 50'li ve 60'lı yıllarda olduğu gibi Mısır romanını taklit etmeyi bırakır.⁶⁶

Bu araştırmanın sınırları edebî/sanatsal Suriye romanının başladığı 1937'den Haziran 1967 Savaşı'na kadar olan dönemi kapsamaktadır.

1.6. 1937-1967 Yılları Arasındaki Roman Çalışmaları

Romanın gelişim tarihi araştırıldıktan sonra 1937-1967 yılları arasında yayınlanan tüm romanlar tespit edilmiş; roman adı, yazarı, yayın tarihi, yayın yeri, ilk basan yayınevinin adı şeklinde tablo haline getirilmiştir.

	Romanın adı	Yazarı	Yayın yeri	Yayın tarihi	Yayınevi
1	Nehem /Tutku	Şekib el-Câbirî	Dımeşk	1937	Daru'l-Yakaza
2	Kaderun yelhu/ Kader Eğleniyor	Şekib el-Câbirî	Dımeşk	1937	Daru'l-Yakaza
3	Tarık b. Ziyad	Ma'ruf el-Arnaut	Dımeşk	1941	Matba'atu Dımeşk
4	Fatımatu'l-Betûl	Ma'ruf el-Arnaut	Dımeşk	1942	Matba'atu Dımeşk
5	İrame Zâti'l-'Îmâd	Halil el-Hindâvî	Halep	1943	Matba'atu'n-Nahda
6	Kasru'l-cemâcim / Kafatasından Saray	Hayruddin el-Eyyûbî	Dımeşk	1944	Dar Dımeşk
7	es-Selvânu'l-kazib / Yalancı Teselli	Hayruddin el-Eyyûbî	Dımeşk	1945	Daru'l-Yakaza
8	Kavsu kuzah / Gökkuşağı	Şekib el-Câbirî	Dımeşk	1946	Daru'l-Yakaza

⁶⁶ Muhammed Riyad Vettâr, *Şahsiyâtü'l-Musakkaḫ fi'r-rivâyeti'l-Arabiyyeti's-suriye*, Dımeşk: İttihadu'l-kuttabi'l-Arab, 2000, s. 9.

9	Mine'l-mechûlilâ Mayâ / Bilimeyenden Maya'ya	Abîr Âl Şiblî	...	1947	Tabbâhu İhvân
10	Afâf / İffet	Hayruddin el- Eyyûbî	Dımeşk	1948	Mektebetu'n- Nûrî
11	Ralf	Yusuf Mudever	Dımeşk	1948	Daru'd-Dunyâ
12	Yevmiyyât Haleh / Hale'nin Günlükleri	Selmâ el- Heffârel- Küzberî	Beyrut	1949	Daru'l-İlim
13	Kulûb / Kalpler	Hayruddin el- Eyyûbî	Dımeşk	1950	Mektebetu'n- Nûrî
14	Ervâ binti el-Hatûb / Hatub Kızı Erva	Vedâd Sekâkînî	Kahire	1950	Daru'l-Fikr
15	el-Hubbu'l-muharrem / Yasak Aşk	Vedâd Sekâkînî	Kahire	1952	Daru'l-Fikri'l- Arabî
16	Baise / Sefil	Beşîr el-A'vf	Dımeşk	1952	Metabi'u'l-Menâr
17	İsâm	Abdulvehâb es-Sâbûnî	Kahire	1953	Daru'l-Mearif
18	el-Mu'azzebûn fi'l-hubb / Sevgide Cefa Çekenler	Abdurrahman el-Beyk	Halep	1953	
19	el-Cû'lâ Yerham	Muhammed Hac Hüseyin	Beyrut	1953	Daru'l-İlim li'l- Melâyîn
20	el-Eşkiyâ / Asiler	Muhammed el- Cüneydî	Dımeşk	1953	...
21	Mesâbîhu'z-zurk / Mavi Lambalar	Hanna mina	Beyrut	1954	Daru'l-Fikri'l- Cedîd
22	İ'tirafâtü's-Şeytani'l- ezrak / Mavi Şeytanın İtirafıları	Muhammed Hac Hüseyin	Dımeşk	1955	Menşûratu'r- Ruvvâd

23	Mekâtibu'l-garâm / Aşk Mektupları	Hasîb el-Keyâlî	Beyrut	1956	Daru'l-Fârâbî
24	Ahlamu'r-rabî / İlkbahar Rüyalari	İmâd Tikrîtî	Dımeşk	1957	Matbaatu'l-Cumhuriyye
25	Cerîmetu'n-Nas / İnsanların Suçu	Halil es-Sibaî	Humus	1958	Metâbi'u'l-Ma'rake
26	el-Kımemu'l-hadra / Yaşıl Tepeler	Halim Berekât	Beyrut	1958	el-Müessetü'l-Ehliyye
27	Fî'l-leyl / Geceleyin	Hiyâm Niyûlâtî	Dımeşk	1959	Matba'atu's-Sarha
28	Hamru's-şebâb / Gençlik İçkisi	Sabah Muhyiddin	Beyrut	1959	Daru'l-Mektebetu'l-Hayat
29	Arûsu'l-arâis / Gelinlerin Gelini	Salahuddin el-Muncid	Beyrut	1959	Dârü'l-kitâbi'l-cedîd
30	Şahsiyyâttemurrü ve insanün ye'îş / Kişiler Geçer ve İnsan Yaşar	Edmun Bessâl	Dımeşk	1959	Metâbi'u'l-Arabiyye
31	Hakezâtüşruku's-şems / Güneş böyle Doğar	Mahfûz Eyyûb	Beyrut	1959	...
32	er-Râyetü's-Sâlisetü / Üçüncü Sancak	Abdurrahman el-Bâşâ	Dımeşk	1959	el-Matbaatü'l-Cedîde
33	Kıssatun hâtietün / Yanlış Hikaye	Habib Kehhâle	Dımeşk	1959	el-Mektebetü'l-'Umûmiyye
34	Bâsimetün beyne'd-dumû' / Gözyaşları Arasında Gülen Kadın	Abdusselâm al-'Uceylî	Beyrut	1959	Daru's-Şarki'l-Arabî
35	Eyyâmün ma'ahu / Onunla Günler	Kuveylit Hûrî	Beyrut	1959	Dârü'l-Kitâb
36	Veda'an ya Afâmyâ / Elveda Efemya	Şekîb el-Câbirî	Dımeşk	1960	Daru'l-Hilal

37	Eyne Ebî / Babam Nerede	Târik Abbâs	Humus	1960	Metâbi'ü'l- Ma'reke
38	Müzekkiratü menhûs efendî / Menhus Efendinin Hatıraları	Velîd Midfe'î	Dimeşk	1960	Menşuratu'l- Ahdi'l-Cedîd
39	Min Verâi'l-Kabr / Mezarın Arkasından	Nazîr Zeytûn	Dimeşk	1960	Daru İbni Haldun
40	Cîlu'l-Kader / Kader Nesli	Mutâ' Safedî	Beyrut	1960	Daru't-Talî'a
41	E'vâdu'l-Benefsec / Menekşe Cubukları	Can eliKsân	...	1960	
42	Metâ ye'ûdu'l-matar / Yağmur Ne Zaman Yağar	Edîb Nahvî	Beyrut	1960	Daru't-Talî'ah
43	Es-Sulûc tahte'ş-Şems / Güneş Altında Karlar	Leylâ el-Yâfî	Kahire	1960	...
44	Zemenu'r-ru'b / Korku Zamanı	En'am el-Cundî	Beyrut	1961	Daru't-Talî'ah
45	Sâirun muhterif / Profesyonel Devrimci	Mutâ' Safedî	Beyrut	1961	Daru't-Talî'ah
46	Sittetü eyyâm / Altı Gün	Halîm Berekât	Beyrut	1961	Dârü Mecelleti'ş- Şiir
47	Ğurûbu'l-Âlihe / İlahların Batışı	Muhammed er- Reşâd	Beyrut	1961	Daru Mektebeti'l- Hayat
48	Leyletün vahidetun / Bir Gece	Kuveylit Hûrî	Beyrut	1961	el-Mektebetü't- Ticârî
49	el-Mehzûmûn / Yenilenler	Hânî er-Rehâb	Beyrut	1961	Daru'l-Âdâb
50	Zehebe Be'iden /	Georgit Hanûş	Beyrut	1961	Daru'l-Endülüs

	Uzağa Gitti				
51	Len Teskütal-Medine / Şehir Düşmeyecek ^{tv}	Fâris Zerzûr	...	...	...
52	Fekattu veledî / Oğlumu Kaybettim	Mukrim el- Hafız	Beyrut	1961	...
53	Fi'l-menfâ / Sürgünde	George Salim	Beyrut	1962	Daru 'Uveydât
54	Nersîs / Nergis	Enver Kasîbâtî	Beyrut	1962	Daru's-Sekâfeh
55	el-Ezâhîru'l-hamr / Kırmızı Çiçekler	Emîra el-Husnâ	Dimeşk	1962	...
56	Lehîb / Alev	Emîra el-Husnâ	Dimeşk	1962	...
57	Sümme ezhere'l-huzn / Sonra Hüzün Çiçek Açtı	Fâdıl es-Sibâ'î	Beyrut	1963	Daru Mektebeti'Hayah
58	el-Hubb ve'l-vahl / Aşk ve Çamur	În'âm el- Müsâlemeh	Dimeşk	1963	Daru's-Sekâfeh
59	er-Râhil / Yolcu	Mezher el- Melûhî	Beyrut	1963	El-Matbû'âtî'l- Mesihîyyeh
60	Süreyya	Fadıl es-Siba'î	Beyrut	1963	Daru'l-İttihad
61	el-Muazzebun / Eziyet Görenler	Muhamed el- Hatîb	Dimeşk	1963	Matba'atu'l- Cumhuriyye
62	el-Kalbu'l-zehebî / Altın Kalp	Bint Beredâ	Dimeşk	1963	Daru İbn Zeydûn
63	Selâsilu'l-mâzî / Geçmişin Zincirleri	Nizar el- Müeyyid el- Azîm	Dimeşk	1964	Metâbi'u İbn Zeydun
64	Aşîkatu Habîbî / Sevgilimin Aşkı	Georgit Hanûş	Beyrut	1964	el-Mektebu't- Ticârî
65	ez-Zam'u ve'l-Yenbû' /	Fadıl es-Sibâ'î	Beyrut	1964	Daru'l-Âdâb

⁶⁷Bu roman mahalli bir gazetede tefrika edildi ve 1969 yılında Şam'da İtidal Matbaasında basıldı.

	Susuzluk ve Kaynak				
66	el-‘Usât / İsyancılar	Sıdkî İsmail	Beyrut	1964	Daru’t-Talî’a
67	Şıtau’l-bahri’l-yâbis / Kuru Denizin Kışı	Velîd İhlâsî	Beyrut	1965	Daru ‘Uveydât
68	‘Aynân min İşbîliyye / Sevilla'dan bir Çift Göz	Selmâ el-Haffâr el-Kizberî	Beyrut	1965	Daru’l-Kuttâbi’l- Arabî
69	Cûmbî	Edîb en-Nahvî	Beyrut	1965	Daru’l-Âdâb
70	el-Ma’sûmûn / Masumlar	Muhammed er- Râşid	Beyrut	1965	Daru’l-Kuttâbi’l- Arabî
71	el-Ulûhiyye ve’l- hafî’eh / İlahlık ve Günah	Abdulilah Yahya	Beyrut	1965	Daru’l-Kuttâbi’l- Arabî
72	Sâir min beledî / Dervrimci Hemşerim	İbrâhîm el- Mercânî	Halep	1965	
73	Eyyâmu ma’ribiyye / Fas Günleri	Kamer Kîlânî	Beyrut	1965	Daru’l-Kuttâbi’l- Arabî
74	et-Tarîd / Sürgün	Nevvâf Ebu’l- Heycâ	Dımeşk	1966	Daru’l- Cumhuriyye
75	eş-Şirâ’ ve’l-‘asîfeh / Yelkenli ve Fırtına	Hannâ Mina	Dımeşk	1966	Mektebetü Reymûn
76	Likâun âhar / Başka buluşma	Jozef Beylûne	Halep	1967	el-Matba’atü’t- Ta’avuniyye
77	Huznî beyne zirâ’ayk / Beni Kollarına Al ^{٦٨}	Emel Cerrâh	Beyrut	1967	...

Tablo 1: 1937-1967 Yılları Arasındaki Roman Çalışmaları

⁶⁸ Bu romanı 1967 yılında yazılmış fakat yayınlanmamıştır, 2010 yılında yazarın kocası tarafından es-Saki yayınevide basılmış ve yayınlanmıştır

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN SURİYE ROMANINDA EDEBÎ AKIMLAR

Edebî eğilimler, geçen asırlarda genel hayat şartları ve tarihî olayların sebep olduğu psikolojik ve sanatsal yönelimler ile akımlardır. Edebiyatçılar ve eleştirmenler bu durumlar için genel kaide ve yöntemler belirlediler.⁶⁹ Edebî eğilim, belirli bir zaman diliminde bir halkta ya da halk içinde bir toplulukta teşekkül eden, kendinden önceki ve sonraki edebî inşadan farklı, kendine has özellikler içeren ahlaki, estetik ve düşünsel ilkeler dizisi ve akımdır.⁷⁰ Aynı şekilde edebiyatçıların ve eleştirmenlerin edebî ürünlerinde savunduğu ve bağlı kaldıkları sanatsal temeller ve ilkeler dizisidir. Bu anlayış, edebiyatı zamanın talepleri ve düşünsel akımlarıyla ilişkilendirir ve bunu savunanlar için, zamanın ruhunu temsil eden doktrindir.⁷¹

Bu bölümde araştırmanın kapsadığı zaman diliminde ortaya çıkan Suriye romanında edebî eğilimlere değinilecektir. 1937 öncesi oluşan klasik akıma ve 1967 hezimetinden sonraki Suriye romanında ortaya çıkan çağdaş roman akımlarına değinilmeyecektir. Bu araştırmanın kapsadığı dönemde romantizm, realizm, sembolizm ve varoluşçuluk gibi akımlar boy gösterip bunların bir kısmı 1967 Savaşı sonrasında da varlıklarını sürdürmüşlerdir.

2.1.Romantizm Akımı

Romantizm kelimesi Ortaçağ'da genel lehçeler olarak adlandırılan eski Roma yani Latin dillerindeki "Romanus" kelimesinden türemiştir.⁷² Dr. Nebil Ragıb, kavramı Fransızcada hayali ya da gerçekçi hikâye anlamına gelen "romans" kelimesine irca eder. Sonraları İngiliz edebiyatında sadece hayali şeyleri ifade edecek şekle dönüşmüştür.⁷³ Romantizmi benimseyen en önemli düşünürlerden biri olan

⁶⁹ Abdullah Hudar Hamed, *el-Edebu'l-Arabi'l-hadis ve Mezahibihi*, Kahire: Daru'l-fecr li'l-neşr ve't-tevzi', 2017, s. 99.

⁷⁰ Bkz. Muhammed Mendûr, *fî'l-Edeb ve Nakdihi*, Kahire: Daru Nahdatu Mısır li'l-neşr ve't-tevzi', , t.y., s. 96, 97.

⁷¹ Muhammed Ğanîmi Hilal, *Kazaya Mu'asira fî'l-Edeb ve'n-Nakd*, Kahire: Daru Nahdatu Mısır, li't-tab' ve'n-neşr, 2005, s. 5-7.

⁷² Bkz. Mahmud Zihnî, *Tezevûku'l-Edeb –Turukuhu ve Vesâiluhu*, Kahire: Mektetu'l-Anclu el-Mısıriyye, 1989, s. 293.

⁷³ Bkz. Nabil Ragıb, *el-Mezahibu'l-edebiyye mine'l-klasikiyye ile'l-abasiyye*, Kahire: Mektebu Mısır, 1984, s. 24.

Fransız yazar ve düşünür Jean Jacques Rousseau (1712-1788), Batı'daki modern romantizmin öncüsü olarak kabul edilir.

Romantizm, 19. yüzyılda klasisizmin aşırılıklarına tepki olarak Batı eleştiri ve edebiyatında ortaya çıktı. Edebiyatı Grek ve Eski Latin edebiyatının baskısından, bu edebiyatlardan üretilen her türlü usul ve kurallardan bağımsızlaştıran bir devrimdi.⁷⁴

Klasisizm, realizm ve sembolizm gibi edebî eğilim ve ekollerin farkı araştırıldığında romantizm, 18. yüzyılda ortaya çıkan eğilimler de dâhil olmak üzere Avrupa edebiyat tarihindeki en önemli edebî hareket sayılır. Devrimler ve modernleşme yoluyla insanların haklarını elde etmesini kolaylaştırdı. Kendinden sonrasında edebi akımların ortaya çıkması için de önemli bir adımdı.⁷⁵

Romantizmin ortaya çıkmasının en önemli âmillerinden biri 18. yüzyılda Avrupa'da siyasi ve sosyal alanda burjuvazinin oluşması ve artık zamanı geçmiş klasisizmin bağlarının, usul ve kurallarının oluşturduğu bıkkınlıktı. Diğer bir sebep ise Napolyon'un büyük imparatorlukta hayallerini gerçekleştirememesi, Fransız gencinin devrimden hayal kırıklığıyla çıkması, Napolyon'un çöküşü ve Fransız Devrimi'nin başarısızlığının ardından gençler ve aydınlar arasında üzüntü ve umutsuzluğun yayılmasıydı.

Romantizm akımı klasisizmin görmezden geldiği doğaya yönelik içindedir. Doğayı benimser ve her haliyle sergiler. Klasik eserlerin aksine romantik eserlerde geniş doğa ve yer tasvirlerine şahit olunabilir.⁷⁶

Romantikler akli sanatta hayal ve özgür ilhamın muarızı sayarlar ve aklın egemenliğini reddederler. İlhamın kaynağı olan kalbe ipleri teslim ederek akıl yerine hisse, duygusallığa, yanlış yapmayan rehbera yönelirler. Çünkü o, duygunun vatanıdır. Alfred de Moses'ın dediği gibi: “Benim için en önemli mesele akla önem vermemektir.”⁷⁷

⁷⁴ Abdullah Hudar Hamed, *a.g.e.*, s. 108.

⁷⁵ Romantizmin doğuşu ve gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Ğanîmî Hilal, *er-Rumantikiyye*, Daru's-sekafe, Beyrut 1973.

⁷⁶ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015, s.75; Emel Kefeli, *Batı Edebiyatında Akımlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s.62-63

⁷⁷ Muhammed Ğanîmî Hilal, *er-Rumantikiyye*, s. 16.

Romantizmin duygularını açığa çıkardığını, görev için duyguları kurban eden klasisizmin aksine duyguları özellikle de sevgiyi görevden daha önemli gördüğünü söylemek mümkündür.⁷⁸

Romantizm akımının genel çerçevesini çizdiğimizde, kendini gerçekleştirmeye sınırlı olduğunu görürüz. Yazar uygun gördüğü şekilde kendini ifade eder. Romantizm insan duygularını itiraf eder. Yazılarda tezahür eden keder, acı, yalnızlık ve sevgi yansımalarını, kişisel duyguların boşaltılmasını ve tabiata sığınmayı görürüz. Araştırmacı İzzeddin İsmail⁷⁹ romantizm eğiliminin özelliklerini şöyle açıklamaktadır: “*O, tutku, hayal, vicdani özgürlük, gerçeklerden kaçış, geleneksel edebiyatın sanat usulünden ve bağlarından kurtuluştur.*”⁸⁰

Batı’daki romantizm akımı Arap romancıların yazılarını etkilemiştir. Özellikle de romantik eserlerin geniş çaplı tercümesinden sonra bu durum kendisini daha da göstermektedir. Aşk, kadın, doğa, devrimci ruh ve soyutlama gibi konular çoğu Arap romancının kalemine hâkim olmuştur. Menfelûtî’nin eserlerindeki acı ve şikâyet konuları Arap roman ve hikâyesinde romantizm eğilimini güçlendirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Alman yazar Goethe’nin *Genç Werther’in Acıları* adlı eserinin Hasan ez-Zeyyât (1885-1968) tarafından tercüme edilmesi Arap roman ve hikâye yazarlarını derinden etkilemiştir. Birçok Arap yazar romantik eserler tercüme etmişler ya da telif etmişlerdir. Muhammed Hüseyin Heykel’in (1888-1956) *Zeynep* adlı romanı Arap romanında romantizmin doğuşunun en güzel örneğidir. Orada tabiat, roman kahramanından daha büyük görülür. Bu romanın başlığı “Ahlak ve Manazır Rîfiyye” idi. Halil Cibran da *el-Ecnihatü’l-Mütekessira* (Kırık Kanatlar) adlı eserinde romantizme yönelmişti. Halil Cibran (1883- 1931) kişi tahlilinde, tabiat tasvirinde ve üslupta son derece romantikti.⁸¹

Suriye romanında romantizm akımının başlangıcı 1930’lu yıllarda, Ma’rûf el-Arnâ’ût’un romantizme çalan tarihî romanlarıyla olmuştur.

⁷⁸ Abdullah Huzar Ahmed, *a.g.e.*, s. 111.

⁷⁹ İzzeddin İsmail, Mısırlı eleştirmen ve akademisyen, 1929 yılında Kahire’de doğdu ve eğitimini burada tamamladı. 1951 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirerek lisansını tamamladı. 1954 yılında Aynu’ş-Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yüksek lisansını tamamladı. 1959 yılında aynı bölümde doktorasını birincilikle bitirdi. 1972 yılında edebiyat ve eleştiri alanında profesör oldu.

⁸⁰ Muhammed Ğanîmi Hilal, *a.g.e.*, s. 37.

⁸¹ Salim el-Ma’ûş, *el-Edebü’l-Arabi’l-hadis*, Beyrut: Daru’n-Nahdati’l-Arabiyye, 2011, s. 353.

Ma'rûf el-Arnâ'ût, Suriye'de ilk tarihî roman yazmaya çalışan kişi olup tarihî roman yazımının öncüsüdür. İlk tarihî romanı 1929 yılında üç cilt halinde kaleme aldığı *Seyyidu Kureyş* adlı eseridir. Bin sayfadan oluşan bu roman ilk iki yıl içinde üç baskı yapmış ve her defasında kısa sürede tükenmiştir. Orada nübüvvet yıllarında Arap yaşantısını ve peygamberlik mucizelerini, bunların Arap hayatındaki siyasi ve sosyal etkilerini yansıtmıştır. Tarihî romanlarında İslamî kitaplara ve Arap tarih kitaplarına istinat etmiştir. “İslam öncesi var olan Arap kavmini tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır. Suriye Araplarının medeni/sivil yönünü, Bizans ve Roma medeniyetleriyle sürekli irtibat halinde olduğunu ortaya koymuştur.”⁸²

Bundan sonra üç tarihî roman daha telif etti. 1936 yılında iki cilt halinde *Ömer b. Hattab* adlı romanı yayınladı. Üçüncü ve dördüncü ciltlerini yayınlama sözü verdiği halde bilinmeyen bir nedenden dolayı yayınlamadı. 1941 yılında *Tarık b. Ziyad*'ı, 1942 yılında *Fatımatu'l-Betûl*'ü yayınladı ve yabancı dillerden birçok romanı arapçaya çevirdi.

Yazdığı romanlar, kişiliğinde açık bir şekilde iz bırakan kişi ve olayların yansımalarıydı. Bu etkilerin en önemlileri ise halk edebiyatı ile psikolojisine uygun romantik kitaplardı. Bu nedenle romanları geleneksel tarzda romantik fikirlerle renklenmişti.⁸³

Romanlarındaki karakterler, tarihî kişilerin adlarını taşır, böylece romanın bu şahsiyetler üzerine inşa edildiği mesajı verir. Ancak romanları iyice incelendiğinde başlığın bu başkahramanlara doğrudan delalet etmediği anlaşılır. Araştırmacılardan biri el-Arnâvut'un roman başlıklarıyla içeriği arasındaki ilişkiyi sorgulamaya çalıştığında şuna işaret etmiştir: *Seyyidu Kureyş* romanının parçaları zayıf bir şekilde birbirine bağlıdır. Çünkü karakterleri her ne kadar kendi sözleriyle tebarüz etse de aslında kahramanlarının dilinde terennüm edilen marşlardır.⁸⁴

Romanlarını takip edenler, kişilerin bir düşüncenin ya da bir davetin sembolleri olduğunu görür. Aynı şekilde bu kişileri romantiklerin kahramanlarına yakın şekilde duygusal ve hüznünlü şekilde sunar.⁸⁵

⁸² Sami el-Keyâlî, *el-Edebu'l-Mu'asır fî Suriye*, Kahire: Daru'l-Ma'arif, 1968, s. 250-252.

⁸³ Bkz. Şakir Mustafa, *Muhadarat 'ani'l-Kissah fî Suriye*, Kahire: Me'hadu'd-Dirâsâtî'l-Arabiyyeti'l-Âlemiyye, 1958, s. 495-502.

⁸⁴ Adnan b. Zeril, *Edebu'l-kıssa fî Suriye*, s. 120.

⁸⁵ Muhammed Ğuneymî Hilal, *a.g.e.*, s. 133.

Ondan sonra mevcut şartlar, Şekip el-Câbirî'ye Suriye sanatsal romanının ve romantizm akımının öncüsü olma hususunda yardımcı olmuştur. Nitekim romantik eğilim onun romanlarında açıkça görülür.

Câbirî'ye Suriye sanatsal romanının ve romantizm akımının öncüsü olma hususunda yardım eden önemli faktörler; ailesinin maruz kaldığı sıkıntılar, ülke dışında yaşaması, Avrupa hayatıyla doğrudan etkileşim içinde olması ve Mısır romanından etkilenmesiydi. Diğer önemli faktör de kişisel duygularıdır. Onunla siyasi ve sosyal durumlar arasında vuku bulan şiddetli çatışmalar sonucunda maruz kaldığı krizler de buna eklenmelidir. Romanlarının konusu romantizmin önerdiği konulardan çokça esinlenmişti. En önemlisi de âşıkların önünde duran toplumsal kısıtlamalar gibi sorunlarla ilişkilendirilen aşkı.⁸⁶

Berlin'deki seçkin hayat atmosferini tasvir için Arap toplumu üzerindeki Batılılaşmayı yansıtan ilk romanı *Nehem*'i 1937 yılında yayınladı. Romantizmin iki önemli konusu ve davası olan kadın ve ulusçuluğu işledi. Bu iki konu *Kaderün Yelhu* ve *Kavsu Kuzah* gibi romanlarının da belirgin konuları oldu. Romanlarında sınıf farklılığı, cari gelenekler, insanların hayat ve toplum karşısındaki sapmaları gibi sorunları işlemeye çabaladı. Doğu değerlerinden beslenen karakterlerle daha fazla özgürlük bahşeden Batılı değerler arasındaki çatışmanın Câbirî'nin romanlarında yansımaları görülmüştür.⁸⁷

Romanda kahramanın hayatını aktarırken -ki muhtemelen yazarın kendi hayatıdır- Abdulvehhab es-Sâbûnî'nin (1912- 1987) *İsam*/ عصام adlı romanı Câbirî'nin konularına yaklaşmıştır. Orada zehirle intihar ya da Avrupa'ya yolculukla sonuçlanan kadın maceraları işlenmiştir.⁸⁸

Hayreddin el-Eyyûbî de *es-Silvanu'l-Kazib*/ السلوان الكاذب ve *'Afâf*/ عفاف adlı romanlarında toplumsal sapma ve sebep olduğu trajediler gibi belirli toplumsal olguları işlemeye çalışır. Her iki romanda kahraman, ahlaksızlığa ilgi duyan kızlarla iletişim kurar.

În'âm el-Müsâlemeh'nin(1937, ...) *el-Hubb* ve *'l-Vahl*/ الحب والوحد adlı romanında romantizmin özünü ve ondan kaynaklanan tutkunun doğasını görmek

⁸⁶ Şakir Mustafa, *a.g.e.*, s. 442.

⁸⁷ Bkz. İbrâhîm es-Se'afin, *a.g.e.*, s. 222-224.

⁸⁸ Bkz. İbrâhîm es-Se'afin, *a.g.e.*, s. 225.

mümkündür. Bu romanda genç kızın hayatını tasvir eder. Kız kendi iç ve ideal dünyasına kaçıktan başka toplumun geleneklerini reddedecek bir yol bulamaz. Olay örgüsü sonu ölümle bitecek bir aşk hikâyesi etrafında döner.⁸⁹

Suriye romanında romantizm akımı uzun süre devam etmemiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında yazılan romanlarda bazı örnekleri görülmüştür. Çünkü romantizm, tarihî ve sosyal konuları itibariyle Suriye romanının ve okurunun ihtiyaçlarını karşılayamadı. Bu dönemdeki yazarların edebî mirasla ilişkili klasik üsluptan uzak modern üslubu takip edemedikleri açıktı. Bu nedenle bağımsızlık ve sonrasındaki dönem, kurgu edebiyatında realizmin yükselişini öngören bir aşama haline geldi.

2.2.Realizm Akımı

Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan realizm, 19.yüzyılda romantizme tepki olarak doğmuş, romantizmin hayal ve duygu koşuluna karşı çıkıp gözlem, araştırma ve deney gibi bilimsel terimleri edebiyata katmıştır. Realist eserler objektif bir çerçevede yazılır.⁹⁰

“Realizm”, eleştirmen ve edebiyatçıların yönelim ve görüşlerine göre farklılaşabilen esnek bir kavramdır. Bazen gerçekliği gözlemlemek, ayrıntıları kaydetmek ve fotoğrafik bir şekilde tasvir etmek kastedilir. Eleştirmen İzzeddin İsmail realizmi şöyle tanımlar: “Hayatı olduğu gibi tasvir etmektir.”⁹¹ Bazen de edebî ürünlerinde müellifinin düşüncesini, duygularını, mizacını çıkarsamayı engelleyen tarafsızlık kastedilir.⁹²

Realizm, Avrupa’da, hayal gücü, sanrılar, takıntılar, rüyalar, içe kapanık benlik ve toplumsal gerçeklikten kaçan, fildişi kulelere hapsolmuş ve yaşayan gerçeklikten kaçan, eşlik ettiği toplumdaki günlük yaşam mücadelesinde insani durumlara çözüm üretmekten kaçınan romantik akıma yanıt olarak 19. yüzyılın ikinci

⁸⁹ Faysal Semmâk, *er-Rivâyetu’s-Suriye Neş’etuha ve Tetavveruha*, s. 80.

⁹⁰ Çetişli, *a.g.e.*, s. 90-92 kefeli, *a.g.e.*, s. 90-91

⁹¹ İzzeddin İsmail, *el-Edeb ve Fünunuha –Dirase ve Nakd-*, Kahire: Daru’l-Fikri’l-Arabi, 2013, s. 20.

⁹² Muhammed Mendur, *el-Edeb ve Mezahibuhu*, Kahire: Daru Nohda Mısır, t.y., s. 10.

yarısında ortaya çıktı. Realizm, romantizme tepki olarak nesnel açıdan onu protesto ederek bu şekilde ortaya çıktı.⁹³

Bu akım, hayalde aşırıya kaçan romantik akıma tepki olarak oluştu. Bu akımı savunanlar olayları olduğu gibi görüp vakıanın işlenmesini ve düzeltilmesini savundular. Bu akımda yazar halka ulaştırmak istediği yön üzerinde yoğunlaşarak herhangi bir tuhaflık ya da değiştirme olmaksızın gerçeği olduğu gibi yansıtır.

Realizm, sadece Batı'da yaygınlığını korumamış aynı şekilde Arap dünyasında da kök salmış ve yansımaları olmuştur. Arap dünyasında Avrupa'da doğuşundan bir asır sonra ortaya çıktı. Bunun nedeni Arap edebiyatındaki realist yöntemin, Avrupa akımlarından doğrudan etkilenmemesidir. Gelişimi Arap dünyasında hüküm süren ve Avrupa'dan farklılaşan sosyal ve tarihî etkenlerle olmuştur. Arap ülkelerine realist yöntemi aktarmak için uygun bir zemin oluşturan koşullar netleşene kadar da gerçekleştirilemedi. Sonrasında ise realizm, 1950'li yıllarında arap romanlarında yansımaları görünmüştür.⁹⁴ Arap yazarlar Batılı realizmden iyi bir şekilde yararlandılar. Eserleri Arap ülkelerinin sorunlarından ve özel şartlardan bahsediyordu. Islaha ve milletin yenilenmesine çağırıyorlardı. Realizmde yazarın rolü gerçeğin olduğu gibi tasviri şeklinde somutlaşmıştı.

Araştırmacı Hüsam el-Hatib Suriye'de realizmin ortaya çıkışı hususunda şunları zikreder: “*Realizm, Suriye'de 1930'lu yılların ortalarından beri kök salıyor ve Suriye Arap toplumunun gerçekliğine ve isteklerine cevap olarak gelişiyor, aşama kaydediyor ve ürünler ortaya koyuyordu. 1950'li yıllardan itibaren Sosyalist ülkelerdeki ve dünyanın diğer bölgelerindeki realist edebi deneyimleri, entelektüel ve edebî modeli takip etmeye devam etmesine rağmen güçlü yerel özellikler taşıyan açık bir akım haline gelmişti*”.⁹⁵

Realizm Suriye'de sadece sanatsal bir teori olmadı, bağımsızlık sonrası nesillerin eğitimine katkı sağladığı gibi özgürlük ve ilerlemeye yönlendiren devrimci

⁹³ Abdurrezzak el-Asfar, *el-Mezahibu'l-Edebiyye leda'l-Garb*, Dimeşk: Menşûrâtü İttihadi'l-Kuttâbi'l-Arab, 1999, s. 6.

⁹⁴ Hanna 'Abûd, *el-Medresetü'l-Vakı'yye fî'n-Nakdi'l-Arabi'l-Hadis*, Dimeşk: Vezâretü's-Sekafe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, 1978, s. 66-69.

⁹⁵ Husam el-Hatib, *Subulu'l-Muessirâtü'l-Ecnebiyye ve Eşkâlihâ*, s. 103.

bir teoriydi. Bu akım, Suriye edebiyatına sosyalist düşüncenin Suriye'ye girişiyle birlikte girmiştir.⁹⁶

Suriye romanı da diğerleri gibi realizm akımından etkilenmiştir. Suriye romanında ortaya çıkışı Hanna Mina'nın *el-Mesâbihu'z-Zurk/ المصباح الزرق* romanıyla birlikte olmuştur. Bu eser realist dille yazılan ilk roman kabul edilir. Hanna Mina'nın ilk edebi ürünü kabul edilen bu roman, "Edebiyat ve sanat hayat içindir." ilkesini Suriye roman anlayışına yerleştirmiştir.

Realizm, Suriye romanlarında; belgesel, eleştirel ve sosyalist olmak üzere üç biçimde kendini göstermiştir.

Bu çalışmada her birine bir bölüm ayrılacak ve Suriye romanındaki bu üç formun tezahürleri ele alınacaktır.

2.2.1. Belgesel Realizm

Belgesel realizm, belirli bir düşünce ve görüş açısıyla uyumlu seçme ve ayıklama ilkesine dayanır. Olgulara yoğunlaşır, derin psikolojik yönler önem vermez. Sonuçta bizi kendisiyle yaşıyormuş ve sanki o, aramızda ve görüntüsünü ayrıntılı ve derinlikli biliyormuşuz gibi bir hale getirir.⁹⁷

Belgesel realizm, romanda anlatı şekline psikolojik boyuttan daha fazla önem verir. Ancak bu, psikolojik boyutu tamamen ihmal ettiği anlamına da gelmez. Belgesel realizmde psikolojik boyut dış hareket ve romanı anlamayı sağlayan anlatı kadar öncelikli değildir.⁹⁸

Bu eğilim Suriye'de birkaç romanda somutlaştırılmıştır. Birinci derecede olguları gözlemleyerek siyasi ve sosyal konuları işlemiş, psikolojik yöne asıl önemi vermemiştir.

Suriyeli romancı Vidad Sekâkînî (1913-1993) *el-Hubbu'l-Muharrem/ الحب المحرم* adlı romanında sütkardeşliği meselesini ve sütkardeşi olan iki sevgilinin evlenmelerine nasıl engel olunduğunu işler. Yazar bu eseriyle, geçmişte kalan âdet ve geleneklerin ne kadar çok olduğuna işaret ederek, âdetler ve gelenekler adı altında işlenmiş günahları ve suçları açıklamaya çalışır. Bunların yanı sıra Sekâkînî bu

⁹⁶ Bkz. Semer Rûhî Faysal, *el-İtticahu'l-Vakî'î fi'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti's-Suriyye*, Dimeşk: İttihadu'l-Kuttâb'il-Arab, 1986, s. 15-20.

⁹⁷ İbrâhîm es-Se'âfîn, *a.g.e.*, s. 286.

⁹⁸ Muhammed Hasan Abdullah, *el-Vakî'îyye fi'r-Rivâyeti'l-Arabiyye*, Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, 2005, s. 304.

eserinde çalışan işçi kesimin nasıl bir hayat sürdürdüğünü; yani onların günlük hayatlarını, yaşadıkları yerleri, başka gruplardan kişilerle olan ilişkilerini, düşüncelerini ve yanı başlarında meydana gelen birçok olayı gözlemleyerek okuyucularına sunmayı amaçlar. Fakat yazar, bütün bunları yaparken, romanında geçen kahramanlarının iç dünyasına derinlemesine inmez. Sadece kahramanların dışarıdan görülen genel özelliklerini resmetmekle yetinir. Çünkü Sekâkînî, bu eserinde varoluşçuluğun, diğer bir deyişle resmetmenin harfî harfine kaydedilmesi gereken bir olgu olduğuna inanmaktadır.⁹⁹

Aynı şekilde Fadıl es-Siba'î (1929, ...) *Muvatın Amâme'l-Kaza/ مواطن أمام القضاء* adlı romanında bazı sosyal sorunları ele almaya çalıştı. Romanda ticaret alanında çalışan “Bekri en-Ne'sân” adlı sıradan birinin hayatını tasvir eder. Kahramanın nezih bir bölgede evi vardır. Evini terzi işinde çalışan “Aişe el-Mâverdiyye”ye kiralamıştır. Terzi babalarından miras kalan eski bir evde ikamet etmektedir. Kötü kullanımdan dolayı evini boşaltmasını istediğinde ev sahibi en-Ne'sân ile kiracı Aişe arasında sorun çıkar. Olay örgüsü bu tartışma etrafında cereyan eder. Kadınlık karşısındaki zayıflığından dolayı Ne'sân davayı kaybeder. Aişe, Ne'sân'ın evinde terziliğe devam eder. Yazar bu dava vesilesiyle insanların hayatından, geçimlerini temin yollarından ve aralarındaki ilişki tarzından okuyucuya kesitler aktarır. Yazar, *Sümme Ezhere'l-Hüzn/ ثم أزهر الحزن* romanında aynı yöntemi izlemiştir. Romanında Suriye'deki toplumsal hayatın ilerleyip gelişmesiyle ilgili belirli toplumsal olayları okuyucuları için kaydeder. Roman, mücadeleci Halepli bir ailenin etrafında döner. Bu aile, evin direği babasını kaybettikten sonra zorlu ve sıkıntılı bir hayat yaşamıştır. Çalışmak, dört kızına iyi bir hayat hazırlamak, onların karnını doyurmak ve onları güven içerisinde yaşatmak anne Kevser'in görevlerinden sadece bir kısmıdır. Romanda geçen olaylar aracılığıyla Halepli ailenin dört kızından her birinin hikâyesini ayrı ayrı, sonuna kadar öğreniriz. Büyük kız “Nûre” terzilik işlerinde annesine yardımcı olmak için okulunu bırakır. Böylece ailenin geliri artar ve daha sonra genç kız bir subayla nişanlanır. Annesi de bu duruma onay verir. Fakat kader, o subayı, cephede düşman kurşunlarıyla genç kızdan koparıp alır. Bunun üzerine “Nûre” üzüntüsünden yataklara düşer ve sonra kanserden ölür. Ortanca kız

⁹⁹İbrâhîm es-Se'afin, a.g.e., s. 290.

“Hâle” ise romanda geçen olayların tümünü anlatan kişidir. Hukuk Fakültesine girer ve mezun olduktan sonra avukat olarak çalışmaya başlar. Hâle aynı zamanda da bir yazardır ve romanlar yazmaktadır. Daha sonra zengin bir üniversite öğrencisi olan Semîr’e âşık olur ve evlenirler. Ayrıca romanda bir öğretmen olan “Selîme” ile doktor “Âliye”ye de yer verilmektedir.¹⁰⁰

Hasib Keyyâlî’nin (1921-1993) de *Mekatibu’l-Ğarâm* adlı romanında belgesel realizme yöneldiği görülür. Bu romanda vakıayı gözetler, toplumu ve sorunlarını kaydeder. Yazar hırslı bir kız olan Delal’in sorunlarını ele alır. Delal, doktor baba ile eğlenceli bir hayatı tercih eden anne arasında yaşanan gerilimlerin hâkim olduğu ailede başına buyruk bir hayat yaşamaktadır. Roman kahramanın anaokulundan Şam’da basın hayatını tanıdığı döneme kadar olan hayatını, merhalelerini ve aile atmosferini kaydeder.¹⁰¹

Aynı şekilde Kuveylit Hûrî’nin ilk romanı olan *Eyyâmün Ma’ahu* / أيام معه isimli romanında belgesel realizme yöneldiği görülmektedir. Kuveylit, romanda Doğulu toplumda yaşadığı hayatı anlatır. Hayatı kısıtlanmış, nefes alamayan Doğulu genç kız, topluma karşı bağımsızlığını ilan eder.

2.2.2. Eleştirel Realizm

Bu eğilim topluma, özellikle kötü ve olumsuz gördüğü toplumsal sorunlar üzerinde odaklanmakta, toplumdaki çelişkileri ve hataları göstererek insanlara sunmakta ve bunları eleştirmektedir. Bu eğilim karamsarlıkla öne çıkar. Bu akıma göre kötülük yaşamın doğasında mevcut bir unsur olduğundan edebî eserde sadece insan doğasının gerçekliği ortaya çıkarılmalıdır.¹⁰²

Vakıanın değiştirilmesi ya da ıslahı, bu eğilimin ilgi alanına girmez. Çünkü bu eğilime göre edebiyatçı toplumun sorunlarını çözen bir ıslahatçı değildir. O, gerçek ne kadar acı ve zor da olsa var olanı ortaya çıkarmak ve tanıtmak için soru sormakla yetinir. Konularını belirli bir sosyal sınıfın hayatından çıkarmaz.¹⁰³ Bu eğilimin bütün yazarları toplumun hâlihazırdaki durumuna eleştirel yaklaşır. Ancak üsluplarında şiddetli bir şekilde ayrıştıkları gibi küçük görme, dalga geçme, ıslah

¹⁰⁰ İbrâhîm es-Sa’âfîn, *a.g.e.*, s. 287; en-Nessâc, *a.g.e.*, s. 121

¹⁰¹ İbrâhîm es-Sa’âfîn, *a.g.e.*, s. 288.

¹⁰² Abdalbâsit Bedr, *Mezahib’l-edebi’l-garbî*, y.y., Mektebetü’r-reşâd, 2005, s. 32.

¹⁰³ Nebil Ragıb, *a.g.e.*, s. 33.

etme ve ye'se kapılma gibi topluma hangi gözle bakılacağı hususunda da farklılaşırlar.¹⁰⁴

Bu eğilimin, Suriye romanında yansımaları olmuştur. Genel olarak realizm, özel olarak da eleştirel realizm, Hanna Mina'nın (1924-2018) *el-Mesâbihu 'z-Zurk*¹⁰⁵ adlı romanında görülür. Bu romanda yazar, Lazkiye'nin mahallelerinin birinde II. Dünya Savaşı bulutlarının ortalığı kararttığı bir dönemde deniz dalgalarının kükremesine eşlik eden emekçilerinin inlemelerini tasvir eder. Savaş ağırlıklarını bu basit insanların üzerine indirir ve hayatlarındaki acıyı arttırır. Roman yayınlandığında hoş bir tadı ve "Sanat hayat içindir" anlayışını içeren yeni bir tınıydı. Bazı eleştirmenler ise romanı sosyalist realizmin başlangıcı kabul ederler. Ancak incelendiğinde içeriğinin buna işaret etmediği, tersine eleştirel realizmin gerçek başlangıcı olduğu görülür.¹⁰⁶

Romancı Hani er-Râhib (1939-2000) Suriye romanında *Mehzumun/ المهزومون*¹⁰⁷ romanıyla eleştirel realizmin önde gelen temsilcilerinden biridir. Bu onun ilk edebî eseridir. Romanda kahramanı aracılığıyla siyasi ve sosyal durumun tahlil ve eleştirisini yapmıştır. Özellikle de toplumun bir kesiminin tahlilini yapmayı başarmıştır. Eleştirisiyle sorunlu vatandaşa el uzatmış, sorunu çözmeye kalkışmadan tespitle yetinmiştir. Olayları Suriye tarihinin önemli bir zaman dilimine bağlamıştır. Bu dönem 1961'de ayrılmayla son bulan Mısır-Suriye birleşmesiydi.

Eleştirel realizme yönelen Suriyeli romancılardan biri de *Müzekkiratü Menhûs Efendi*¹⁰⁸ romanıyla Velid Midfe'î'dir (1932-2008). Romanda başkalarıyla ve küçük bir tüccar grubunun kendi arasındaki ilişkilerde burjuva üsluplarını kullanır. Kişisel anılarını yazıyormuş gibi konuşarak Fransız işgali dönemini tasvir eder. Fakir ve evsiz insanların hayatlarının çeşitli yönleriyle ilgilenir. Toplumda var olan bazı gelenekleri eleştirerek çeşitli sosyal çevrelere ışık tutar.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Husam el-Hatîb, *el-Edebu'l-Avrubî –Tetavvuruh ve neş'etu mezâhibuhu*, Dimeşk: Matbu'âtü Dimeşk, 1972, s. 182.

¹⁰⁵ Roman orta boy 317 sayfadır. 1954 yılında Beyrut'taki Âdab Yayınları tarafından yayınlanmıştır. 1969 yılında yeniden basılmıştır.

¹⁰⁶ Faysal Semmâk, *el-Vâkı'yye fî'r-Rivâyeti's-Suriyye*, yayınlanmış doktora tezi, Dimeşk Üniv. Edebiyat Fakültesi, dimeşk 1979, s. 87, 88.

¹⁰⁷ Roman orta boy olup 202 sayfadır ve altı bölüme ayrılmıştır. El-Âdab Yayınevi tarafından 1961 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır.

¹⁰⁸ Roman, normal boy 183 sayfadır ve beş bölüme ayrılmıştır. 1959 yılında İtidal Matbaası tarafından yayınlanmıştır.

¹⁰⁹ Faysal Semmâk, *el-Vâkı'yye fî'r-Rivâyeti's-Suriyye*, s. 88, 89.

Benzer şekilde, romancı Sıdkı İsmail (1924-1972) de *el-'Usât / العصاة* romanının¹¹⁰ anlatımında bir yöntem olarak eleştirel realizmi kullanmıştır. Toplumsal ve siyasi düşüncenin gelişimini gösteren bir toplumsal anlatı sunarak tarihi, romanına bir çerçeve olarak almıştır. Toplumsal hayatı analiz ederek kusurlarını vurgulamış, hastalıklarını tasvir etmiştir. Araştırmacı Husam el-Hatib, romanı şu şekilde tavsif eder: “Yazar yeni hayatı tasvir etmiştir ve sosyal düşüncenin gelişimine önem vermiştir... Ve romanda sosyal gelişim, siyasi düşünce ve eylemden soyutlanmıştır.”¹¹¹

Bu yönelimi Suriyeli romancı Abdusselâm al-'Uceylî'nin (1918-2006) ilk romanı sayılan *Bâsimetün beyne'd-Dumû' / باسمة بين الدموع*¹¹² romanında da görmektediriz. Romancı kahramanın duygusal ve siyasi maceraları aracılığıyla ve çeşitli sosyal mücadeleleri kişileştirerek toplumu tahlil etmeye, çeşitli sosyal ilişkileri ortaya koymaya çalışmıştır. Burjuva ve feodal sınıfta hâkim olan sosyal sorun ve hastalıklara dokunur. İkiyüzlülük ve yalancılığın egemen olduğu burjuvazinin gerçekliğine gönderme yaparak burjuva sınıfının iddialarıyla çelişen özlemlerinin tabiatını tasvire çalışır.¹¹³

2.2.3.Sosyalist Realizm

Bu yönelim, romantizme ve eleştirel realizme tepki olarak doğmuştur. Sosyalist söylem ve uygulamalarıyla birlikte yayılıp gelişmiştir. Sosyalizm, felsefi ve sosyal bir teori olarak hayat ve bilginin tüm dallarını kapsar. Realist edebiyatı önemser ve onu kendisiyle uyumlu bir şekilde yönlendirir. Onda gerçeği en iyi tasvir eden, bilinç oluşturan, ilerlemeye yönelten bir unsur bulmuştur. Sosyalist realizm bu noktadan neşet etmiş ve eleştirel ekolden kurtularak sosyalist realizm adı verilen kendine has seçkin ideolojik yaklaşımı olan uluslararası bir ekole dönüşmüştür. Özellikleri 1930'lu yıllarda netleşmiştir.¹¹⁴ Eleştirmen Fuad Mur'î bu akımı

¹¹⁰ Roman büyük boy 391 sayfadır ve “Âl-i İmran, İki Arkadaş ve Çete” olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. et-Tali'a Yayınevi tarafından 1964 yılında yayınlanmıştır.

¹¹¹ Husam el-Hatib, *Subulu'l-muessirati'l-ecnebiyye ve eşkâliha fi'l-kıssati's-Suriyyeti'l-hadise*, s. 123.

¹¹² Roman normal boy ve 330 sayfadır. 1959 yılında eş-Şarku'l-Arabi Yayınevi tarafından Beyrut'ta yayınlanmıştır.

¹¹³ İbrâhîm es-Se'afin, *a.g.e.*, s. 321.

¹¹⁴ Abdullah Hudar Hamed, *a.g.e.*, s. 214; Abdurrezzak el-Asfar, *a.g.e.*, s. 145.

“Emekçileri sosyalist tarzda eğitmek amacıyla vakıanın gerçekçi bir tasvirini şart koşan sanatsal bir yöntemdir.” şeklinde tanıtmaktadır¹¹⁵

Maxim Gorky (1868-1936) bu kavramı diğer eğilimlerden, özellikle eleştirel realizmden ayırmak için geliştirdi. Sosyalist realizm, Marksizm’in edebiyat ve sanata bakışının Sovyetler Birliği yazarlarının çağdaş edebî deneyimlerinin sonucudur.¹¹⁶

Roger Garaudy bu eğilimin yazarlarını şu şekilde tanımlar: “Sanatçı vakıayı olduğu gibi çizmez ve olayları ondan bağımsız ve onun bir parçası değil gibi aktarmaz. Çünkü sadece mücadelenin sonucunu rapor etmekten sorumlu değildir. Tersine o eylemcilerden biridir. Onun inisiyatif ve sorumluluk payı vardır. Dünyanın değiştirilmesi eylemine katılması istenir ve bu dünyayı yorumlaması yetinmez.”¹¹⁷

Sosyalist realistlerin en belirgin özellikleri sadelik, açıklık, şekil güzelliğinden ve tumturaklı söylemden/söz sanatlarından uzaklıktır. Bazen sadeliği o kadar abartırlar ki sanatsal yaratıcılığın gerektirdiği sanatsal güzellikten bile uzaklaşırlar. Yazılarında hümanizme vurgu yaptıklarından anlatım şeklini değil içeriği önemserler. Yazarın vakıayı tasvir edip onu eleştirmesiyle yetinmezler. Yazıları ve etkinlikleriyle var olan hayatı değiştirmeye kalkarlar. Sanat kurallarının dışına çıkmadan inandıkları dava karşısındaki duruşlarını ifade ederler.

Sosyalist realizm bağımsızlık sonrası gelişen sosyalist akımların siyasi etkisiyle Suriye’ye girdi ve Suriye ile başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist devletleri yakınlaştırdı. Suriye’nin geçtiği sosyal ve siyasi durum ve yaşadığı sorunlara karşılık Sovyetlerden aldığı yardımlar neticesinde bu ülkenin gölgesi Suriye’deki edebî, fikrî yön üzerinde hep var olageldi.¹¹⁸

Hanna Mina’ nın *el-Mesâbîhu’z-Zurk* adlı romanı nasıl eleştirel realizmin başlangıç noktası ise 1966 yılında yazdığı *eş-Şirâ’ ve’l-‘Asıfe*¹¹⁹ romanı da Suriye romanında sosyalist realizmin başlangıç noktasıdır. 1954’te yayınladığı ilk romanından sonra 10 yıldan fazla süren bir suskunluk döneminin ardından bu romanı yayınlamıştır.

¹¹⁵ Fuad Mer’î, *el-Medhal ile’l-Âdâbi’l-Avrubiyye*, Halep: Menşûrâtu Câmi’atu Haleb, 1977, s. 221

¹¹⁶ Nesib Neşâvî, *Medhal ilâ Diraseti’l-medârîsi’l-edebiyye fi’ş-şî’ri’l-Aribi’l-muâsir*, Cezayir: Divanu’l-Matbû’âtî’l-Câmi’iyye, 1984, s. 328.

¹¹⁷ Roger Garaudy, Vâkı’iye, *Bilâ Difâf*, Arapçaya çev. Halim Tosun, Beyrut: Daru’l-Kâtibi’-Arabi li’t-Tibâ’e ve’n-Neşr, 1968, s. 226.

¹¹⁸ Faysal Semmâk, *er-Rivâyetü’s-Suriye Neş’etühâ ve Tetavvruha*, s. 132.

¹¹⁹ Roman normal boy, 368 sayfadır. 1966 yılında İtidal Yayınevi tarafından Beyrut’ta basılmıştır. İkinci baskısı yapılmıştır.

Hanna Mina, Necip Mahfuz'dan sonra Arap ülkelerinde sosyalist realizm akımına en fazla bağlı kalan kalem kabul edilmektedir. Sosyalizme düşünce ve entelektüel açıdan sadıktı. Muhtemelen romanlarındaki olayları ve anlatı tarzını yöneten ideolojik bağlılığı nedeniyle vakıayı olduğu gibi görememişti.¹²⁰

Hanna Mina, *eş-Şira'* ve *'l-'Asıfe* romanında II. Dünya Savaşı sırasında Lazkiye şehrinde sosyal hayatın birçok farklı fotoğrafını sunar. Aynı şekilde savaşın insanlar üzerindeki etkisini tasvire çalışır. Romanda gösteriler, devrimler, sömürgecinin bitirilmesini talep eden örgütler aracılığıyla ulusal bilinç ve gerçek bağımsızlığın gerçekleştirilmesi öne çıkarılır. O, bu romanda şunları görür: "Görüş için göz ile görüş alanı arasındaki mesafe tek mesafe değildir."¹²¹ On iki yaşından beri dünyasında biriktirdiği her şeyi bu romana dökmüştür. Denizci ve balıkçılarla birlikte yaşamıştır. Yaşam uğruna insanın deniz ve kardeşiyle mücadelesine tanık olmuştur. O, bu tecrübeyle anlatı deneyimini başka şekilde üstlenmek için *el-Mesâbîhu 'z-Zurk*'te çizdiği panoramadan uzaklaşır. Kahramanlarını tek yönlü olarak anlatmaz. Tersine onlara hareket alanı bırakır. İnsanlıklarını gerçek hayatta yaptıkları gibi sıcak ve dürüst bir şekilde yaşamalarını sağlar.¹²²

Sosyalist roman sadece Hanna Mina ile sınırlı değildir. Sosyalist düşünceyi benimseyerek yapıtları buna dayanan birçok kalem zuhur eder. Bunların romanlarında sosyalist realizmin yansımaları açık bir şekilde görülür. Edib en-Nahvî'nin (1920-1998) *Metâ Ye'ûdu 'l-Matar*/ متى يعود المطر¹²³ adlı romanı herhangi bir zaman dilimini gözetmeden Suriye gerçekliği üzerine yoğunlaşır, birlik, özgürlük ve sosyalizm konularını işler. Bu roman, Suriye köylüsünü ve toprak hakkını işleyen ilk Suriye romanıdır.¹²⁴ *Cûmbî / جومبي*¹²⁵ romanı da benzer şekilde olup Mısır ile Suriye'nin birleşme tecrübesinden sonra Halep'teki siyasi ve sosyal vakıayı işler. Fakir halk tabakalarının Suriye-Mısır ayrışmasını savunan sisteme karşı mücadelesini tasvir eder. Roman Halep'in bir fakir mahallesi sakinlerinin ayrılığa

¹²⁰ Fadl Salih, *Esâlibu 's-Serd fi 'r-rivayeti 'l-Arabiyye*, Dimeşk: Daru'l-Medâ, 2003, s. 42.

¹²¹ Hanna Mina, *Eş-Şirâ' ve 'l-'Asıfe*, Beyrut: Daru'l İtidal, 1966, s. 11.

¹²² Bkz. Faysal Semmâk, *el-Vâkı'yye fi 'r-Rivâyeti 's-Suriyye*, s. 144-147; İbrâhîm es-Se'âfin, *a.g.e.* s. 381, 382.

¹²³ Roman normal boyda 96 sayfadır. Et-Talî'ati Beyrut Yayınevi tarafından 1960 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır.

¹²⁴ Adnan b. Zerîl, *a.g.e.*, s. 128

¹²⁵ Roman 1965 yılında el-Âdâb Yayınevi tarafından Beyrut'ta yayınlanmıştır.

karşı mücadelesini çeşitli şekillerde ele alır. Ve Kahramanlarını fakir emekçilerden seçmiştir.

“Cûmbî” romanı fakir halkın mücadelelerden uzak durmaya çalıştığı olaylarla adeta dolup taşmaktadır. Orta hacimli bir roman olmasına rağmen; olay ve konu bakımından oldukça yoğundur. Romanda ayrıntılara girilerek, söz uzatılmamaktadır.

Kahramanlar, halk yapılanmalarından seçilir ve kahramanlar zaman-mekân olgusu etrafında kuşatılır. Bu kahramanlar aynı anda hem içerisinde bulundukları toplumun hem de milletlerinin mücadelesini yaşamaktadırlar.¹²⁶

Suriyeli romancı Fâris Zerzûr (1930-2003) emekçi sınıftan hareketle toprak sorunu, çiftçiler, bunların hayatları ve yaşadıkları zorlukları konu edinen romancıların başında gelir. O şöyle der: “*Ben fitrat icabı sosyalistim. Çok mütevazı bir hayat yaşadım. Küçükken benden daha güzel giyinen, benim yediğimden daha iyisini yiyen çocuklar görürdüm... Anneme sorardım: “Neden şunlar benden daha iyi giyiniyor, daha iyi şeyler yiyor?” Annem de: “Onun babası zengin, çok parası var.” diye cevaplardı. Ben de: “Benim babam neden zengin değil?” diye sorardım. İşte bende sınıf fikri buradan neşet etmiştir.*”¹²⁷

Fâris Zerzûr romanlarında Suriye toplumunun hayatını ve kırsal kesimi özel bir şekilde anlatmıştır. Romanlarının doruk noktası sayılan *Len Teskütal-Medine / لن تسقط المدينة*¹²⁸ gibi birçok eserinde sosyalist realizme yönelmiştir. Yayınlanan ilk romanı olan bu romanında Suriye halkının Fransız işgaline karşı direnişi işlenir. Meyselûn Savaşıyla ilgili olayları, haberleri ortaya serer, böylece halk sınıfları ile müreffeh hayata alışmış ve bundan vazgeçmesi zor olan burjuvalar arasındaki çelişkiyi tasvir eder. Yazarın vatan savunmasının ön saflarında yer alabilmek için yarışan bütün halk kesimlerini, bütün dinî grupların ittifakını, tek safta bir beden gibi duruşlarını, ülkenin birliği ve bağımsızlığı için mücadelelerini tasvir yoluyla Arap Suriye halkının sergilediği milliyetçi ruha işaret etmesi, romanın en önemli odak noktasını oluşturur.

¹²⁶Emekli, a.g.e., s. 58

¹²⁷ George Salim, *Mecelletü'l-Ma'rife*, sy. 146, Nisan 1974, s. 194.

¹²⁸ Roman orta boy 436 sayfadır. Şam'da 1969 yılında İtidal Matbaası tarafından yayınlanmıştır. 1960 yılında yerel bir gazetede tefrika edilmişti. İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab tarafından 1970 yılında, Metâbi'u'l-İdareti's-Siyasiye tarafından 1982 yılında yeniden basılmıştır.

1967 yenilgisinden sonra romanlarında sosyalist realizmi işleyen yazarların başında Hani er-Rehâb gelir ki kendisinin mücadeleci sosyalist ideolojiye bağlı olduğunu ifade eder ve şöyle der: *“Hayatımızda olan biten her şey devrime çağırır, hatta devrimi dayatır. İki sorunumuz var; biri parçalanmışlık, diğeri geri kalmışlık ve bunlardan kaynaklanan tali sorunlar. Sonra her çeşidiyle sömürgecilik özellikle yerleşimcilik (Siyonist)...Edebiyatımız sosyalist ideolojinin keşfettiği insani gerçekler aracılığıyla kitlelere bağlı kalmak ve onların içlerine nüfuz etmeyi önemser.”*¹²⁹

Realizmin etkisinde kalan Suriye romanına genel olarak baktığımızda her yazarın kendine has bir çizgisi, her romanın içerik ve anlatım tarzı açısından kendine has bir görüntüsü ve yazarının ayrı bir kişiliği olmasına rağmen bu romanların bazı genel özellikler ve ana hatlarda ortak olduğunu söyleyebiliriz. Bu ortak noktaları şu şekilde özetleyebiliriz:

-Romancıların büyük bir bölümü yoksulluk ve zor koşullarda yaşayan emekçi/işçi kesimden gelmektedir. Bu durum, siyasi ve sosyal şartlar sebebiyle yaşadıkları zor koşulları eserlerine yansımalarını sağlamıştır.

-Genel olarak bu romancıların çoğu sosyalizm ideolojisinden etkilenmişlerdir. Bu bazılarının liberalizm, burjuvazi gibi farklı akımlardan etkilenmedikleri anlamına gelmez. Ancak sonuçta sahip oldukları kültür, sosyalist kültürdür. 1950’li yılların başında Suriye’de yerleşmeye başlayan sosyalist edebiyat literatüründen beslenmeye başlamış, 8 Nisan 1963 Devrimiyle zirvesine ulaşınca kadar yerleşmeye devam etmiştir.

-Romanlarında işledikleri konular, köy ve şehir yaşamının şartları, fakirlik, sosyal sorunlar ve bunların siyasetle ilişkisi gibi konuların dışına taşmamıştır.

-Kahramanlarını Suriye halkının işçi/emekçi sınıfını temsil eden fakir sınıftan seçme eğilimindedirler.

-Hepsinde aşk vardır, ancak realist romanın ana konusunu teşkil etmez.

-Siyasi gelişmeler ve olaylar Suriyeli romancılar üzerinde önemli bir rol oynamıştır. 1958 yılındaki Suriye- Mısır birleşmesi, 1961 yılında ayrılması, 8 Nisan 1963 Devrimi, Haziran 1967 yenilgisi, Suriyeli romancılar üzerinde açık izler

¹²⁹ Nebil Süleyman, Bu Ali Yâsîn, *el-Edeb ve'l-İdeulujiyyâ fî Suriyye*, Beyrut: Daru İbn Haldun, 1974, s. 131.

bırakmıştır. Bu nedenle bunların, romanın içeriği ve kahramanları üzerindeki etkilerini görürüz.

-Romancının karakteri de içinde bulunduğu mahalli çevre ve şahsiyetinden etkilenir. Kahramanların çoğunun gerçek hayatta var olduğu görülür. Bu yüzden yazarlar bunları tasarlamazlar, var olan hayattan seçerler. Aynı şekilde kurguyu da var olan hayattan seçer ve bazı değişiklikler eklerler.

-Yazarların eserlerinde kullandıkları sanatsal üslup; tasvir, anlatım, tahlil ve sadeliğe dayanan uluslararası realist sosyalist edebiyat tecrübesinden yararlanmıştır. Ancak onlar sadece bununla yetinmemiş, iç konuşma, anlatıcının müdahalesi, geleceğe sıçrama vb. Batıdaki sanatsal deneyimlerden de istifade etmişlerdir.

2.3.Sembolizm Akımı

Sembolizm akımı 19. yüzyılın sonlarında realizme tepki olarak doğmuştur. 20. yüzyılın başlarında diğer edebî akımlarla birlikte devam etmiştir. Sembolik roman hayal gücünü ortaya çıkarmıştır. Genel değerler, ahlaki, insani problemleri temsil eden gerçekte var olmayan hayali ancak gerçekçi konuları işlemiştir. Romanın olaylarında ve ayrıntılarında gerçekliği tasvir etmenin veya işlemenin bir anlamı yoktur, sembolizm soyut fikirleri somutlaştırmak için çalışır.¹³⁰

Sembolizm, hayal ve tasavvur aracılığıyla genel ahlaki ve insani konuları işlemeye gayret eder. Bu tasavvurlar gerçek hayatla yüzleşmekten uzaktır. O, bu vakıayı, tasvir, tahlil ve eleştiriye hedeflemez. Daha ziyade, soyut fikirleri somutlaştırmayı ve felsefi gerçekleri açıklığa kavuşturmak için örtüşen ve iç içe geçen olaylarda düşüncüyü harekete geçirmeyi amaçlar.¹³¹

Arap romancıları arasında bu akımın ortaya çıkması geç olmuştur. Zaten her ne kadar sembolizm ve sembolik düşüncenin kökeni, eşyayı sembollerıyla gören Platon'a ve onun idealizmine kadar götürülürse de bu akımın Avrupa'da da ortaya çıkışı 19. yüzyılın ortalarında.¹³²

Sembolizm, Arap edebiyatında ilk olarak Arap şiirine sızmıştır. Hikâye ve romanlarda nadir görülür. Özellikle de II. Dünya Savaşı öncesinde. Savaşın sonra

¹³⁰ Abdurrezzak el-Asfar, *a.g.e.*, s. 85.

¹³¹ Muhammed Mendûr, *a.g.e.*, s. 127.

¹³² Muhammed Mendûr, *a.g.e.*, s. 108.

ise sınırlı sayıda Arap romanını etkilemiş olup ilk defa Necip Mahfuz'un(1911-2006) romanlarında görülmüştür.¹³³

Suriye romanında ortaya çıkışı ise 1962 yılında yayınladığı “Fi'l-Menfâ”¹³⁴ adlı eserinde Suriyeli romancı George Salim (1933-1977) aracılığıyla olmuştur. Bu eser, George Salim'in ilk romanıdır. Yazar soyut fikirlerini toplumda soyutlamaya çalışmıştır. Bu fikirler Suriye toplumunun önemsedığı ahlaki hatta felsefi boyutlar taşımıştır.

Yazar bu romanında tahakküm etmeden farklı çelişkileriyle vakıayı işlemeyi başarmıştır. Olaylar uzak şehirlerden birine gönderilen bir öğretmenin etrafında döner. Şehrin yanından bir nehir geçmektedir. Şehrin ortasında bir kahvehane vardır ve şehrin üst sınıf insanları her gece burada toplanmaktadır. Dansözler ve şarkıcıların sesleriyle sabahlarlar. Sıradan insanlara saat 8.30'dan sonra kahvehaneye gelmeyi yasaklarlar. Herkes bu saatte evine gitmek üzere burayı terk eder. Doktor, hâkim, tüccar ve başkalarına izin verilir. Bu şehir halkının garip bir karakteri vardır. Yabancıları sevmez, hatta onlarla konuşmazlar. Şehirde başkentten gönderilen kitapların bulunduğu bir de kütüphane vardır. Kütüphane konuşmayı sevmeyen sağır bir adam tarafından idare edilir. Öğretmen münzevi bir hayat yaşamaya zorlanır. Tek eğlencesi nehir kenarında yürümektir. Mutat yürüyüşlerinden biri sırasında okula giden bir öğrenciyle konuşur. Birkaç ay sonra öğretmen kahvehane sahibinin girişini engellemesine rağmen şarkıcıyı dinlemek için bir gece kahveye gitmeye karar verir. Bundan sonra öğretmenle şarkıcı kadın arasında hikâyesi bütün şehri saran bir aşk gelişir. Öğretmenin konuştuğu çocuk nehirde boğulur. Öğretmen çocuğu öldürmekle itham edilir, mahkemede yargılanır ve hâkim taşlanarak öldürülmesine karar verir. Şarkıcının kurtarma çabalarına rağmen ceza infaz edilir. İnsanlar öğretmenin eşyalarını paylaşır. Bakanlığa ölüm haberi verilir. Tayini ile ölüm haberi arası kısadır. Şarkıcı, acısını ve kalp yaralarını ifade etmek için şiddetle dans etmeye devam eder ve şehirdeki yaşam sanki hiçbir şey olmamış gibi sürüp gider.

Yazar, toplumsal bir gerçekliği sembolik şekilde işlemiştir. Romanlarında zaman, mekân hatta kişilere bile herhangi bir değer vermez. Onları sadece fikirlerini somutlaştıran semboller olarak ele alır. Bununla kültürel, siyasi ve sosyal gerçeklikle

¹³³ Salim el-Ma'ûş a.g.e, s. 370 -371.

¹³⁴ Roman normal boy 122 sayfadır. 'Uveydât Yayınevi tarafından 1962 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

yüzleşir. Şehri genel olarak tasvir eder. Ayrıntılardan hangi şehri kastettiği anlaşılmaz. Suriye'nin herhangi bir şehri olabilir. Olaylar romanın başından sonuna kadar tam bir düzen içindedir. Temel yaklaşıma aykırı tek bir olay bile görülmez. Bu yüzden olaylar çok sınırlıdır. Şehirdeki insanların “öğretmen”le ilişki tarzlarını tasvir eden bölümler hiç değişmez. Öğretmen bu şehre hiçbir şey bilmesi gerekmeyen bir yabancı olarak gelmiştir ve garip, mazlum biri olarak ölmüştür.¹³⁵

Mitolojik simbolizmin ortaya çıkması ise Suriyeli romancı Enver Kasîbâtî'nin *Narsis*/نارسيس¹³⁶ romanıyla olmuştur. Roman, yakışıklılığıyla öne çıkan ve şehrinde kızlar tarafından sevilen Yunanlı genç Narsis'in mitolojisine dayanıyor. Bir gün su içerken kendini gölün yansımada görür ve güzelliği hoşuna gider, kendi görüntüsüne âşık olur. Sonunda göl üzerine eğilmiş kendini izler vaziyette bir deri bir kemik kalarak dünyadan ayrılır. İlahlar onu bir çiçeğe dönüştürür. Onu seven kızlar kendisine yakışır bir cenaze töreni düzenlemek için ararlarsa da cesedini bulamazlar. Eğilip kaldığı yerde güzel yeni bir çiçek görürler ve o çiçeğe onun adını “nersis=nergis” adını verirler.¹³⁷

Romanda Nersis'in kişiliği, ‘muazzam güzellik, muazzam sevgi ister’ anlamına gelen felsefi bir semboldür. Romandaki muazzam güzellik, gerçekleştirilmesi gereken bu güzellikte yok olan seçkin bir zümrenin varlığını gerektiren medeniyettir. Tek başına kişi ancak çevresinde bazı değişiklikler gerçekleştirebilir. Medeniyet dönüşümü ise toplumun diğerlerinden farklı bireylerine bağlıdır.

Romanda sanatsal yaratım, medeniyet inşası üzerine hayat ve güzelliğin anlamının sembolik yansımaları görülür. Romandaki kişiler ise güzellik, sanatsal yaratım ve yeni medeniyetin sembolleridir.

Bu araştırmada incelenen dönemlerde bu akımın Suriye romanında çok az görüldüğü dikkat çekmektedir. Suriyeli romancıların romanlarında simbolizmi kullanmayı tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Sembolizm Suriye edebiyatında roman ve hikâyeden çok şiirde kullanılmıştır.

¹³⁵ İbrâhîm es-Sa'afîn, *a.g.e.*, s. 526-537.

¹³⁶ Roman normal boy ve 316 sayfadır. es-Sekafe li't-Tiba'e ve'n-Neşr Yayınevi tarafından 1962'te Beyrut'ta basılmıştır.

¹³⁷ Nidal es-Salih, *en-Nuzu'u'l-ustûrî fi'r-Rivayeti'l-Arabîyyeti'l-muasıra*, Dimeşk: Menşûratu İttihadi'l-Kuttabi'l-Arab, 2001. s. 38.

2.4. Varoluşçuluk Akımı

Felsefi varoluşçuluk akımı, özellikle roman alanında iç içe geçmiştir. Çünkü insan gerçekliğini analiz etmenin, baskıları ve zorlukları ortaya çıkarmanın en iyi yolu olarak onu bulmuştur. Varoluşçu felsefecilerin büyük çoğunluğu edebiyatçıydı ve düşünce ve teorilerini, kuru araştırma ve nazariyeler yerine edebî eserler aracılığıyla vermişlerdir. Birçok yazar da görüşlerini, kişiliklerini ve tahlillerini ifade etmede varoluşçu yaklaşımı benimsedi. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise varoluşçu edebiyat adı verilen akım netleşti. İçlerinde en belirginleri arasında “*Kirli Eller, Faziletli Azgın, Mezarsız Ölüler, Derin Hüzün*” gibi birçok roman ve hikâyeler bırakan Jean-Paul Sartre (1905-1980) idi ve o, en önemli varoluşçulardan biri kabul edilir.¹³⁸

Varoluşçu edebiyatın genel prensiplerini anlatan Jean Paul Sartre’nin 1945 Fransa’nın kurtuluş gününde “Modern Zamanlar” dergisinin mukaddimesinde yazdığı makalede ele almıştır. Bu makale varoluşçuluğun bir nevi anayasası olmuştur. Bu makalede genel olarak her yazarın bir duruşunun, yaşadığı dönemde toplumuna ve insanlığa karşı bir sorumluluğunun olduğunu belirtir. Hatta suskunluğu bile onun duruşuna işaret eder. Varlığı ve duruşuyla edebiyatçı kendi zamanına tesir etme gücüne sahiptir. Çağın geleceği edebî dikkatin mihveri olmalıdır ve gelecek; duyguları, korkuları, arzuları, duruşu, devrimleri ve savaşlarıyla var olan insanın eylemlerinden oluşur ve müellif, çağı ve çağdaşları hakkında yazar. Aynı anda hepsi eşit ve özgürlüğü gibi kendinden ve onlardan bahseder. Muayyen bir sınıfla yetinmez veya diktatörlük akımına sürüklenmez. Duruşu onu kesinlikle acıya ortak olanların sınıfına yöneltecektir. Toplumla birey arasında bir ayrılık yoktur. Bedenle ruh arasında da bir ayrım yoktur. Varoluşçu sadece parçalanamaz bir gerçeği “insan gerçeği”ni tanır. Cemaat/grup, bireyciliği ortadan kaldırmaz, aksine başkalarının özgürlük alanına yönelmediği müddetçe ona saygı gösterir.¹³⁹

Varoluşçuluğun Batı’da doğduğu koşullar ile Suriye’nin kendine has koşullarını birbirine benzetmek zor olsa da Suriye’de bazı edebiyatçılar edebiyat

¹³⁸ Abdullah Hudar Hamed, *a.g.e.*, s. 145.

¹³⁹ Bu makale için Sartar’ın “*Mâ huve’l-Edeb*” kitabına bakılabilir. Arapçaya çev. Muhammed Gânîmî Hilal, Kahire:Daru Nahdatu Mısır li’t-Tiba’e, 1990.

alanında bu akımdan etkilendiler. Ancak bunlar temelde dış etkiler olarak kalmıştır ve o dönemde etkin olan ve Batılı akımlardan etkilenen yazarların bireysel halleriyle sınırlıdır.¹⁴⁰ Bu akım Suriye’de çok enderdir. Araştırmanın konusu olan dönemlerde Suriye romanında bu akımın net olarak ilk görüldüğü yazar *Cilu’l-Kader* / جيل القدر¹⁴¹ ve *Sâirun Muhterif*/ تائر محترف¹⁴² romanlarıyla Mutâ’ Safedî’dir (1929-2016). Yazar, Arap toplumunda varoluşçuluğun yayılmasını sağlayan en belirgin kişi kabul edilir.

Araştırmacı Adnan b. Zerîl’e göre *Cilu’l-Kader* romanı gerçekçi öğeler taşısa da varoluşçu bir romandır. Zihniyetinde ve tahlillerinde yeni bir şey olmakla birlikte başka şekilde değil ancak varoluşçulukla tavsif edilebilir.¹⁴³

Cilu’l-Kader romanı uzun olup zamanlarının çoğunu kahvehanelerde geçiren, kendilerini arayan Suriyeli gençlerden çeşitli toplulukları içerir. Ancak onlar kişisel ve toplumsal hürriyet adına mücadeleye yoğunlaşabilmek için kişisel çıkarlarını terk ediyorlar. Bunlar “Edib Çiçekli” suikastının planlanmasına iştirak ederler, ancak operasyon uygulamaya geçmeden başarısız olur. Çünkü başka bir grup erken davranmış ancak onların operasyonu da sonuçsuz kalmıştır. Plana katılanların tümünün umutlarının yerini başarısızlık duygusu kaplar. Umutsuzluk ve karamsarlık atmosferi egemen olur ve dünyanın değişik yerlerine dağılırlar. Roman kahramanı Nebil, bazı saçma duygular yaşar, ancak buna teslim olmaz. İnancına göre ulusal mücadeleye bağlı kalmaya gayret eder. Cezayir Devrimi katılır ve kavgasına orada başlar. Böylece yok olmaktan ve aylaklıktan kurtulur. Romanın sonunda iyimser bir karaktere bürünür.

Sairun Muhterif romanının olayları 1958 Lübnan Halk Devrimi etrafında gelişir. O dönemde cari olan siyasi düşünce çeşitliliğini; içki, uyuşturucu, eğlence ve milliyetçilik arasında Lübnan neslinin hayatını tahlil eder. Roman kahramanı Kerim, Filistin, Cezayir, Suriye olmak üzere Fransız işgaline karşı Arap devrimlerine katılmıştır. Bu yüzden “profesyonel devrimci” diye adlandırılır. Devrimlerden bıkar, her şeyi yeniden düşünmek için Beyrut’a doğru Şam’ı terk eder. Devrimcilerin

¹⁴⁰ Bkz. İbrâhîm es-Sa’afin, *a.g.e.*, 441-443.

¹⁴¹ Roman, normal boy 326 sayfadır. Tali’a Yayınevi tarafından 1960 yılında Beyrut’ta basılmıştır. 1980 yılında Merkezi’l-İnmai’l-Kavmi tarafından yeniden basılmıştır.

¹⁴² Roman, normal boy 390 sayfadır. Tali’a Yayınları tarafından 1961’de Beyrut’ta basılmıştır.

¹⁴³ Adnan b. Zeril, *er-Rivayeti’s-Suriyye*, s. 103

devrime katılması yönündeki teşviklerine direnir. Lübnan'da devrimin patlamak üzere olduğunu hissedince Şam'a dönmeye karar verir. Ancak bir taraftan arkadaşlarının ısrarı, diğer taraftan milliyetçiliğe bağlı kalması gerektiğine dair inancı, onu başarısızlıkla yüz yüze kalan devrime katılmak için potasından çıkarır. Romanın sonunda ay tutulmasını tasvir yoluyla başarısızlığı simgeleyen boğucu bir atmosfer hâkimdir. Ancak yazar, romanın kasvetli bir atmosferde bitmesini istemez. O, bir umut ışığı yakar. Tutulma güneşi kapatsa da güneş ışığını engelleyemez. Bu şekilde yarı iyimserlikle romanı bitirir. Bu da milliyetçi romancının inançlarıyla uyumludur.

İki roman aracılığıyla varoluşçu düşüncenin Mutâ' Safedî üzerindeki etkileri ortaya çıkıyor. Hatta bunlar daha çok Sartre'nin fikirlerini, siyasi duruşunu ve yorumlarını uygulamayı amaçlayan alıştırmalar gibi görünüyor.¹⁴⁴ Ayrıca her iki romanın kahramanları dev, merkezi kişiliğe sahip olup diğer karakterlerin onların yörüngesinde döndüğü anlaşıyor. Onların görüşlerini, fikirlerini ve tutumları yönlendiriyor ve ona harika bir saygıyla bakıyorlar.¹⁴⁵

Mutâ' Safedî'nin varoluşçuluğa yönelmesinin sebebi Sarter'ın Arap toplumunda yayılan şöhreti ve bu toplumun seçim, özgürlük ve bağlılık gibi pozitif felsefi ilkelere duyduğu ihtiyaç idi. Bu, halkını yeniden inşa için onu bir araç olarak görmesini sağladı. Aynı zamanda gerçek bir kışkırtıcı olarak halkın çocuklarına vakıalarını göstermeli, onlar da sorunlarının çözümünü üstlenmeliydi.¹⁴⁶

Araştırmanın kapsadığı dönemde ortaya çıkan edebi akımların genel olarak incelenmesinden sonra Suriye romanında en büyük payın üç ayrı şekliyle realizme ait olduğu görülmüştür. Bu akımlar, Batı edebiyatı ve eğilimleriyle birlikte Suriye romanının gelişmesine katkı sağlayan en önemli faktörlerdir. Suriye romanında yabancı etkilerin boyutunu görebiliriz. Bu etkiler zikredilen akımlarda aşikârdı.

Bu bölümde bu akımların yansıdığı bütün romanlar ele alınmamış, olay örgüsünde bu akımları net olarak yansıtan en önemlileriyle yetinilmiştir. Şimdi ise modern Suriye romanının öncüleri tanıtılacak ve roman örneklerine yer verilerek bu örnekler şekil ve içerik açısından tahlil edilecektir .

¹⁴⁴Husam el-Hatîb, *Subulu'l-muessirati'l-ecnebiyye*, s. 79.

¹⁴⁵İbrâhîm es-Sa'afîn, *a.g.e.*, s. 472.

¹⁴⁶Muhammed Bayezidî, Halil Bervînî, Kubrâ Ruşenfîkr, *Mecelletü'l-İraniye li'l-lugati'l-Arabiyye ve âdâbiha*, sy. 41, 2017, s. 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERN SURİYE ROMANININ ÖNCÜLERİ VE ROMAN ÖRNEKLERİ

Birinci ve ikinci bölümlerde Suriye romanının doğuşu ve edebî yönelimleri hakkında bilgiler verilmişti. Üçüncü bölümde ise Suriye romanında her edebî akımdan önde gelen bir romancının hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgiler vermeye çalışılacaktır. Ancak yazdıkları her roman ele alınmayacak, edebî yönelimini yansıtacak örnek bir romanla yetinilecektir. Olay örgüsü aktarılıp zaman ve mekânı belirlenerek roman tahlil edilecek, dâhil olduğu edebî akıma değinilecektir. Her edebî akımdan sadece bir romancı ve onun da bir romanı işlenecektir.

Suriyeli romancı ve edip Hanna Mina Suriye romanının en belirgin isimlerinden biridir. Bazı edebiyatçılar onu “Suriye romanının babası” olarak kabul eder ve o, en fazla roman kaleme alan yazardır. Kırktan fazla romanı vardır. Ancak bu tezde Suriye’de sanatsal romanın gelişimindeki rolü ve öneminin ortaya konulmasıyla yetinilmiştir. Yazdığı romanları inceleyen akademik çalışmaların varlığı nedeniyle eleştirel ve sosyalist realizmin örnekleri kabul edilen romanlarına, hayatına ve edebî kişiliğine değinilmemiştir.¹⁴⁷ Aynı şekilde araştırmanın kapsadığı dönemde yer alan ve Suriye romanının önde gelen kişilerinden biri kabul edilen Suriyeli romancı ve edip Abdusselâm al-'Uceylî'nin edebî hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili araştırmalar olduğu için bu konulara ve bazı romanlarının tahlillerine değinilmemiştir. Mezkûr yazar, roman yazmadan önce hikâyeciliğiyle ilgili

¹⁴⁷Suriyeli romancı Hanna Mina'nın edebî hayatı ve realist romanlarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Cihaner Akçay, *Hanna Mine'nin Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*, (yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üni, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998); Rabia İnan, *Hanna Mine'nin Romanlarında Vatan ve Deniz Teması*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008); Mehmet Bilir, *Hanna Mina'nın Nihayetu Reculin Şucaın Adlı Romanın İncelenmesi*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2006).

tanınmıştı. Abdusselâm al-'Uceylî'nin ilk ve en önemli romanlarından sayılan *Bâsimetün beyne'd-dumû* romantizm tarzında yazılmış eleştirel realizmin örneği kabul edilir.¹⁴⁸ Araştırmanın kapsadığı dönemle ilgili en önemli romancılardan biri olan Fadıl es-Sibâ'î de ilk romanı *Sümme Ezhere'l-Hüzn*, modern Suriye roman tarihinin belgesel realizm türünün eşsiz örneğidir. Yazarın romanlarını konu edinen akademik çalışmaların varlığı nedeniyle romanlarına değinilmemiştir.¹⁴⁹

3.1.Şekîb el-Câbirî

3.1.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği

1912 yılında Halep'te zengin ve milliyetçiliğiyle tanınan bir ailede dünyaya geldi. Ailenin birçok üyesi siyasi alanda hizmet etmiştir. Amcaları Şekîb İhsan el-Câbirî ve Sadullah el-Câbirî önemli merkezlerde görev üstlenmişlerdir. Gençliklerinden itibaren milliyetçi akım üzerinde etkileri vardı. Doğduğu gün babası annesini boşadığı ve başka biriyle evlendiği için babasının zenginliğinden faydalanamadı. Lübnan'ın Aliye şehrinde el-Vataniyye Üniversitesinde öğrenim gördü. Beyrut'taki İslam Fakültesinde, daha sonra ise bir yıl kaldığı İsviçre'nin Cenevre şehrinde öğrenimini sürdürdü. Şam'a dönerek millî siyasi alanlarda gayret gösterdi. Fransız sömürgesi tarafından hapsedildi ve ülkeyi terk etmek şartıyla serbest bırakıldı. İkinci defa Cenevre'ye gitti. 1936 yılında Cenevre Üniversitesinden kimya mühendisliği diploması aldı. 1938 yılında ise Berlin Üniversitesinde Fizik Bilimleri doktorasını tamamladı ve maden arama diplomasını elde etti. Çok iyi derecede Fransızca ve Almanca, iyi derecede İngilizce biliyordu.¹⁵⁰

Arap Öğrenci Birliğinin başkanı, Arap Öğrencileri Kongresinin hatibiydi. Fransız karşıtı gösterilere katıldı. Bir yıl yaz tatilini geçirmek üzere Suriye'ye döndü. Ülkenin neye dönüştüğüne şahit oldu ve Halep'te patlak veren gösterilere katıldı.

¹⁴⁸ Hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha fazla bilgi için bkz. Dursun Hazar, *Abdusselam Uceyli'nin Edebî Kişiliği ve Hikayeciliği*, Araştırma Yayınları Ankara 2004,

¹⁴⁹ Romanlarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ümmü Gülsüm Süleyman, *Fâdıl Es-Sibâ'î'nin Hikâyeciliği*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017).

¹⁵⁰ Hamdi es-Sükût, *Kamusu'l-Edebi'l-Arabî*, Kahire: Daru's-Şurûk, 2007, s. 274.

Kolundan ve başından yaralandı ve tutuklandı. Birçok kez hapsedildi ve yurt dışına sürüldü.¹⁵¹

Siyasi alanı hiç bırakmadı. Yurt dışında millî lider Emîr Şekip Arslan ile etkinliklerde bulundu. Avrupa'daki Arap gençlik hareketlerinin birçoğuna katılmıştır. 1935 yılında Suriye sorunuyla ilgili Paris'te düzenlenen büyük toplantılarda dinleyicilere hitap etti. Daha sonra eğitim alanında çalışmak üzere Şam'a döndü. 1943-1956 yılları arasında basın ve yayın müdürlüğü, maden genel müdürlüğü, imtiyaz sahibi şirketlerin denetlenmesi, İran ve Afganistan'da bakan komiseri, ulusal cam şirketi müdürlüğü, Suriye Sanat Cemiyeti başkanlığı ve Arap Edebiyatı Cemiyeti başkanlığı gibi birçok makamda görev aldı. Daha sonra edebiyata yoğunlaşabilmek ve Şam, Halep, Beyrut ve Avrupa arasında rahatça gidip gelebilmek için görevlerini terk etti.¹⁵²

“*Asdika*” ve “*el-Âlimân*” dergilerini kurdu. Aynı şekilde Mısır-Suriye birleşmesi sırasında Nizar Kabbanî, Ulfet el-İdlîbî vb. edebiyatçı, aydın ve şairlerden oluşan bir grupla birlikte Suriye'de “Arap Edebiyatçıları Cemiyeti” adında ikinci edebî topluluğun kurulmasına iştirak etti. Bu cemiyet Fransa ve Almanya düşünce ve kültüründen etkilenmiş millî akımı temsil ediyordu.¹⁵³

Suriye-Mısır birleşmesi döneminde el-Câbirî, medeni haklarından mahrum bırakıldı ve malları müsadere edildi. Suriye'yi ekonomik ve sosyal açıdan parçalayacak Cemal Abdunnasır'ın projelerine karşı çıktığı için Suriye dışına sürüldü, Suudi Arabistan'a gitti. Buradan da Suudi Arabistan enformasyon müsteşarı olarak Beyrut'a gitti. Burada “*Yevmân Lâ Yeteşâbehân*” başlıklı siyasi kitabını yazdı. 1973 yılında Başkan Hafız Esed'in Suriye'ye dönüşüne izin veren, iadeyi itibarda bulanan ve menkul-gayrimenkul tüm mal varlığını iade eden sürpriz kararıyla karşılaştı. Hafız Esed Şam'da geçmişte olup biten şeylerden dolayı özür dileyerek onu karşıladı. Şam'da ez-Zebadânî bölgesinde inşa ettiği ve “Kuku Kalesi” diye tanınan çiftliğe yerleşti.

¹⁵¹ Faysal Hartuş, *Raidu 'r-Rivâyeti 'l-Fenniyyeti 'l-Ûlâ fî Suriya*, <https://www.alaraby.co.uk/diffah/revisions>, Erişim Tarihi: 15/12/2019.

¹⁵² Faysal Hartuş, *a.g.m*

¹⁵³ Rule el-Ulvânî, *Şekîb el-Câbirî “Balzac”u 'r-rivayeti 'l-Arabiyye*, <https://geiroon.net/archives/79058>, Erişim Tarihi: 15/12/2019.

Şekîb el-Câbirî, Suriye edebî romanının öncüsü kabul edilir. Edebî kariyeri 1937 yılında *Nehem* romanını yayınladığında başlamıştır. Araştırmacıların Suriye’deki roman yönelişinin başlangıcı olarak kabul ettiği bu roman, yayımlandığında büyük dalgalanma yaratmıştı. Şekîb, romantizm akımının Suriye’deki öncüsüydü ve yazdığı romanlarda bu akım net olarak görülür. Romanları, realizmin ve sonraki akımların hâkimiyetine kadar romantizm akımının temsilcisi olarak kaldı. Batı ülkelerine ilk gidenler gibi onun da ilk endişesi Doğu-Batı arasındaki çatışma idi. Bunlar Batı medeniyetini maddi, Doğu medeniyetini ise manevi olarak tasvir ettiler. “*Nehem*” romanında Batı unsurunun etkisini görmek mümkündür. Bu romanda geçen olaylar, tam anlamıyla Batılı bir atmosfer içerisinde geçmektedir. Romanın konusu Alman Şair Johann Wolfgang Von Goethe’nin bilinen ünlü bir sözünü açıklamaktadır. Aynı zamanda “Ölümsüz ebedi kadın bizi kendisine doğru çekmektedir.” sözü romanın giriş kısmında da yer almaktadır. Romanda geçen kahramanların isimleri, Almanca isimlerden seçilmiştir. Buradaki sevgi ve aşk temaları, Batılı bir üslupla ele alınmıştır. Romanda geçen “Kûzârûf” adlı karakter, edebiyat ve sanatsal anlamda, Batı kültürüyle yetişmiş bir kişidir. Roman yazarı Şekîb el-Câbirî, burada bir aristokrat gibi davranmıştır. Bu romanı Avrupa’dan dönüşünün akabinde on sekiz gün içerisinde yazmıştır. Yazar, romanının içeriğini kendi deneyimlerinden ve milliyetçi çalışma azminden ilham alarak oluşturmuştur. Şekîb el-Câbirî özellikle de konu, güzellik ve kadın olunca; romanlarına kendi kişiliğini ve karakterini yansıttığını itiraf etmektedir. Öyle ki, yazar, romanında geçen kadınları tecrübeli ve usta bir kişinin üslubuyla niteler. *Nehem* romanındaki “Edîl ve Îlfîr” karakterleri, yazarın hayatındaki gerçek kahramanlar değildir. Yazar, “Kûzârûf” ve onun yani yazarın kendi özel ilgisinin olduğu “Hîldâ” karakterinden uzaklaşmaz. “Kûzârûf”, komünizm ayaklanmasından kovulup; sürgün edilmiş Doğulu bir Rus’tur. O, belli bir yere gelinceye kadar, klasik aristokratik tabakanın kendisine miras bıraktığı edebiyat ve bilim konularında ilerlemekte olan burjuvazi tabakanın çalışmalarını takip ederek, bu tabakaya önderlik etmek isteyen doğulu Câbirî bir ailenin çocuğudur.¹⁵⁴

¹⁵⁴en-Nessâc, *a.g.e.* s. 115

Şekîb el-Câbirî'nin "*Nehem*" romanında geçen "Kûzârûf" adlı kahramana, yazarın 1939 yılında yayımlanan "Kadrîlhû" romanında, romantiklerden biri olan "Alâ'a" adında bir kahraman olarak rastlarız. Bu kahraman sürekli suçlar işleyen oldukça yüz­süz birisidir. "Alâ'a" adlı bu kahramanı, "Eyleza"ya şefkat ve hoşlanma duygularıyla oldukça sıkı bir şekilde bağlamıştır. "Eyleza", oğlu Muhammed Ali'yi İslâmiyet ve Arap sevgisiyle, bütün sıkıntılardan kurtulma ümidi içerisinde büyötmekte olan bir annedir. Öyle ki, yazar burada mahvolup yok olmaktan kurtulmanın, ancak problemleri ve sıkıntıları çözmekle uğraşarak mümkün olabileceğini söyler. Yazara göre asıl sorun, Arap olma sorunudur. Romanın ilk bölümleri, okuyucuları bu durumla adeta şaşkına çevirir: "Ben bir Arabım. Daha da fazlası ben bununla kesinlikle gurur duymuyorum." Yazar romanın konusunu ve kahramanını saf ve katıksız bir romantizm ile işlemiş ve çoğunlukla bu romana kendi kişiliğini ve kendi görüşlerini yerleştirmiştir.

Daha sonra 1946 senesinde Şekîb el-Câbirî'nin "*Kaderun Yelhu*" romanının adeta ikizi ve diğer bir yüzü gibi olan "*Kavs Kuzah*" isimli üçüncü romanı gelir. Yazar, bu romanı şahsi itiraflarının, anılarının veya kendi otobiyografisinin bulunduğu serinin üçüncü halkasını tamamlamak üzere kaleme almış gibidir. Bu romanın havası, kişisel zorbalıklar göstererek kendisini acı çekmeye mecbur bırakması, tasvirleri ve bunlarla övünmeye çalışması bakımından yazarın diğer iki romanıyla aynıdır. Yazar, yalnızlıktan ve acı veren dertli bir aşktan bahsederek roman boyunca bu durumdan şikâyet eder. Ölüm arzusu, romana hâkim olan en önemli konudur. Daha sonra konu, "Kadrîlhû" romanından tanıdığımız benzerliklerle, o romandaki Eyleza adlı ana kahramanın anlatım tarzıyla adeta akıp gider. Yazar, Doğuyu övüp yüceltmesine rağmen, kimi zaman onu yerecek yönlerine de değinir. Tıpkı sevip âşık olduğu kişinin utanmazlığına ve arsızlığına değindiği gibi.¹⁵⁵

Ardında yayınlanmamış üç roman bırakmıştır: "*Zevceti*", "*Fî Esri's-Serâb*", "*Cabir b. Hayyân*". Kimya ve jeoloji ile ilgili telifleri de vardır: "*Te'sîru'l-Evzân fî Müştekatî'l-Bitrol*", "*Mebâdiu'l-Jeolojya*", "*Mebadiu'l-Fizya*" gibi. Kültür Bakanlığı tarafından romanlarının tümü 2007 yılında basılmıştır. Arap Yazarlar

¹⁵⁵en-Nessâc, a.g.e. s. 116

Birliği de Daru’s-Şark Yayın Dağıtım ve Reklamcılık iş birliğiyle 2010 yılında “Şekîb el-Câbirî Roman Ödülü”nü başlatmıştır.

Romancı Şekîb el-Câbirî, 1996 yılında Suudi Arabistan yolculuğu sırasında vefat etti. Medine-i Münevvere’deki Bâkî Mezarlığında defnedildi.

3.1.2. Romanları

1. “*Nehem/ Tutku*”¹⁵⁶/1937
2. “*Kader Yelhu/ kader eğleniyor*”¹⁵⁷/1939
3. “*.Kavs Kuzah/Gökkuşadı*”¹⁵⁸/1946
4. “*Veda’an Ya Efamyâ/Elveda Efamyâ*” 1960

3.1.3. Şekîb el-Câbirî’nin “*Veda’an Ya Efamyâ*” Romanı

el-Câbirî’nin son romanı kabul edilen “*Veda’an Ya Efamyâ*”, normal boy 264 sayfadır. 1960 yılında Daru’l-Yakaza tarafından yayınlanmıştır. Modern Suriye romanında romantizm akımının örneği kabul edilir.

Birbirini takip eden tiyatro sahnelerine benzeyen 29 bölümden oluşur. Romanda zaman, bir yılı geçmez. Roman Belçika heyetinin yazın Efamyâ’ya gelmesiyle başlar. Nucûd’un bir sonraki yaz mevsiminde ormanda kaybolmasıyla biter. Olaylar 1939 yılında, II. Dünya Savaşı’nın başlamasının öncesinde cereyan eder. Roman mekân açısından zengindir. Romanda olaylar, Suriye’nin kuzeyinde Lazkiye şehrinin “Efamyâ” ve “Kal’atu’l-Medîk” bölgelerinde geçmektedir. Câbirî romanda köylerin, tepelerin, nehirlerin, vadilerin adlarını zikreder; bitki ve hayvan türlerini belirtir, bölgenin gelenek ve göreneklerinden bahseder.

Câbirî romanına önemli kişileri tanıtan, aralarındaki ilişkileri açıklayan iki sayfalık bir mukaddemiyle başlar. Daha sonra Suriye’deki “Efamyâ” kentinin tarihini

¹⁵⁶ Roman, 200 sayfadır, 18 günlük bir zaman dilimini içerir. Daru’l-yakaza tarafından Şam’da 1937 yılında yayınlanmıştır.

¹⁵⁷ Roman, 227 sayfadır. Daru’l-yakaza tarafından Şam’da 1939 yılında yayınlanmıştır. Şekîb, romanı yeniden gözden geçirdi ve yeni bir tarzda yayınladı. Roman, 460 sayfa olarak Daru Talas tarafından 1988 yılında basıldı.

¹⁵⁸ Roman 220 sayfa olup Daru’l-yakaza tarafından 1946 yılında Şam’da yayınlanmıştır.

gözler önüne serer. Tarihî güzelliğini, gelişimini, Yunan ve Arap dönemindeki farklılıklarını uzun uzun tavsif eder. Sonra Efamyâ'nın çevresini tasvir eder, güzelliğini ve önemli sembollerini anlatır.¹⁵⁹

“Efamyâ, Suriye'nin en güzel ormanlık bölgelerinden birinde tatlı bir şehrin adı. İskender'in ele geçirdiği dönemde adı Farnak'tı... Büyüleyici plajları ve yeşil ovalara bakan geniş su aynalarıyla baştan çıkarıcı bir şehirdir. Batıya doğru yükselen dik dağların görüntüsü dalgalandır.”

Sonra romanda sahne, bölgedeki köy halkının oturup Efamyâ'nın tarihî kalıntı kazalarına devam etmesi için Efamyâ'ya dönecek Belçika heyetini beklediği Efamyâ Kalesi'ne yönelir. Grup, yazar tarafından sunulan karakterler içerir. Özellikle “Nucûd”da saflığın, “Neda”da ise bencilliğin sembolünü görüyoruz. Heyetin ulaşmasıyla romanda olaylar başlar. Ressam “Scarpa” ile “Nucûd” arasında aşk, “Lacost” ile “Cozeyt” arasında sevgi, Nucûd'un babası “Ebu Ammar” ile “Nedâ” arasında beğeni, heyet başkanı “Mayans” ile Efamyâ şehri ve güzelliği arasında yine beğeni ilişkisi doğar.¹⁶⁰

“Lacost'un Cozyet'e nasıl bağlandığını, memnuniyetinin kaynağı, tutkusunun mihrabı, biricik hayali olduğunu gördün mü? Scarpa'nın gözlerinin Nucud'a nasıl takıldığını, kalbinin onun etrafında nasıl döndüğünü, hayranlığıyla onu sadece ebedilerin arasında yer açacak sanatın zirvesine nasıl taşıdığını gördün mü? Ebu Ammar'ın genç bir varlık ve yeni bir insanmış gibi Nedâ'ya nasıl ilgi duyduğunu, yaşlanmış kalbinden nasıl titreyen, heyecanlanan ve özlemle eğilen yeni dallar fışkırdığını gördün mü? Mayans'in Efamyâ'ya bağlılığı aşk çarpması gibiydi... İstersen onu putperest diye adlandır. Putperest âşık putuna ilgi duyar, ona iman eder, onu kutsar ve mermerini öper.”

Sahne bundan sonra yıldızlarla evren, Yaratıcıyla insan arasında gidip gelen Mühendis Lacost'a ve onun felsefî düşünceleriyle ilgili sözlerine yönelir. Bunu heyet üyelerinin fikirleri ve karşılıklı ilişkileri ile ilgili bölümler izler. Aşkın farklı renklerini anlatır. En değerlisi ise Mayanes'in Efamyâ'ya duyduğu aşk ve

¹⁵⁹ Şekib el-Câbirî, *Veda'an Ya Efamyâ*, Dimeşk: Daru'l-yakaza, 1960, s. 3-7.

¹⁶⁰ Şekib el-Câbirî, *a.g.e.*, s. 7-32.

Efamyâ'nın eserlerini taklitleriyle Belçika'nın başkentini Efamyâ tarzında süsleme arzusu idi.¹⁶¹

“Varlık karşısında şaşkınım. Hala yıldızlardan korkuyorum. Bakışlarım ne zaman yıldızlara takılsa gizemli bir kedere kapılıyor ve üzüntü duyuyorum... .. Herkes aynı şekilde aynı hızda, aynı mesafede yürür, hiçbir sorun ve ahlaksızlık yok Batılı yaratığa yazıklar olsun. Bu evrende ne kadar da yalnızdır. Bilimle bu evrene yaklaştıkça ruhu, kalbi ve duygularıyla ondan daha da uzaklaşıyor.”

Sonra sahne Nucûd'un babasına ve onun üzerinden insanların Avrupa hayatını, görünürdeki ilerlemesine olumsuz bakan doğal yaşam sevgisine geçer. Fransızcaya öğrenme hususunda Nucûd'un zekâsı ortaya çıkar. Onun bedevî zekâsı ve zihinsel açıklığına değinilir. Neda, Nucûd'un babası “Ebu Ammar”la evlenir, kış mevsiminin gelmesiyle heyet Efamyâ'yı terk eder. Scarpa, Boğaz Kalesi'nde kalır ve bölgede beğendiği şeyleri levhalara çizer. Nedâ, ona yaklaşmaya çalıştıkça Nucûd'a duyduğu ilgi artar ve Nedâ'nın kıskançlığı artar.¹⁶²

“İnsanların fısıltıları yükseldi, her fısıltıda keder ve dua doluydu ve sonra heyet hareket etti ... Akan sis kelepçelerinin altında gözler sakın Efamyâ'nın manzarasıyla doldu. Tüm gözlerde sayılamayacak kadar anı ve hatıralar vardı, heyet'in bazıları diliyle, bazıları kalbiyle ama hepsi en içten duygularla: Elveda Efamyâ, hoşça kal Efamyâ, diyordu.”

Köy halkı düğünle meşgulken Nedâ, Nücûd için çizdiği tabloyu görmek için Scarpa'nın odasına gizlice girer. Nücûd Scarpa'nın yanına geldiğinde Nedâ, mutfakta gizlenir. Scarpa Nücûd'u karşılar. Neda Nücûd'u ifşa etme fırsatını kullanmak için gizlendiği yerden çıkar. Nedâ, Nücûd'u ifşa etmek için köye yönelir, Nücûd yalvararak onu takip eder. Nedâ'nın kararlılığı sebebiyle Nücûd kaçmak zorunda kalır. Avcı Ebu Hasan onu kurtarır ve bir tanıdığının evine bırakır. Ancak Nücûd ev sahibine güvenemediği için evden gizlice kaçır ve “el-Ğab” (ormanlık) bölgesine

¹⁶¹ Şekîb el-Câbirî, a.g.e., s. 32-75.

¹⁶² Şekîb el-Câbirî, a.g.e., s. 75-125.

sonra Lazkiye'ye gider. Burada yazar, ormanı ve Lazkiye'nin dağlarının güzelliğini uzun uzun anlatır.¹⁶³

Nücûd, Lazkiye yolunda bir tür sırtlanla karşılaşır, ona direnir ve ondan zor kurtulur. Burada doğrudan Lazkiye'deki eğlence hayatından bahsetmeye geçer. Burada eğlenceye dalmış insanların hayatını anlatır, sonra Nücûd'dan bahsetmeye başlar. Mühendis Sa'd gelir ve kulübesinin önünde kana bulanmış Nücûd'u bulur. İyileşinceye kadar onu tedavi eder. Sonra Sa'd ona, o da Sa'da ilgi duymaya başlar. Aralarında aşk sohbetleri geçer. Nücûd kendinin aşık olduğunu fark eder. Birbirlerine ilgileri artar. Ani bir şekilde Nücûd ormanı dalar ve gözden kaybolur. Sa'd onu hararetle arar. Ormanda ağaç dalları onu yaralar. Sa'd, kaçtığı gün onunla evlenmeye karar vermiştir. Boşu boşuna onu arar. Sonunda süreç kaderin geri çevrilemeyeceğine imanla biter.¹⁶⁴

*“Güçlü adam bir kaya üzerine yıkıldı; üzüntü, korku ve ümitsizliğine dayanak arıyordu. Bir şeye yakînen inanıyordu; bu durumdan daha güçlü bir kader nesiller boyu zürriyetini taşıyan hanımını tercih etmişti. Reddi imkânsız olan bu durum karşısında hiçbir çaresi yoktu. İnce bir dal Sa'd'ın dudaklarından öpüyor ve gözlerini yumuyordu. Dudaklarından acı bir gülümseme belirliyordu. Sanki yumuşak ve küçük bir yüzü öpüyordu.”*¹⁶⁵

Görüldüğü üzere romanda kişiler üç grupta sınırlıdır: Birincisi; köylülerdir ve genellikle iyi kalpli ve masumdurlar. İkincisi; şehir sakinleridir ve burjuva sınıfının temsilcileridir. Ahlaki değerleri kaybetmiş, sömürgeci idarenin gölgesi altında eğlence ve para kazanma hırsına gömülmüşlerdir. Üçüncüsü; Avrupalılardır. Fransa mandasını temsil eden bir kadın hariç genelde iyidirler. Romanın ana eksenini dört kişi etrafından döner; Nücûd, Nedâ, Sekarya ve Sa'd.

Sa'd'ın kişiliği el-Câbirî'nin kişiliğini yansıtır. Hatta uzmanlık alanları bile aynıdır; jeoloji. Yazar Mühendis Sa'd'ın kişiliğindeki olumlu yönleri belki de bu yüzden abartmıştır. Hem ahlak hem de ilmî açıdan onu yücelterek takdim eder.

¹⁶³ Şekîb el-Câbirî, *a.g.e.*, s. 125-180.

¹⁶⁴ Şekîb el-Câbirî, *a.g.e.*, s. 180-261.

¹⁶⁵ Şekîb el-Câbirî, *a.g.e.*, s. 261.

Nücûd ise romandaki olay örgüsünde romantizmin tüm değerlerini yansıtır. Yazar efsane karakterlerine yaklaştıracak kadar onun güzelliğini abartmıştır. el-Câbirî, onun güzelliğini o kadar güzel yansıtmıştır ki bu özellikler, Scarpa ve Sa'd'ın ona ilgi duymalarına neden olmuştur.

Romantizm unsuru roman ve kişilerini gölgelemektedir. Olayların çoğu Nucûd'un hayatı çerçevesinde Efamyâ'da tabî bir köyde geçer. Buna tarihî eserlerden bahsederken yazarın geçmişe dönüşleri eşlik eder. Yazar, Fransız Manda dönemi boyunca Suriye kentlerindeki yeni burjuva yaşamının koyu ve karanlık rengine karşı geçmişin parlak rengini yerleştirir. Olay akışında şehir yaşamı yanlış ve yolsuzlukla özdeşleştirilirken köy yaşamı ise temiz ve doğru olarak sunulur.

Romanda şehirliler, şehirden tabiatın kucagina kaçmak için fırsat kollar. Belçikalı heyetin üyeleri Efamyâ'daki kazı görevlerini kutsal, önemli bir iş olarak görürler. Efamyâ tabiatının gölgesinde kendileriyle baş başa olduklarını, Avrupa'da ise kendilerini gurbette ve yalnız hissederler. Doğal yaşam tarzını Batı'ya taşımaya çalışırlar. Sanatçı Scarpa kış geldiğinde Avrupa'ya dönmez, saf tabiata derin bir bağlılık hissettiği için Efamyâ'da kalır. Sa'd ise dağın tepesinde bir kulübede yaşamaktadır. Çobanlarla konuşmayı şehrin önde gelenleriyle konuşmaya tercih eder. Bu romandaki romantizm, önceki romanlarından farklı olarak daha az gözyaşı, daha az duygu, daha az hayal kırıklığı ve daha az iç tutku ile karakterize edilir. Bunu da iç çalkantıları zapt etme çabası ve bir tür “aklileştirme” ile yapar.

Romanda her şeyi aşırı bir abartı ile tasvir eder. Sanki orta bir yol yokmuş gibi her şey uçlardadır. Bu durum, romantizm düşüncesinin öne çıkan bir özelliğidir. Tabiat, el-Ğab'da olduğu gibi ya çok korkutucu ya da Efamyâ çevresinde olduğu gibi güzelliğin zirvesindedir. İnsan karakteri de aynı şekildedir; Nücûd'da olduğu gibi hayal edilebilenin ötesinde iyi ya da Nedâ'da olduğu gibi en uç noktaya kadar kötü.

el-Câbirî, bu romanında çağdaş Arap romancıların çok kullandığı bir sanatsal yöntemi kullanır. Zaman unsurunu sabit tutarken yer unsurunu hareketli kılar. Bu hileyi olayların zamanını ifade için değil, belirli ahlaki, düşünsel amaçları ifade etmek için kullanır. Mesela on yedinci bölümde Nücûd sırtlanla mücadelenin ortasında aniden aynı anda Lazkiye'nin eğlencelerinden bahsetmeye başlar.

“O saatte 30 mil uzaklıkta ormanın karanlığında hain sırtlan son bakışlarını Nücâd’a yönlendirdi ve vahşi hayvan aç, ateşli gözlerle avının üzerine sıçradı.”¹⁶⁶

“Nücûd... Zavallı Nücûd... Dans partisi sizi ondan alıkoydu. Salonun ışıkları ve sizin maceralarınız beni kendisini en çirkin şekilde ölümün çepeçevre sardığı bu zavallı kadından alıkoymayacak. Siz ne arsız insansınız! Onu vahşi hayvanların yemesini veya onun korkuya kapılmasını önemsemiyorsunuz. Bütün arzunuz sizi eğlence ve dans evine götürmem.

Asla sizin gibi katı ve hafif olmayacağım. Salonun ışıkları, orkestranın melodileri, dansçıların maceraları beni ölümün en kötü şekilde çevrelediği sefillikten uzaklaştıramayacak. Size zorlu bir haber vereceğim ya da vermeyeceğim. Sizin kızgınlığınız ya da rızanız beni ilgilendirmiyor. Siz bu gece benim esirlerimsiniz. Ben istediğini yapan bir hürüm, hikâyeyi istediğim gibi anlatırım.

Haydin ormana...”¹⁶⁷

Araştırmacı Hüsâm el-Hatîb bu romanı şöyle tavsif etmiştir: “Veda’an Ya Efamyâ, güzel ve yaratıcı bir romandır. İnsan okuduğunda ondaki parlaklıktan zevk alır, zarıflığı huşu verir. Tasvir sayfaları hassas bir ruha gıda olarak yeterlidir... el-Câbirî’nin tasvirleri kabartmalı kadife kumaş gibi, dili ise parlaklığı artan elmas gibidir. Sürekli uzak boyutlara götürür... el-Câbirî, roman boyunca ya canlı romantizmin parlaklığını ya da zengin kültürlü, yüksek klasik zevkin zerafetini tercih etmiştir. Romanın her sayfası tek başına müstakil zevk verecek şekilde telif edilmiştir.”¹⁶⁸

3.2.Kuveylit Hûrî

3.2.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği

Kuveylit Hûrî 1937 yılında Şam’ın eski mahallelerinden biri olan Bab Tuma’da doğmuştur. İlk çocukluk yıllarında ailesiyle birlikte eski mahallesini terk

¹⁶⁶ Şekîb el-Câbirî, a.g.e., s. 149.

¹⁶⁷ Şekîb el-Câbirî, a.g.e., s. 162.

¹⁶⁸ Husâm el-Hatîb, er-Rivayetü’s-Suriyye fî Merhaleti’n-Nuhûd, s. 71, 72.

ederek o zaman Şam'ın yeni mahallelerinden biri olan ve hâlâ yaşamaya devam ettiği el-Kassa'a mahallesinde hayatını sürdürmektedir.¹⁶⁹

Babası Suheyl el-Hûrî, Suriye'nin istiklalini sağlayan samimi vatanseverlerden biri, Şükrü el-Kuvvetli hükümetinde başbakanlık yapmış, siyasetçi ve hukukçu Faris el-Hûrî'nin tek oğludur. Annesi Leyla Kehhâle ise büyük gazeteci, "el-Mudhiku'l-Mubkî" dergisinin sahibi Habib Kehhâle'nin kız kardeşidir. Suheyl onunla evlenmiş ve Kuveylit, Faris ve Samir adlarında üç çocukları olmuştur.

Kuveylit Şam'daki "Rahibatu'l-Bîzansun" okulunda eğitim aldı, liseyi ise yine Şam'daki Fransız-Arap Enstitüsünde tamamladı. Sonra Beyrut'taki San Jozef Üniversitesinde hukuk eğitimi aldı. Yüksek öğrenimini Fransız dili ve edebiyatı bölümünden Şam Üniversitesinde sürdürdü ve Fransız dili ve edebiyatı alanında ödül kazandı. Arapça ile birlikte iyi derecede Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Ve kendisi Roman ve Hikâye Cemiyetinin üyesidir. Kuveylit Hûrî Beyrut ve Şam üniversitelerinde hukuk ve Fransız dili ve edebiyatı diplomalarını elde etmiştir.¹⁷⁰

"Kuveylit" adının verilmesiyle ilgili şunları söyler: *"Dünyaya gelmemden günler öncesinde babamla annem eğlenmek için sinemaya gitmişler... Bir Fransız filmi imiş. Filmin aktörü meşhur Maurice Chevalier 'ye iki güzel aktris eşlik ediyormuş. Adlarını bilmiyorum ancak filmde birinin adı Mitizi, diğerinin Kuveylit'miş... Babam filmi ve bu iki aktristi beğenmiş ve eğer Allah bir kız nasip ederse bu iki aktristen birinin adını vermeye karar vermiş."*¹⁷¹

Edebiyata ise erken yaşlarda yazarak başladığını belirtir: *"Yedi-sekiz yaşlarında babama endişelerimden ve üzüntülerimden şikâyet eden mektuplar yazardım. Bunları uykudan önce okuması için yastığının altına koyardım. Sabah yastığımın altında sevgi dolu, sıcak bir cevap bulmak ümidiyle uyanırdım. Sevgi dolu cevaba bazen bir çikolata ya da bir şeker eşlik ederdi. Yazmak ne hobim ne de amacımdı, bir parçam, kendimi ifade etme yöntemimdi. Sanki benimle doğmuş*

¹⁶⁹ el-Eb Robert B. Cambel el-Yesû'î, *E'lâmu'l-edebi'l-Arabi'l-mu'asır Siyer ve Siyerun Zatiyye*, Beyrut: eş-Şeriketü'l-Müttehide li't-tevzi', 1996, s. 580.

¹⁷⁰ el-Eb Robert B. Cambel el-Yesû'î, *a.g.e.*, s.580.

¹⁷¹ Kuveylit Hûrî, *Tavîletü Kısasi'l-Kasîra*, Dimeşk: Daru Talas, li'd-dirasât ve't-tercûme ve'n-neşr, 2000, s. 184, 185.

*gibiydi. Binimle birlikte yeşerdi, gelişti ve büyüdü. Ev ortamı da buna yardımcı oluyordu. Kitaplar, gazeteler, dergiler evimizin, dedemin ve dayımın evlerinin en önemli eşyasıydı...”*¹⁷²

Gerçek edebî başlangıç, Lübnan’dan bir rahibin Alayk Okuluna gelip öğrencilerden edebî konularda yazmalarını, seçilenin ise Lübnan’da yayınlanan “*Fetâtü’l-Yevm*” adlı dergide yayınlanabileceğini söylemesiyle başladı. Kuveylit iki dilde yazıyordu. Rahibe “*Küçük Hediye*” başlıklı Fransızca küçük bir şiir verir. Tam bir hafta sonra şiirinin derginin sütunlarında yayınlanmasıyla tam bir şaşkınlık yaşar.¹⁷³

Eserlerini yayınlamaya erken yaşlarda başlamıştı. Gazete ve dergiler eserlerini ilgiyle karşıladılar. İlk şiir kitabını Fransızca “*Yirmi Yıl*” başlığıyla yayınladığında yirmi yaşındaydı. Üç yıl sonra ikinci şiir kitabını “*Titreme*” başlığıyla yine Fransızca yayınladı. Her iki kitabı da Şam’da yayınlanmıştı. Asıl şöhretine ise 1959 yılında “*Eyyâm Ma’ahu/أيام معاه*” başlığıyla yazdığı romanından sonra kavuştu. Döneminin en cesur kadın romancısıydı ve edebiyat alanında önemli bir kazanımdı. Roman, Kuveylit’in hem yerelde hem de Arap dünyasında tanınıp popüler olmasının asıl nedeniydi. Bundan sonra birkaç edebî roman ve hikâye yayınladı. 1975 yılında “*Eğlâ Cevhere fi’l-Âlem/أغلى جوهرة في العالم*” adıyla bir tiyatro yayınladı. 1968 yılında efsane türünde değerlendirilen “*Kiyân*” adlı eserini yayınladı.¹⁷⁴

Kuveylit’in Fransızca’yı çok iyi bilmesine rağmen Arapçaya âşık olduğu bilinir. Süleyman İsa, Nizâr Kabbânî, Ali el-Cündî, Adonis vb. büyük şairlerin şiirlerini Fransızcaya tercüme etmiştir. Aynı şekilde meşhur Fransız yazar Antoine de Saint-Exupery’nin “*Küçük Prens*”, “*Savaş Pilotu*” adlı hikâyeleri başta olmak üzere çeşitli küçük hikâyeleri de Arapçaya çevirmiştir.

Kuveylit, Arap toplumunda önemli bir konuma yükseldi. Birçok gazetede yazması için kendisine teklifler sunuldu. “*el-Ehram*” gazetesi bazı hikâyeleri yetmişli

¹⁷² Kuveylit Hûrî, *a.g.e.*, s. 170.

¹⁷³ Kuveylit Hûrî, *a.g.e.*, s. 191.

¹⁷⁴ Hamdi es-Sükût, *a.g.e.*, s. 431.

yılların başında yayınladı. Birçok defa Kahire'ye davet edildi. Bazı sempozyumların önemli konuklarından biriydi.

Kuveylit, başta Cemal Abdunnasır, Muammer Kaddafi olmak üzere modern Arap tarihinde büyük rol oynayan Arap ve uluslararası şahsiyetlerle görüştü. Nizar Kabbânî, Filistinli şair Kemal Nâsır, Ömer Ebû Rîşe, Gassân Kanafânî vb. gibi önde gelen şair ve edebiyatçılarla derin dostluklar kurdu.

Edebiyat ve bilime ilgi gösterdiği gibi siyasetle de ilgiliydi. 1990 yılında iki dönemliğine parlamento üyesi seçildi. Düşünce ve görüşlerini “Ba’s” ve “Tısrîn” gibi gazetelerde ve bazı dergilerde yayınladı. Paris’te yayınlanan el-Müstakbel dergisinde köşe yazarlığı yaptı. 2006 yılında Beşşar Esed onu edebî müsteşar olarak seçti. 2009 yılında ise Suriye’nin Lübnan’daki ilk büyükelçisi oldu.

Basın dünyasına derin dostlukla bağlı olduğu Filistinli şair Kemal Nâsır’ın teşvikiyle girdi. Suikasta uğramasından birkaç gün önce ona “Neden gazetelerde yazmıyorsun? Kitap telifi yetmez. Olaylar çok hızlı geliyor, oysa telif yavaştır. Bildiklerini gazete sayfalarında söylemen gerekir. Bugünlerde mücadele hariç her şey bitiyor. Sadece mücadele kalıcıdır ve söz, 20. yüzyılın silahıdır.” demişti.

Son etkinliği Ekim 2008’de düzenlenen “Arap Kadın Edebiyatçıları Sempozyumu”na sponsor olmasıydı. 2009 yılında da Kudüs Edebiyat Yaratıcılığı Ödülünü kazandı.

3.2.2.Eserleri:

3.2.2.1.Romanları:

- “*Eyyâmun Ma’ahû*/Onunla Günler”, Daru’l-Kitap, Beyrut 1959; el-Mektebu’t-Ticârî li’t-Tıba’e ve’t-Tevzî’ ve’n-Neşr, Beyrut 2008.
- “*Leyletün Vahidetün*/Bir Gece”, el-Mektebu’t-Ticârî li’t-Tıbâ’e ve’t-Tevzî’ ve’n-Neşr, Beyrut 1961. Normal boy, 239 sayfa.
- “*Ve Merra’s-Sayf*/Yaz Geçti”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk 1975; Daru Talas li’d-Dirase ve’t-Tevzî’ ve’Neşr, Dimeşk 1991. Normal boy 48 sayfa.

- “*Eyyâm ma’e’l-Eyyâm*/Günler Günlerle”, Matba’atu’l-Kuttabi’l-Arabî, Dimeşk 1979. 2007 yılında tekrar basıldı. Normal boy 379 sayfa.

3.2.2.2.Hikâyeleri:

- “*Ene ve’l-Medâ/ ben ve menzil*”, Menşûrâtü Züheyr Ba’lbekî, Beyrut 1962.
- “*Dimeşk Beyti’l-Kebîr*/Büyük Evim Şam”, Menşûrâtü Züheyr Ba’lbekî, Beyrut 1969.
- “*el-Merhaletu’l-Murra*/Acı Dönem”, Menşûrâtü Züheyr Ba’lbekî, Beyrut 1969.
- “*el-Kelimetü’l-Ünsâ*/Dişil Kelime”, ed-Daru’l-Bûlisiyye, Beyrut 1971.
- “*Kıssatân*/İki Hikaye”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk 1975.
- “*Da’ve ilâ’l-Kuneytra*/Kuneytra’ya Davet”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk 1976.
- “*el-Kiyân*/Varlık”, Daru’l-Vesbe, Dimeşk 1983.
- “*el-Eyyâmu’l-Mudîeh*/Parlak Günler”, Daru’l-Vesbe, Dimeşk 1984.
- “*İmrâeh*/Kadın”, Daru Talas li’d-Dırâsât ve’t-Tercüme ve’n-Neşr, Dimeşk 2000.
- “*Setelmesü Esâbi’i’ş-Şems*/Parmaklarım Göğe Dokunacak”,¹⁷⁵ Dimeşk 2002 (Sembolik hikâye).
- “*Fî’z-Zevâyâ Hikâyâ*/Köşelerde Hikâyeler”, Daru Keyvân li’t-Tibâ’e ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Dimeşk 2003.
- “*Abaku’l-Mevâid*/ Randevular’ın kokusu”, Dimeşk 2008 (Duygusal Hikâyeler).

3.2.2.3.Şiirleri:

- “*el-Karnü’l-İşrîn* /20.yüzyıl”, Dimeşk 1957, Fransızca.
- “*er-Ra’şe* /Titreme”, Dimeşk 1960, Fransızca.

¹⁷⁵ Sembolik bir hikâyedir. Kuveylit Hûrî 1962’den itibaren yazmaya başlamış o günlerde “el-Hasnâ” dergisinde yayınlamaya başlamış ve 2002 yılında basmıştır.

3.2.2.4. Diğer eserleri

- “*Eğlâ Cevhere fî l-Âlem*/Dünyanın En Pahalı Mücevheri”, Matba’atu’l-İrşâd, Dimeşk 1975, (tiyatro).
- “*Evrâku Fâris el-Hûrî*/Fâris el-Hûrî’nin Evrâkı”, c. 1, Daru Talas li’d-Dırâsât ve’t-Tercüme ve’n-Neşr, Dimeşk 1989.
- “*Evrâku Fâris el-Hûrî*/Fâris el-Hûrî’nin Evrâkı”, c. 2, Daru Talas li’d-Dırâsât ve’t-Tercüme ve’n-Neşr, Dimeşk 1997.
- “*Tavîletu kısasî l-kasîra*/Kısa Hikâyemin Uzunluğu”, Daru Talas li’d-Dırâsât ve’t-Tercüme ve’n-Neşr, Dimeşk 2000, (Hatıratın sayfaları).
- “*Zikriyyâtu l-mustakbel*/Geleceğin Hatıraları”, c. 1, Matba’atu’l-Fâris, Dimeşk 2000, 1980-1983 Yılları Arası Makaleler.
- “*Zikriyyâtu l-müstakbel*/Geleceğin Hatıraları”, c. 2, Matba’atu’l-Fâris, Dimeşk 2000, 1984-1987 Yılları Arası Makaleler.
- “*Fî Vedâ’i l-Karni l-İşrîn*/Yirminci Yüzyılı Veda”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk 2004, 1998-2000 Yılları Arası Haftalık Makaleler.
- “*Senevâtu l-Hubb ve l-Harb*/Aşk ve Savaş Yılları”, el-Hey’etu’l-Ammeti’s-Sûriyye li’l-Kitâb, Dimeşk 2016. (Kuveylit Hûrî’nin 1973-1979 yılları arasında Arap ve Suriye gazete ve dergilerinde yayınladığı hikâye ve makaleler).

3.2.3. Kuveylit Hûrî’nin “*Eyyâmun Ma’ahu*” Romanı

Bu roman, Kuveylit Hûrî’nin ilk romanı kabul edilir. 1959 yılında Beyrut’ta Daru’l-Kitab tarafından basılmıştır. İlk baskısı kısa sürede tükendi, defalarca yeni baskısı yapıldı.¹⁷⁶ Roman normal boy, 417 sayfadır. Olaylar Şam şehrinde geçer. Belgesel realizme uygun bir çizgi takip eder. Yazar Kuveylit’in biyografisini andırır. “Rim” adındaki bayan kahramanı anlatırken kendinden bahsediyor gibidir. Romanda olaylar, henüz 20’sine ulaşmamış Hristiyan bayan “Rim”’in, 40’lı yaşlarda meşhur

¹⁷⁶ Bu araştırmada romanın el-Mektebu’t-ticarî li’t-tıba’e ve’n-neşr tarafından 2008 yılında Beyrut’ta yapılan baskısı kullanılmıştır.

müzisyen Müslüman “Ziyad Mustafa”ya duyduğu ilgi etrafında gelişir. Sonra insanların ne diyeceklerine aldırmaksızın sevgilisiyle dilediğini gerçekleştirebilmek adına doğulu genç kızı sınırlayan tüm bağları koparır. Roman yazmadan önce şiir yazdığından bu romanın üslubu şiirseldir.

Kuveylit romanda doğulu toplumda yaşadığı hayatı anlatır. Hayatı kısıtlanmış, nefes alamayan doğulu genç kız, topluma karşı bağımsızlığını ilan eder.

Kuveylit, Suriyeli şair “Nizar Kabbânî” ile yaşadığı aşkı anlatır. Hikâye, şairle yaşadığı gerçek itiraflardan oluşur. “Eyyâmün Ma’ahû” romanı ile Nizar Kabbânî’nin “Habîbetî” divanı arasında benzerlik vardır. Romanı satır aralarında dönemin geçerli gelenek ve göreneklerinden bahsederek insanların hayatını belgesel şeklinde aktarır.

Roman okurlarından çok büyük bir ilgi görürken yazarı da gündem oluşturan bir edebiyatçı oldu. Romanın binlerce nüshası satıldı. Fotoğrafları gazete ve dergi sayfalarını doldurdu. “Eyyâmün Ma’ahû” romanı modern çağ kadın edebiyatı tarihinde görülmemiş bir gürültü kopardı. Söz konusu roman 1950’li yıllarda türünden hiçbir edebî eserde görülmemiş derecede ilgi oluşturdu. Kimileri eseri savunurken kimileri saldırmakta kimileri de tahlil etmekteydi. Araştırmacı ve eleştirmenler olumlu ve olumsuz bu ilgiyi; romanın sınıfsal edebî konumu, yazarının cinsiyeti, kendisini kuşatan çevreyi alışılmadık bir gerçeklikle kaydeden ve yazarının düşüncesini ifade eden doğal içeriği ve de görüşlerini serdetmedeki cesaretiyle gerekçelendirmeye çalıştılar.¹⁷⁷

Romanın başlığı “Onunla Günler” onunla yaşadığı günleri kaydetme isteğini çağırıştırır. Eserde yaşadığı olayları derlediği gibi dönemin cari sosyal hayatını da içermektedir. Üçüncü tekil zamiriyle işaret etmekle yetindiği şahsın adını anmaz.

Romanına bir ithafla başlar: “Değerli okuyucum, “Eyyâmün Ma’ahû” kuşağımızın benim gördüğüm şekilde bana dikte ettirdiği, yazdırdığı bir hikâyedir...

¹⁷⁷ Zafer Temîm, *Fincan Kahve Ma’e Kuveylit Hûrî*, Lisanu’l-hal Gazetesi, Beyrut 24 Mayıs 1961, s. 8.

Bu hikâyeyi bu kuşağın kendisine ithaf etmek beni sevindirir. Bu hikâyeye bu kuşağın bir parçasıdır, ona yol gösterecek, belki de olaylarından ibret alacak.”¹⁷⁸

Birinci ve ikinci bölümlerde yazar, roman kahramanından ve hayatından bahseder. “Rim” Şamlı, burjuva sınıfından, on dokuz yaşında, şair, Fransızca ve İngilizce konuşabilmektedir. Orta düzey bir eğitime sahip olup on yedi yaşında liseyi bitirmiştir. Babası, gelenek ve göreneklerin etkisiyle eğitimine üniversitede devam etmesini engellemiştir. Rim, bu âdetleri reddederek ailesine karşı çıkar. Başkaları gibi dört duvar arasında damat adayını beklemeyeceğini söyler.

“Dört duvar arasında yaşamaya nasıl razı olurum. Arzularımı can sıkıntısından öldüreyim, umutlarımı damat beklerken gömeyim mi? Hayır. Sadece yemek pişirmeyi öğrenmek, sonra evlenmek, çocuk doğurmak ve sonra ölmek için yaratılmadım. Eğer ülkemde kural buysa ben bu kurala uymuyorum. Ben evlenmek istemiyorum. Hayatımın resmini çizmek değil, hayatımı yaşamak istiyorum. Yüksekokul diplomaları almak istiyorum.”¹⁷⁹

Romanda konu, “Rim”in isteklerinden geleneklere karşı koyuşuna geçer. Rim, ailesinin, akrabalarının karşı çıkmalarına rağmen ısrarları neticesinde hukuk fakültesine kayıt yaptırmayı, uzaktan eğitim almayı ve ekonomi bakanlığında iş bulmayı başarır. Bu sıralarda tatilini geçirmek için Fransa’dan gelip “Rim”in evine yerleşen “Alfred” adında annesinin akrabalarından biriyle tanışır. Kısa süre onunla nişanlı kalır ve karakter farklılığı nedeniyle ayrılırlar. Babasının vefatından sonra amcasıyla yaşadığı sıkıntıları anlatır. Amcası meşhur bir aileden olduklarından onu eleştirmekte ve çalışmasını engellemektedir.

“Yaşam tarzın hiçbir şekilde hoşuma gitmiyor. Sana nasıl karışmam? Memur olup çalışmak istiyorsun. Kardeşimin memur kızı! Buna ihtimal bile vermiyorum..... Sinirlerim bozulmaya başladı. Bu gururdan tiksiniyorum! İnsan doğası ne garip bir şey. Bencil amcam benim varlığımı kabul etmiyor. Ben sadece onun yeğeniyim.

¹⁷⁸ Kuveylit Hûrî, Eyyâmün Ma’ahû, Beyrut: el-Mektebu’t-ticarî li’t-tıba’e ve’n-neşr, 2008, s.11.

¹⁷⁹ Kuveylit Hûrî, a.g.e., s. 22.

Çalışmamı reddediyor çünkü gururu kırılacaktı! İnsanlar onu küçümseyecek ve “Yeğeni çalışıyor.” diyeceklermiş.”¹⁸⁰

Romanın üçüncü bölümünde ikinci bölümün bitmesinden yedi ay sonra Rim, “Ziyad Mustafa” adındaki müzisyenle karşılaşır. Ziyad, Avrupa’da sanat eğitimi almaktadır. Aralarındaki ilişki gelişir, olay birden fırtınalı bir aşka dönüşür. Anlatı normal hızda devam ederken Ziyad ve Rim arasındaki aşk hikâyesi yavaş devam eder, sonra zirveye ulaşır. Rim’in Ziyad’ın sadakatsizliğini keşfetmesiyle bu aşk geriler. Ziyad çalıştığı şirkette müfettiş olarak çalışan “Suzan” adında bir Türk ile tanışır. Rim’i üzüntü, kıskançlık gibi duygular kaplar. Ziyad’ın yalanını ortaya çıkarır. Bu aşamada Rim kendini keşfetmeye başlar. Erime ve çözülmeden sertlik ve dayanıklılık durumuna geçer. Ziyad ise dayanıklıktan Rim’in aşkında boğulmaya evrilir. Ziyad bağışlanma dileği ve evlenme isteğiyle Rim’e döner. Ancak Rim reddeder çünkü aşkı yeni bir şekle dönüşmüştür, artık sanatı sever. Anlatının ortasında her iki kahramanın dilinden Şam’da cari bazı gelenekleri eleştirmeye başlar. Özellikle de kadınlarla ilgili olup onları sınırlayan gelenek ve görenekleri. Benzer şekilde Şam şehri, onun güzelliği ve ihtişamı hakkında aralarında konuşurlar.

“Dilediğin yere gitme kudretine sahipsin, neden bu ülkede yaşıyorsun?” dedi. “Ben bu ülkenin kızıyım ve ülkemi seviyorum... Bütün kalbimle seviyorum.” diye cevap verdi. “Bu ölü ülkede neyi seviyorsun?” dedi. “Ona karşı biraz acıma hissediyorum. Ülkemizin güzelliğini nasıl ve niye takdir etmez? Bakışlarım evsiz kalmış, Sözlerim özlem dolu olarak aktı. Seviyorum... Gecelerini seviyorum... Geniş gökyüzünü seviyorum. Yakıcı güneşini seviyorum. Yaz günlerinde sokaklarımızda üfüren alevi seviyorum. Kış aylarında yağmura duyduğumuz şevki seviyorum... Gök gürültüsünden korkumuzu... Yağan kar önünde sayıklamalarımızı... Nehirlerini, vahamızı yeşile boyayan damarlarımızı seviyorum. Ülkemin neyini mi seviyorum? Neyini sevmiyorum ki? Evimin yanında kaldırıma atılmış taşını bile seviyorum. Gözümü sızlatan tozla karışık sıcak havasını... Fincanla kahvemizi... Bir fincan kahvemizden daha güzel bir şey var mı? Evet, ülkemi seviyorum. Halkının da toprağı gibi iyi olmasını ne kadar arzuladım. ... Kötülüklerine rağmen onları seviyorum...”

¹⁸⁰ Kuveylit Hûrî, a.g.e., s. 32.

Evet, bazen beni yok etmeye, yaşamak isteyen her ferdi yok etmeye çalışan bu toplumu seviyorum.”¹⁸¹

Kuveylit bu romanda, Rim ile Ziyad aşkında duyguları aktarırken aynı zamanda Rim’in genç kızları hayat, sevgi ve eğitimden alıkoyan gelenek ve göreneklere karşı isyanını tasvir eder. Doğu geleneklerinden çıkmaya ve açıkça eski düşüncenin surlarını yıkmaya ve en uç noktaya kadar özgürleşmeye çalışır.

“Yaşamak, acı çekmek, yorulmak istiyorum. Vermek, sevmek, üzölmek istiyorum. Varlığımı ispat için olumlu şeyler yapmak istiyorum. Hayatımı anlamlandırmak istiyorum. Evet, bu macera beni yakacak bir ateş olsa da. Fakat en azından gelecekte bir gün varlığımın boş olmadığını, ruhumun bir değeri olduğunu hissedeceğim. Belki yanacağım, ancak başka birçoklarının ruhunu aydınlatacağım.”¹⁸²

Yazar romanını şu sözlerle bitirir: *“Büyük bir ölkede kaybolmak için can atıyorum. Yazmak istiyorum. Sanatçı yeni tecrübelerle ihtiyaç duyar, yeni görüntölere, yeni yüzölere... Aşk biter, sanat tek başına kalır.*”¹⁸³

Romanın detaylarında Fransız kültürü kendini açık bir şekilde hissettirir. Romanda Fransızca tekrarlanan birçok kelime mevcuttur. Hatta Rim’in yazdığı Fransızca bir şiir bile var. André Jed gibi Fransız yazarlara göndermeler görülür. Okur, roman kahramanı Rim’in yazar Kuveylit Hûrî gibi aristokrat sosyal sınıfa mensup olduğunu mülâhaza eder. Benzer şekilde ikisi de Fransızca’yı iyi bilmekte ve her ikisinde de şiir yeteneğı vardır.¹⁸⁴

“Eyyâmun Ma’ahû” Kuveylit Hûrî’nin ilk roman tecrübesidir ve burada şiir atmosferinden kurtulmaya çalıştığı görülür. Eserde hikâyeci/romancıdan çok şair bir kişilik öne çıkar. Her an şiire yönelme ihtimali söz konusudur. Yazar üsluba özen gösteren cümlelerle duygularında kaybolmak için olayı unuttur. Kahramanının duygusal tecrübelerindeki hiçbir ayrıntıyı atlamak istemediğı gibi sanatsal

¹⁸¹ Kuveylit Hûrî, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁸² Kuveylit Hûrî, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁸³ Kuveylit Hûrî, *a.g.e.*, s. 409.

¹⁸⁴ Mâcîde Hammûd, *el-Hitabu’n-nisevî’l-kısaî*, Dîmeşk: Daru’l-Fikr, 2002, s. 30.

çağrışımlarda şiirden de vazgeçmek istemez. Tüm bunlar, Kuveylit'in yapısında olan sanatsal yaratım kabiliyetiyle ilgilidir.

Yazar Gassân Kanafânî'ye göre romandaki Rîm, geleneklerin yanlışlığına inanmış ve geleneklerle savaşmayı istemektedir. Ancak gerekli alt yapı ve değerlere sahip olmadığı için başarısız olur. Edip Ali Cundî'nin bakış açısı farklıdır; Rim romanda bir sanatçıdır ve sıradan bir kızın sahip olmadığı bazı haklara sahiptir. Rim yeni bir ahlak anlayışını yansıtır. İstedikini yapabileceği mutlak bir özgürlüğe sahiptir. Doğruluk, asalet, cömertlik, dürüstlük, şeffaflık ve şeref gibi değerleri öne çıkarır.¹⁸⁵

Araştırmacı Adnan b. Zeril bu romanı şu şekilde tasvir eder: “Eyyâmün Ma’ahû” cesur bir roman olup insan gerçekliğini yansıtır. İffetini koruma, kötülüğe galip gelme, kendine güvenme, fedakârca sevme gibi masum ve sade toplumsal ahlakta ne varsa onu aktarır.”¹⁸⁶

Gerek başlığından gerekse de olay örgüsünden romanın belgesel realist eser olduğu anlaşılır. Kuveylit kahramanları Rim ile Ziyad'ın hayatlarını ayrıntılı bir şekilde kaydeder. Olaylar bu ikisinin arasında cereyan ederken toplumun âdetlerine değinir ve yer yer bunları eleştirir. Roman kahramanı Rim'in âşık olduğu şehrin detaylarını anlatır. Hatta Nizar Kabbânî bir söyleşisinde “Kuveylit benim için Şam'dı.” diye itirafta bulunur.¹⁸⁷

3.3.Sıdkı İsmail

3.3.1.Hayatı ve Edebi Kişiliği

1924'te Antakya şehrinde ticaretle uğraşan dindar bir ailede doğdu. İlköğretimini Antakya'daki el-Afan okulunda tamamladı. 1936 yılında o dönemde şehrin tek lisesi olan Antakya Lisesine başladı. 1938 yılında Hatay Türkiye'ye bağlanınca kardeşi Edhem ve birçok Arap'la birlikte gizlice Suriye'ye geçmek

¹⁸⁵ Ali el-Cündî, Gassân Knafânî, *Ma'e Kuveylit Hûrî – Münekaşât Edebiyye*, Sahîfetü'l-Hurriye, 7 Ağustos 1961, Beyrut, s. 6.

¹⁸⁶ Adnan b. Zerîl, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁸⁷ Halil Suveylih, *kuveylit Hûrî tehinnu ilâ Dimeşk es-sittînât*, https://al-akhbar.com/Archive_People/160228, Erişim Tarihi: 20/12/2019.

zorunda kaldı. Sıdkı ve Edhem öğrenimlerine Hama ve Halep'teki liselerde devam ettiler, liseyi Halep'te bitirdiler. Sıdkı, Daru'l-muallimin okulundan mezun olarak diploma almaya hak kazandı. Daha sonra Şam Üniversitesi Felsefe Bölümünü 1952 yılında bitirdi. Şam ve Halep'te öğretmen olarak çalıştı. 1969 yılında Şam'da Arap Yazarlar Birliğinin kurulmasına katkı sağladı, 1971 yılına kadar başkanlığını üstlendi. Sonra başkan yardımcısı oldu. Arap Yazarlar Birliğinin çıkardığı “el-Mevkifu'l-Edebî” dergisinin yazı işleri müdürlüğünü vefatına kadar yürüttü. Hikâye ve Roman Cemiyeti'nin üyesiydi.¹⁸⁸

Eğitim alanında çalıştı, Şam ve Halep liselerinde sonra da Şam Daru'l-Mualliminde ders verdi. 1968-1970 yılları arasında Sanat ve Sosyal Bilimler Yüksek Meclisi başkanlığında bulundu. Arap Sosyalist Ba's Partisi'nin önde gelen kurucularından biridir. Ba's hareketinde Arap birliğini teşkil edecek sağlam çekirdeği görmüştü. Bu hareketin en aktif mensuplarından biriydi. Ba's Partisi Kuruluş Kongresi (Nisan 1947) üyelerinden biriydi. Parti saflarında 15 yıl mücadele etti ve hayatı boyunca partiye sadık kaldı. 1958 yılına kadar haftalık “Ba's” gazetesinin yayınlanmasına katkı sağladı, sonra günlük “Cemâhîr” gazetesinde yazmaya başladı.

İlk makaleleri Şair Şerif er-Radî ve İngiliz yazar Shakespeare ile ilgilidir. Aynı şekilde Beethoven ve diğer Batılı bazı yazarlarla ilgili yazılar da yazmıştır. O sıralar henüz 22 yaşını geçmemişti. Bundan sonra sözün halkın bilincini oluşturmadaki, vakıanın tespiti ve eleştirisindeki, her çeşidiyle tehlikelere karşı uyarmadaki rolünü kavradı. 1945 yılından itibaren gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başladı. Bu makalelerini 1955 yılında “el-Yenâbi” adlı kitapta topladı.

Eşinin ifadeleriyle Sıdkı, asil bir sanatçı, yetenekli bir yazar, kalemine, inandığı ve uğruna yaşadığı davasına vefalı biriydi. İlkokul yıllarında yazmaya başlamıştı. Bunların yanında harika bir öğrenci, keskin zekâlı, hazır cevap, esprili, araştırmayı ve ders çalışmayı seven biriydi. Yaz tatillerinde el yazısıyla küçük bir dergi çıkarır, resimlerle süsler ve önemli arkadaşlarına dağıtırdı.¹⁸⁹ Gazeteciliğe

¹⁸⁸ el-Eb Robert b. Cambel el-Yesû'î, *a.g.e.*, s. 255.

¹⁸⁹ Bkz. İsmail Merve, Nebih el-Hûrî, *Sıdkı İsmail*, Dımeşk: Menşuratü'l-heyeti'l-amme's-Suriyye li'l-kitâb, 2018, s. 18-20.

merak sardığında bu sanatını geliştirdi. Hatay'dan Suriye'ye taşındığında “el-Mecelletu'l-Tullabiyye” sonra da 50'li yıllarda Kuzey Afrika'daki mücadeleyi anlatmak için “el-Mecelletü'l-Mağribiyye”yi çıkardı. Son olarak da Şam'da Süleyman el-İsâ ile birlikte el yazısıyla yirmi yıl boyunca manzum olarak hazırladığı, aile, arkadaş ve dostlara dağıttığı “Cerîdetü'l-Kelb”i çıkardı.

Hikâye, roman, tiyatro ve biyografilerin yanında siyasi ve düşünsel araştırmalar yaptı. Fransızcadan Arapçaya romanlar çevirdi. Vefatına kadar el yazısıyla birçok çalışma bıraktı. Ölümünden sonra yayınlanan eserleri hayatında yayınladıklarından çok daha fazlaydı. El yazılarının çoğu Arap gerçekliğini resmediyor ve dönemin sosyal yapısını eleştiriyordu.

“Kelb” gazetesi kendisinin ve Suriye edebi çalışmalarının en başarılarından biridir. Bu gazete edebî hiciv olup Arap kültüründe “kara mizah” adı verilen kategoride değerlendirilmiştir. Sıdkı bunu el yazısı ile hazırlıyordu.¹⁹⁰ Gazetenin asıl karakteri dönemin sosyal, siyasi ve sanatsal konularını ele almaktı. Siyasi alanda hicivden yararlanıyordu. Suriyeli sorumluların açıklamalarını, duruşlarını ve endişelerini fasih Arapça şiir şeklinde ancak dalga geçme, alay etme şeklinde dillendiriyordu. Kendisinin de belirttiği gibi “Hiçbir gerekçesi olmasa bile havlayabilen tek varlık” olmasından dolayı gazeteye “Kelb: Köpek” adı verilmiştir. Gazete şair Süleyman el-İsâ, Vehîb el-Ğânim, Ahmed İbrâhîm Abdullah vb. arkadaşlarından benzer şekil ve içeriği sahip kimselerin şiirlerini de içeriyordu. Süleyman el-İsâ sonraları Halep'te “İbnu'l-Kelb” adını verdiği benzer bir gazete yayınlamıştı.¹⁹¹

Gazetenin birinci sayıdaki sloganı şöyleydi:

جريدة مختصة بالشعر تصدر مرتين كل شهر

Şiire mahsus bir gazetedir Her ay iki defa yayınlanır

إن خير القراء من لا يزوج ذنب الكلب دائما معوج

¹⁹⁰ Hamdi es-Sükût, *a.g.e.*, s. 268.

¹⁹¹ Mahmud Yusuf, *Sıdkı İsmail 1924-1972*, Dımeşk: el-Heyeti'l-amme's-Suriyye li'l-kitâb, 2017, s. 14-16.

En iyi okuyucu velvelesidir.....Köpeğin kuyruğu her daim eğridir

Son sayılarda ise gazetenin sloganı şu şekilde değiştirilmişti:¹⁹²

جريدة نكتبها بالشعر..... تصدر في الأسبوع أوفي الشهر

Gazeteyi şiirle yazarız.....Haftalık ya da aylık yayınlarınız

تعالج الأمور باتزان..... وتخدم الجميع بالمجان

Dengeyle işleri ele alır.....Herkesi ücretsiz hizmet eder

نخطها في البيت أوالمقهى في نسخة وحيدة فاقراها

Evde ya da kahvede yazarız.....Tek nüshadır onu okuyasınız

Sıdkı, yazı dilindeki kelimelerin konuşma dili gibi kolaylaştırılmasına çabalıyordu. Kolaylaştırma ve sadeleştirme gazetenin en belirgin özelliklerinden biriydi. Gazete dönemin ediplerinden de büyük ilgi gördü. Yazar ve edebiyatçıların birçoğu onunla ilgili yazılar yazdı. Bunların en meşhuru ise Abdusselâm al-'Uceylî'nin yazdıklarıdır:

"الكلب "أعجبني ألياحبذا لو كان كل الكاتبين كلابا

“Kelb”i beğendim ne hoş.....Keşke bütün yazarlar köpek olsa

والقارئین، وكل شخص فيكمو..... منهم ولن أستعرض الأسبابا

Okurlar ve sizlerden her biriniz.....Nedenlerini izah etmeyeceğim

Sıdkı yazı hayatının başlarında genel olarak Arap kültürel mirası üzerinde yoğunlaştı. Özellikle de “cahiliye dönemi” diye bilinen İslam öncesine odaklandı. el-Marakkışu'l-Ekber diye adlandırılan şairin biyografisini yeniden yazdı.¹⁹³ “Hubbu'l-

¹⁹² Mahmud Yusuf, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁹³ el-Marakkışu'l-Ekber: Amr b. Sa'd b Malik, birinci tabakadan cahiliye şairidir.

Murakkişî'l-Ekber" başlığıyla tarihî bir hikâye yazdı. Hikâyeyi el yazısıyla yazdı ve ölümünden sonra tüm eserleri serisi içerisinde basıldı.¹⁹⁴

"Tüm Eserleri" altı cilt halinde Kültür Bakanlığı tarafından Ba's Partisi Liderleri serisi içerisinde 1977 yılında yayınlandı. Suriyeli şair Süleyman İsa dağınık haldeki şiirlerini derledi ve vefatından sonra "el-Mevkifu'l-Edebî" adlı dergide "Sıdkı İsmail, Şair, El Yazı Halindeki Şiirlerinden Seçmeler" başlığıyla Eylül 1977, 77. sayısında yayınladı. Süleyman, Sıdkı'nın 17 yaşındayken şiir yazdığından bahsetti. Şiirleri hayat kaynaklı vicdani eserlerdi. 1950 yılında yazdığı bir kasidede Şam şehrine seslenmektedir:

وطني أنت يادمشق ومأوا..... ي إذا مرق الشقاء كياني

Zorluklar varlığını parçaladığında.....Sen vatanımsın, ey Şam, sığınağımsın

صمتك السروالحنين إلى الحب..... ب ورجع لرائعات الأغاني

Gizli sessizliğin ve özlemin aşkadır.....Şarkıların harikalığına dönüşendir

والأغريد في ينابيع الخض..... ر بقايا من عالم نشوان

Yeşil kaynaklarında cıvıltılar.....Çakırkeyif âlemin kalıntısıdır

Araştırmacı Ömer Dekkâk "Fünûnu'l-Edebi'l-Mu'âsir fî Suriye" adlı kitabında ondan şöyle bahseder: "Sıdkı kültürel sanatı, düşünsel derinliği ve asil bakış açısıyla tanınır. O, asil Arap kültürü ve Batı kültürünü meczeden ender kişilerden kabul edilir... Felsefî eğilime rağmen yazılarında edebiyat onu hep cezbetmiştir."¹⁹⁵

Sıdkı Şam Tiyatro Müdürlüğünde "Eyyâmu Selamun" adlı tiyatroyu incelerken akut kalp krizi sonucunda Eylül 1972'de vefat etti. Şam'da ed-Dehdâh Kabristanına defnedildi.

3.3.2.Eserleri

3.3.2.1.Romanları

¹⁹⁴ Mahmud Yusuf, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁹⁵ Ömer Dekkâk, *a.g.e.*, s. 42.

-“*el- ‘Usât /İsyancılar*”, Daru’l-Tali’a, Beyrut 1964.

-“*Allahu ve ‘l-Fakr/Allah ve Fakirlik*”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk 1970.¹⁹⁶

-“*el-Atab/Arıza*”, Daru’l-Âdâb, Beyrut.

-“*el-Hadiseh/Kaza*”, İttihadu’l-Kuttâbu’l-Arab, Dimeşk.

3.3.2.2.Tiyatroları:¹⁹⁷

-“*Sukûtu ‘l-Cemretü ‘s-Sâliseh/Üçüncü Cemrenin Düşmesi*”

-“*Ammâr Yebhasu ‘an Ebîhi/Ammar Babasını Arıyor*”

-“*Eyyâmu Salamûn/Salamon’un Günleri*”

-“*el-Ehziye/Ayakkabılar*”

3.3.2.3.Hikâyeleri:

-“*Rambo, Kıssatu Şâ’irin Mütemerrid/Rambo Aşırı Bir Şairin Hikayesi*”, Menşûrâtı’r-Ruvvâd, Dimeşk 1952.

-“*Hubbu Murakkişi ‘l-Ekber/Murakkişi Ekber’in Aşkı*”, Metabi’u Elif Bâ’i’-Edîb, Dimeşk 1978.

-“*Müzekkerâtu ‘l-Hâc Abdi ‘lkâdir/Hacı Abdulkadir’in Anıları*”, Metabi’u Elif Bâ’i’-Edîb, Dimeşk 1978.

-“*İmraetu ve Emtâr/Kadın ve Yağmurlar*”, Metabi’u Elif Bâ’i’-Edîb, Dimeşk 1978.

-“*Van Gogh*”, Metabi’u Elif Bâ’i’-Edîb, Dimeşk 1978.

-“*el-A ‘sâr/Tayfun*”, Rus romancı Alexander Puşkin’in hikâyeleri (tercüme), Daru’r-Ruvvâd, 1954.

3.3.2.4.Diğer Eserleri:

¹⁹⁶ “Es’adu’l-Verrak” dizisi onu “Allah ve ‘l-Fakr” romanından alınmış olup 1975 yılında gösterilmiş, 2010 yılında yeniden çekilmiştir.

¹⁹⁷ Sıdkı tiyatrolarını, “el-Mevkifu’l-Edebî”, “el-Cündî”, “el-Ba’s” ve “el-Mevkifu’l-Arabî” dergilerinde yayınlamıştır.

-“Muhammed Ali el-Kâbisî, Muessisu'n-Nikâbâtü't-Tûnisiyye/Muhammed Ali el-Kâbisî, Tunus Sendikalarının Kurucusu”, ed-Daru'l-Arabiyye li'n-Neşr, Dimeşk 1955.

-“el-Arab ve Tecrübetü'l-Me'sâh/Araplar ve Trajik Tecrübe”, Daru't-Tali'ah, Beyrut 1963.

-“el-Yenâbî'/Kaynaklar”, 1955 yılında yayınlanmış makaleleri.

-“Âra' ve Efkâr alâ Tariki'l-Vahdeh / Birlik Yolunda Düşünce ve Görüşler”, İttihadu'l-Kuttâbu'l-Arab, Dimeşk 1971.

“Cerîdetu'l-Kelb/Köpek Gazetesi”, Metâbi'u'd-Daru's-Siyâseh, Dimeşk 1983. Kelb gazetesinde yazdığı birçok şiiri içeren kitabıdır. Tek cilt halinde yayınlanmıştır.

3.3.3.Sıdkı İsmail'in “el-'Usât ” Romanı

Bu roman Onun ilk edebî ürünü kabul edilir. Daru't-Tali'ah tarafından Beyrut'ta 1964 yılında, büyük boy olarak 391 sayfa halinde yayınlanmıştır. Romanda olaylar, Şam'da Osmanlı yönetiminin sona erdiği 20. yüzyılın başlarında başlar, Suriye'nin bağımsızlığına kavuştuğu 40'lı yılların sonu ile 50'li yılların başlarına kadar devam eder. Belirli olaylarla ilgili anlattığı bazı kişiler vardır. Romanın kişilerinden birinin Sultan Abdülhamit'i ziyareti, I. Dünya Savaşı olaylarının aktarımı, Yusuf el-Azme'nin 1920 yılında Meyselun Savaşında şehit olması, Suriye tarihindeki darbeler zinciri gibi. Eserde olayların geçtiği mekânlar çeşitlidir. Halep ve kırsalı, Antakya, Lazkiye, İstanbul, Şam, Beyrut vb. yazar olayları aktarırken caddeleri, sokakları, kahvehaneleri, avlu ve fiskiyeleriyle eski Şam ve Halep evlerini detaylı bir şekilde tasvir eder.

“İmran'ın evi Halep şehrinin doğusundaki mahallede kulübeler arasında bir saray gibiydi. Kapalı mimarisiyle mahalledeki her sığınak için bir modeldi. Koyu taştan avlu, günün bazı saatlerinde güneş ışığında kımıldanırdı. Onu karanlık sığınaklara benzeyen zemin salonları çevreler. Oradan sadece sokağı ve insanları

*engellemekle kalmayıp dünyada duvarın ötesinde yaşayan bütün varlıkların seslerini kısas geniş bir duvar uzanır.”*¹⁹⁸

Yazar romanı şu başlıklarla üç ana bölüme ayırmıştır: “İmran’ın Ailesi”, “İki Arkadaş” ve “Çete”. İsmail, romanın ilk bölümüne, kurgu ve sanatsal çalışmanın önemini belirten okuyucuya yönelik bir cümle ile başlar: “Bu romanın yazılış amacı, herkesin tarihsel çerçevede içinde yaşadığı zamanın çocuğu olduğuna işaret etmektir.”¹⁹⁹ Bu şekilde romandaki zaman unsurunu belirliyor ve karakterleri için benimsediği eleştirel ve belgesel realizmi uyguluyor. Onların özelliklerini, güçlü ve zayıf yanlarını, çelişkilerini dikkatli bir şekilde resmediyor.

“İmran’ın Ailesi” başlıklı ilk bölümde²⁰⁰ yazar, Şeyh Muhammed İmran’ın en sevdiği yirmi yaşındaki oğlu İmran’dan başlayarak ailenin ayrıntılı, belgesel anlatımını sunuyor. Yazar onu iyi karakterli, insanlar arasında saygın bir kişi olarak nitelendirir. İmran ise babasının nazlı oğludur. İsmail onu şöyle tasvir eder:

*“Babası karşısında iradesizdi, belki de bu özelliği onu diğerlerinden farklı olarak babasının en sevdiği oğlu yapıyordu. Kutsama boyutunda tutkundu. İmran, ataerkil iradenin gölgesiydi.”*²⁰¹

Ailesine itaatkârlığının neticesi olarak İmran, son derece geleneksel yöntemle evlendi. Her şeyi babası ayarladı. Yazar, en son İmran’ın öğrendiği bu evlilik sürecinin ayrıntılarını şöyle anlatır:

*“Aslında İmran tepkisine rağmen onu düşünüyordu. Kalabalık içinde görmesine rağmen onu net olarak gördüğünü hayal etti. Sıska, esmer olarak görmüştü. Sarışın olarak hayal ediyor ve ona kırılğan bir kız çocuğu gibi geliyordu... Bununla birlikte sofrada istediği yeri seçtiğini hatırladı, her şey makul şekilde akıyordu. Her halükârda o, karşı cinsten değerli bir kadındı.”*²⁰²

¹⁹⁸ Sıdkı İsmail, *el-‘Usât*, Beyrut: Daru’t-talia, 1964, s. 11.

¹⁹⁹ Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s. 5.

²⁰⁰ Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s.7-157

²⁰¹ Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s. 13.

²⁰² Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s. 16.

Yazar “el-‘Usât/İsyancılar” başlığını anlattığı kendi durumlarına ve gerçekliklerine isyan edenlerden ilhamla tercih etmiştir. Burada Muhammed İmran’ın oğulları Abdülmecid, Abbas, İbrâhîm ve kızı Suad ile ilişkilerini irdeler. Abdülmecid yazarın ifadeleriyle aptaldır. Namuslu/onurlu bir kadınla evlendikten sonra onu boşayarak fakir bir kadınla evlenir. Kadın, zekâsı/uyanıklığı sayesinde kocasının parasını alıp Amerika’ya taşınır. Abbas ise ilim peşindedir. Mısır’da Ezher’e gitmiş orada âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Hasta halde Halep’e dönmüştür. Havasının güzelliğinden dolayı doktorlar Lazkiye’de ikamet etmesini tavsiye etmişlerdir. Abbas oraya yerleşerek büyük bir ilmî kütüphane açmıştır. İbrâhîm babası Muhammed’in kalbine en yakın olanıydı, Sultan Abdulhamid’e sadıktı ve onu severdi. Daha sonra yazar, Muhammed’in Halep valisiyle olan ilişkisini aktarır. Vali Muhammed İmran’a özel bir sandık verir ve onu muhafaza etmesini tavsiye eder. Halep valisinin Sultan II. Abdulhamid’i ziyaretini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Sonra Muhammed’in valiyle birlikte Sultan Abdulhamid’i ziyaretlerini yine ayrıntılarıyla aktarır. Yazar, Muhammed’in kızı Suad’ın hayatını ve ailenin başına gelen, yazarın “kalbini parçalayan diken” şeklinde tarif ettiği trajediyi aktarır. Trajedi ise Suad’ın babasının isteği ve onayı olmaksızın Yunus adında biriyle evlenmesidir.

“Aralarında anlaması çok zor, gizemli bir ilişki vardı. Bu mağrur maceracı, tehlikeli derecede bu kızın duygularıyla nasıl oynayabilir?”²⁰³

Daha sonra yazar, İbrâhîm’in, kişisel hayatını, ilim sevgisini, evliliğinin ayrıntılarını, etkilendiği bazı kişileri aktarır.²⁰⁴

Yazar birinci bölümde Sultan Abdulhamid’in azli, Cemal Paşa’nın ortaya çıkışı, buna eşlik eden Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetinden kurtulma çabasındaki devrimci hareketler gibi gelişen siyasi olaylarla eş zamanlı babadan başlayarak Halepli İmran ailesinin yaşadığı dönüşümü aktarır.

“İki Arkadaş” adını verdiği ikinci bölümde²⁰⁵ yazar, okul çağlarında Muhammed İmran’ın torunu, İbrâhîm’in oğlu Adnan ile Abdurrahman arasında

²⁰³ Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s. 60.

²⁰⁴ Sıdkı İsmail, *a.g.e.*, s. 62-69.

gelişen çocuksu dostluğu gözler önüne serer. İkisi adaleti uygulama ve ahlaka bağlı kalma ilkeleriyle “Delici Ok” adında gizli bir çete kurmuşlardır. Daha sonra yazar Adnan ile Abdurrahman’ın Marksist ve sosyalist fikirleri savunan arkadaşı Sami arasında gelişen ilişkileri anlatır.

“Bu, garip bir dostluktu, çünkü ikisi her konuda farklıydı. Sami, sessiz denilecek kadar sakın, başkalarıyla ilişkilerinde ciddi ve çok temkinli biriydi. Koyu, gizemli bir hayatı yansıtan katı yüz ifadeleri, kapıları demir kilitlerle kilitlenmiş penceresiz oda gibiydi. Adnan ise çok konuşkan olmamasına, gizli kaygılarına rağmen sosyal ilişkilerinde rahat biriydi. Kendini ilk bakışta ele verirdi. Hatta bazen itibar edilmeyen, genelde geveze diye tanımlanan basit, yüzeysel gence örnek olabilecek biriydi.”

Yazar Sami’nin babası Hacı Mustafa ile ilişkilerini aktarır. Aralarında huy ve düşünce açısından köklü farklılıklar vardır. Sami’nin dindar babasının evinde yaşadığı çocukluğu ayrıntılarıyla izah eder. Benzer şekilde Sami’nin hayatında büyük bir etkisi olan tarih öğretmeni “N. Eyüb”ün yaşadığı çevreyi de tasvir eder. Daha sonra yazar, Fransız sömürgesine karşı verilen mücadeleye ve devrimin aşamalarını anlatmaya geçer. Aralarında Adnan da olduğu halde öğrenciler, gençler mücadeleye katılmıştır. Gösteriler şehir caddelerini doldurmuştur. Yazar savaş alanlarını, Fransız güçleri ve paralı askerleriyle çarpışan devrimcilerin, savaşçıların duygularını da aktarır. Sami’nin arkadaşı “Mecid” savaşta öldürülür. Adnan onunla ilgili şunları söyler:

“Kim inanır? Mecid zencilerin mızraklarıyla öldü. Cesedi fena halde parçalandı. Kanlarını parlamento binasının duvarlarında gördüm. Kalbimde zehir damlaları gibi gözyaşı var. Bir gecede cesede dönüşen elli şehidin kanı... Duvarda kalan her kan lekesi, Mecid’in kanıdır. Gurup vakti güler yüzüyle onu bırakmıştım. Ancak berrak gözlerinde kutsal bir şey görülüyordu.”²⁰⁶

²⁰⁵ Sıdkı İsmail, a.g.e, s. 157-261.

²⁰⁶ Sıdkı İsmail, a.g.e, s. 260.

“Çete” başlığını koyduğu üçüncü ve son bölümde²⁰⁷ yazar, devrimci, sosyalist Hani el-Münzir’in zengin bir ailenin “genç kızı”yla evliliğini ele alır. Evliliğin ilk günlerinde sorunlarla yüzleşme ve bunlara çözüm bulma çabalarına rağmen düşünce ve inançlarında çok büyük farkların olduğu ortaya çıkmıştır. Yazar, Hani el-Münzir’in genel seçimlere katılımını, gizli bir şekilde yayınladığı “Çete” isimli siyasi yayının kuruluşundan bahseder. Burada cüretli siyasi fikirlerini serdetmektedir. Bu siyasi yayınların birinde şu ifadeler vardır:

*“Eğer Yahudiler vatanımızın kalbinde bir devlet kurabilirlerse bu, sefil bir hayata razı olmaları, zayıflıkları ve zelil durumları nedeniyle bütün Araplar için adil bir ceza olacaktır. Halkların tarihinde hiçbir şey kaybolmaz. Babaların ektiği teslimiyeti oğulları meşakkat olarak biçer. Felakete uğramamamız için saflarımızı birleştirmeden ve silaha sarılmadan önce hatalarımızı, birikimlerimizi yeniden gözden geçirmemiz gerekir.”*²⁰⁸

Yazar Hani el-Münzir’in yönettiği “Çete”yi anlatır. Sami de önemli yöneticilerinden biridir. Devrimci düşünceler, yolsuzluktan kurtulma, siyasi ve fikrî özgürlük düşünceleri taşır. Hani’nin evinde Çete’nin faaliyetlerini, siyasi yayını çıkarmak, okurun eline ulaştırmak için yaşadıkları meşakkatleri tasvir eder. Bir gün Sami aleni bir suikasta uğrar ve üç kurşunla hayata gözlerini yumar. Bu, Hani için büyük bir şoktur. Şam’ı terk edip Halep’e gider ve bundan sonra ondan hiç bahsedilmez.

Romanın sonunda Adnan, amcasının oğlu İmran’ın evine döner, Halep valisinin uzun süre önce emanet olarak Muhammed İmran’a bıraktığı sandığı açmaya karar verir. Zamanında çok büyük değeri olan ama şu an hiçbir şey ifade etmeyen Osmanlı altın paralarını bulur. Yazar romanı İmran’ın şu sözleriyle bitirir:

*“Değerli ailenin hazinesi kırk yıl bekledi. Ancak ev, yüz kırk yıl bekledi... bu hazinenin satılma zamanı geldi.... Ben de bu hazinenin varisiyim ve bu projeye mutlaka birlikte katılmalıyız.”*²⁰⁹

²⁰⁷ Sıdkı İsmail, a.g.e, s. 265-391.

²⁰⁸ Sıdkı İsmail, a.g.e, s. 286.

²⁰⁹ Sıdkı İsmail, a.g.e, s. 391.

Suriyeli yazar “İsmail Merve”, romanın; kişi, mekân, zaman unsurlarıyla Osmanlı Devleti döneminde Suriye’de cereyan eden çatışmalar için fikrî, tarihî, siyasi referans oluşturabileceğini ifade eder. Romanı gerçekçi bir perspektiften siyasi ve tarihî düzeylerde Suriye yaşamının bir ansiklopedisi kabul eder.²¹⁰ Eser, Suriye romanında eleştirel realist akımının örneğidir. Yazar, olayları aktarırken o dönemde görülen bazı durumları eleştirir ve devrimci düşünceyle çelişen bazı sosyal durumları da anlatır.

Araştırmacı İbrâhîm

Sa’afîn, *el-‘Usât*’ı modern Suriye romanında eleştirel realizmin bir örneği kabul eder. Romanın, kendi yöntemlerinde aşırıya giden bazı isyancı devrimci kişililerin şahsında sosyal hayatın özüne nüfuz ettiğini, onu tahlil ettiğini, kusurlarını açığa çıkardığını, hastalıklarını somutlaştırdığını, belirtir.²¹¹

Eser aynı zamanda belgesel bir romandır; yazar, gerçekliği herhangi bir müdahale olmaksızın olduğu gibi ayrıntılarıyla aktarmak ister. Devrimin başlangıcında, siyasi ve sosyal değişimin önemine yoğunlaşan birçok mesaj aktarır. Yazar benzer şekilde aynı çevrede kültürel ve sınıfsal farklılıkları da ortaya koymaya çalışır. Mesajlarında romandaki birçok kişinin bakış açısıyla mücadele ve devrimin ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışır. Bireyin, toplumun ve geleneklerin baskısı sonucunda maruz kaldığı hayal kırıklığı ve çöküntüyü gerçekliğe aktarmaya gayret eder. Yazar, yönelim ve görüşleri farklılaşsa da aile fertlerinin damarlarında akan kanın bir olduğunu belirterek mesajlarını bitirir. Ek olarak eserde Şam ve Halep çevresinin, gelenek ve göreneklerin, savaş ve kıtlıkların dehşetinin, her düzeyde karşı karşıya kalınan değişim rüzgârlarının zengin bir tasvirinin bulunduğunu da belirtmek gerekir.²¹²

Adnan b. Zeril ise “*romanın ciddiyetinin, modern Suriye tarihinin yarım asırlık bölümünü tarihî olarak aktarmasından, devrimci ve siyasal mücadele*

²¹⁰ İsmail Merve, *a.g.e.*, s. 116.

²¹¹ İbrâhîm es-Sa’afîn, *a.g.e.*, s. 320.

²¹² İsmail Merve, *a.g.e.*, s. 116.

*tecrübesinin hususiyetlerini ortaya çıkarmasından ve vakıanın ikna edici bir plan dâhilinde sunulmasından kaynaklandığını” belirtmektedir.*²¹³

Roman, Suriye romanının benzersiz örneklerinden biridir. Bu özelliği bazı edebiyatçıları roman hakkında konuşmaya yöneltmiştir. Hüsam el-Hatîb, bu romanı “insanların değil, fikirlerin romanı”²¹⁴ şeklinde tavsif etmiştir. Faysal Semmâ

k ise, “Bu, büyük insanî bir roman sayılır... Yarım yüzyıllık bir süre içerisinde Arap Suriye halkının fikrî, sosyal ve siyasi mücadelesinin üçlemesidir.”²¹⁵ demiştir.

3.4.Suriyeli Romancı Faris Zerzûr

3.4.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği

Suriyeli romancı Faris Zerzûr, 1930 yılında²¹⁶ Şam’ın “el-Meydânu’l-Fûkânî” mahallesinde dünyaya gelmiştir. Fakir, dindar bir ailede yaşamıştır. İlkokul ve ortaokulu Şam’daki “Halit b. Velid” okulunda bitirmiş, daha sonra lise eğitimini tamamlamıştır. Suriye’nin güneyindeki Haseke iline öğretmen olarak atanmıştır. Lise eğitimini tamamladıktan sonra harp akademisine girmiştir. Akademiye girmesinin nedeni Alman yazar Eric Marya Rimark’ın “*Batı Cephesinde Her Şey Sakin*” adlı romanından etkilenmesidir. Akademiden subay olarak mezun oldu.²¹⁷ Zerzûr, çocukluğunda çok okurdu. Şam’daki Varakçılar Çarşısı’ndan kitap başına 5 kuruşa roman ve hikâye kiralardı. Yaz tatillerinde çalışarak kazandıklarını bu şekilde harcardı.

el-Ba’s gazetesinde hayatı ve gelişimiyle ilgili yaptığı röportajda şöyle demişti: “*Babam beni yanında Havran’a götürür ve okuma yazma öğrenmem için*

²¹³ Adnan b. Zerîl, *el-Ma’rife Dergisi*, sy. 146, Şam Nisan 1974, s. 40.

²¹⁴ Hüsam el-Hatîb, *Subûlü’l-Müessirati’l-Ecnebiyye*, s. 125.

²¹⁵ Faysal Sümâk, *el-Vaki’iyyetu fî’r-Rivayiti’s-Suriyye*. S. 92.

²¹⁶ Abdurrahman el-Halebî, Zerzûr’un 1927 yılında doğduğunu belirtmiştir. Kanaatimizce bu son rakam daha doğrudur. Çünkü Halebî onu iyi tanıyordu. Hayri ez-Zehebî ile birlikte cenazesinde sadece o vardı. Hikaye ve Roman Cemiyeti ve Arap Yazarlar Birliğinde beraber olduğu yazar ve edebiyatçılar cenazesine katılmaktan imtina ettiler.

²¹⁷ Hamdi es-Sükût, a.g.e., s. 402; Kâmil Selâm El-Cubûri, *Mu’cemu’l-Udebâ mine’l-asri’l-cahiliyye hatta 2002*, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-ilmiyye, 2003, c. 4, s. 401; Kambil el-Yesûî, a.g.e., s. 165.

*“hoca”ya gönderirdi. Hoca, harfleri siyah mürekkeple büyük bir şekilde tenekenin üzerine yazardı. Şam’a döndüğümde annem beni İslamî okula gönderirdi. Orada Arapça, fıkıh usulü ve Kur’an tecvidi öğrenirdim.”*²¹⁸

Zerzûr, hikâye yazmaya 1940’lı yılların ikinci yarısında başladı. Bazı hikâyelerini 1950 yılından itibaren “el-Cündî” dergisinde yayınladı.

Faris Zerzûr, Arap dünyasındaki realist roman yazarlarından ve bu alanda en yaratıcı olanlardan biridir. Edebî ürünleri ilerici, iltizam karakteriyle öne çıkmaktadır. Konularını ve kişilerini gerçekliğin kalbinden çekmektedir. Asil halk yığınlarının onurlu bir hayat yaşama yolundaki isteklerini somutlaştırır. Zerzûr, hikâye ve romanlarında kahramanlarının duygularını olduğu gibi yansıtan sâdık bir romancı ve realizm akımına mensuptur.²¹⁹

Edebî eserleri sosyalist akımı çerçevesindedir. Diğer edebî eserlerinde ve romanlarında Suriye toplumunun ezilmiş işçi ve çiftçi sınıflarını işler. Romanlarında olayların çoğu Suriye’nin güney bölgelerinde geçmektedir. Bölge halkının yaşadığı zor durumları tasvir eder. Suriye toplumu tarafından önemsenен sorunları ele alır. Özellikle de işgalci Fransa’ya karşı mücadele ve Filistin sorunu gibi konuları savunmaktadır.

Zerzûr, toprak sorununu, çiftçileri, hayatlarını ve yaşadıkları sorunları işleyen ilk romancılarından kabul edilir. Emekçi sınıfını temel alır. Romanlarının çoğunda sosyalist realizmin bariz etkileri görülür. Birçok yapıtında defalarca sosyalist solcu olduğunu ifade etmiştir: “Ben fitraten sosyalistim, çok mütevazı bir hayat yaşadım.”

Romanın ne anlama geldiği ve roman yazımıyla ilgili “el-Ma’rife” dergisine yaptığı açıklamada Zerzûr, siyasi yöneliminin neden sosyalizm olduğunu ve neden roman sanatı ile iştiğal ettiğini şu şekilde açıklamıştır: “*Roman, kalem ve düşüncüyü araç olarak kullanan güzel sanatlardan biridir. Ve insanların hizmetine konulan bir edebi türdür. Zamanın geçmesi, medeniyetin gelişmesiyle roman yazarı kendini bu medeniyetin oluşumuyla ortaya çıkan insani sorunların içinde buldu. O,*

²¹⁸ el-Ba’s Gazetesi, Şam 05/06/1986, s. 9.

²¹⁹ Vahîd eş-Şâmî, *Farisu’r-Rivayeti’l-Vakıyye fî Suriyye yetereccel*, <http://kassioun.org/more-categories/art-and-culture/item/52584-26339>, Erişim Tarihi: 24.01.2020.

yazdıklarıyla çevresinde olup bitenden sorumludur. Kendini insanların sorunlarını gündeme getirmek zorunluluğunda hisseder... Okumalarımınla “sınıflar” dediğimiz bir olgunun varlığını anladım. Zenginler, servetlerini işçi, köylü ve küçük esnafın kazandığı yollarla değil kendilerine has yollarla elde ediyorlar. Gücüm yettiğinde bu durum karşısında sessiz kalmadım. Vadi'de mi bağırmalıyım? Önümde kâğıt ve kalem var, öyleyse burada kalemimle bağırmalıyım. Hiç şüphe yok ki insanlar duyacaklar. Şimdi mutlu bir şekilde nefes almamı sağlayan şey idrakimdir, çünkü kalemimin çılgılığı boş vadiye değildi. Ülkemdeki güneşin doğuşunu ve karanlığa gömülmüş mahallemdeki karanlığı yok edişini gördüm... Hayatı ifade etmek için neden diğer sanatları değil de romanı seçtim? Çünkü roman; hayat, geçim ve kişinin psikolojisiyle ilgili tohumları ekmek, insanların ihtiyaçlarını ifade eden çiçek ve meyvelerle dolu ağaç yetiştirmek için en uygun, en verimli alandır. Bu insanlar hayatlarını zorlaştıran, lokmalarını ağızlarından kapan, onları çıplak bırakıp korkutan ve yeryüzünde yersiz yurtsuz bırakan böcekleri sonsuza dek geri dönmeyecek şekilde gömdükten sonra ay ışığında ağaçların altında dans etmeyi, şarkı söylemeyi hayal etmektedir. Gözümden bu perdeyi kaldırın ve bırakın biraz özgürce nefes alayım.”²²⁰

Yazarın ilk yayınladığı romanı “Len Teskuta’l-Medîne (Şehir Düşmeyecek)”dir. Daha önce de “el-Muznibun (Günahkârlar)” adlı bir roman yazmıştı ancak onu basıp yayınlamadı. Romanı yazdıktan on yıl sonra 1970 yılında yayınladı. 1969 yılında yayınladığı “Len Teskuta’l-Medîne” romanı tarihî realist bir romandır. Meyselun Savaşı olaylarını kaydetmiştir. Savaşı bu romanda anlatır. Romanda “Lawrens”, “Henri Gouraud”, “Emîr Faysal” vb. bazı tarihî kişiliklere değinir. Halk kitleleri ile hayatlarını müreffeh bir şekilde yaşayan burjuva arasındaki sınıfsal farklılıkların tablosunu sunar. Roman 1920 yılından başlayarak kronolojik olarak Meyselun Savaşında Fransız silahlı güçlerle girişilen çarpışmalara kadar bazı tarihî olayları içermekte olup Suriye’deki müttefiklerin komplolarını ve hırslarını göstermektedir. Bundan sonra birkaç roman daha yazdı.

²²⁰ Faris Zerzûr, *El-Ma’rife* dergisi, sy. 146, Nisan 1974, 194-195.

Zerzûr 1950'li yıllarda Lübnan, Irak, Kuveyt gibi ülkelere yolculuklar yaptı. Mısır'da kısa bir süre askerî ataşe olarak kaldı. Orada Necip Mahfuz, Yusuf İdris, İhsan Abdulkuddûs gibi yazarlarla görüştü. Şam'da büyük şair "Muhammed Mehdi el-Cevahîrî" yle el-Cündî dergisini çıkardı. Gade Semmân, Siham Tercüman, Şevki Bağdadî, Sa'id Hurâniyye gibi kişileri tanıdı. Bazı hikâyelerini el-Cündi dergisinde yayınladı. Arap Yazarları Birliğine bağlı Hikâye ve Roman Cemiyetinin üyesiydi. "Şeceretü'l-Butum/sakız ağacı" hikâyesi ile el-Cündi dergisinin ikincilik ödülünü aldı. O dönemde ödül 100 liraydı. Bu ödülle babasının evine elektrik ve su bağlattı. Mısır-Suriye birleşmesinin başlarında, 1959 yılında ordudan atıldı.

"*Me'âriku'l-Hurriye*" kitabıyla Ulusal Roman Ödülünü, "*Hasan Cebel*" romanıyla Edebiyat ve Sanat Yüksek Meclisi Ödülünü, "*Len Teskotal-Medine*" romanıyla yine Ulusal Roman Ödülünü, Suriye'deki devrimler hakkındaki "*Me'âriku'l-Hurriye*" başlıklı kitabıyla Ulusal Araştırma Ödülünü kazandı. "*el-Hufâtu ve Huffey Huneyn*" romanı "*es-Senevâtu'l-İcâf*" adıyla televizyon dizisine çevrildi.

Zerzûr hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Son senelerde engelli oğlu, eşinin hastalığı nedeniyle aile sorunlarından çokça şikâyet etmiştir. Bu nedenle inzivaya çekildi, kılık kıyafetine önem vermez oldu ve kayıtsız birine dönüştü. Arkadaşları, tanıdıkları ondan yüz çevirdi, gazeteler ismini unuttu ya da ona ne olduğunu bilmezlikten geldi.

Hikâye ve romanlarından örnekler birçok dile çevrilmiş olup Fransa, İtalya ve Almanya gibi bazı ülkelerde üniversitelerde okutulurdu. Her ne kadar Arap eleştirmenler, yaratıcı katkısının önemini kabul etseler de 1948 yılında ilk öyküsünün ortaya çıkmasından ebedî istirahatgâhına uğurlanmasına kadar kendi ülkesinde bu yazar ihmal edilmiştir. Sadece araştırmacılar, akademisyenler, eleştirmenler tarafından değil, Yazarlar Birliği'ndeki başkan, üye konumundaki arkadaşları tarafından da ihmal edilmişti. Cenazesinde Suriye edebiyatçılarından sadece Hayri ez-Zehebî ile Abdurrahman el-Halebî vardı.

Suriyeli romancı Hânî Râhib onu şöyle tavsif etmişti: “*Faris Zerzûr korkunç bir kişiydi, korkutucuydu. Gelir, oturur, beraber içeriz, susar, sonra çekip giderdi. Kahramanları, mazlum, fakir, geri kalmış ve cahil kimselerdi.*”²²¹

“*Len Teskûta’l-Medîne*” adlı romanı 1969 yılında yayımlanan ilk romanıdır. Daha sonra 1969 yılında ise yazar “*Husnu Cebel*” adlı romanını kaleme alır. Her iki romanda da toplumsal kahramanlar, tarihi olayların oluşumu içerisinde ortaya çıkmaktadırlar. Yazar, bu iki romanında halkın ve özellikle de çalışan işçi kesimin hayatını işlemeye çalışır. Yazar, milliyetçi mücadeleyi ve siyasi meseleleri, bu şekilde okuyucularının gözleri önünde adeta resmeder.²²²

1970 yılında yayımlanmış olduğu “*el-Lâictimâ’iyyûne*” romanı ruhsal hayatı, derinleşme ışığı altında maddi ve manevi açılardan yorumlamaya çalışır. Bu şekilde yazar, bir insan topluluğu nazarında gizli kalmış bir insanı, hem ruhsal hemde bedensel bir hükümle bulup ortaya çıkarmayı hedefler.²²³

Fâris Zerzûr’un 1971 yılında yayımlanmış olan “*el-Hufât ve Huffle Huneyn*” romanı ise sosyalist realizme en çok yaklaşan romanıdır. Bu roman, dünya sıkıntılarının ciddiyetine ve dünya yaşantısının neden olduğu trajediye işaret etmeye başlayan yeni bir başlangıçtır. Yazarın anlatmaya çalıştığı bu dünya, Suriye’ye sürgün edilmiş, oldukça yoksul işçi insanların dünyasıdır. Yazar, romanda bu insanların çıktığı yolculuğu tüm ayrıntılarıyla anlatır. Bu insanlar, en güneyden “Havrân” dan, en kuzeye “Kamışlı” kumsalına, toprak ağası çiftçilerden birinin hasadında çalışmak üzere gelirler. Fakat insanların çıkmış olduğu bu yolculuk büyük bir hayal kırıklığı ve başarısızlıkla sonuçlanır. Çünkü hasat işlerinde çalışmak üzere gittikleri çiftçi, onların yaptığı işi daha kolay ve daha ekonomik bir şekilde yapması için biçerdöver makineleri satın almış ve bu durum onları, geldikleri yere tekrar dönmeye mecbur bırakmıştır. Yazar, bu insanların hayatlarındaki sıkıntıları ve yaşamlarını sürdürebilmek için bir tek lokma uğruna harcamış oldukları çabalarını,

²²¹Faysal Hartuş, *Hayatü Faris Zerzûr*, <https://www.alaraby.co.uk/diffah/revisions/2019/9/27/>, Erişim Tarihi: 24/01/2020.

²²²en-Nessâc, *a.g.e.*, s.129

²²³ Adnan b. Zeril, *a.g.e.*, s. 121

hasat işindeki aracı adamın, onları çağırmasından, Kamışlı kumsalına gelinceye kadar geçen süreçte büyük bir titizlikle takip eder.²²⁴

Fâris Zerzûr'un 1971 yılında yayımladığı romanı “ *el-Eşkiyâ' ve 's-Sâde*” ise, bizzat hayatı ve toplum hayatında karşılaşılan gerçekleri tasvir etmesinin yanı sıra toprak ağası çiftçilerin emrinde çalışan ırgatların, güvenliğini, ekmeklerini, özgürlüklerini ve şereflerini tehdit eden ağalara karşı koymak için birlikte nasıl ayaklandıklarını ve hareket ettiklerini anlatır.

2012 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Faris Zerzûr'un tüm eserleri yayınlanmıştır. Eserleri büyük boy 3038 sayfa tutmuştur. Zerzûr arkasında el yazısıyla üç ciltlik “*Faris Zerzûr'un Hatıratı*” ve “*el-Hasad min Mekânin Be'id*” başlıklı bir roman bırakmış ancak her ikisi de henüz yayınlanmamıştır.²²⁵

2003 yılında Şam'da aniden ölmüş ve orada son yolculuğuna uğurlanmıştır.

3.4.2.Eserleri

3.4.2.1.Romanları

-“ *Len Teskûta'l-Medîne /Şehir Düşmeyecek*”, Matba'atu Dari'l-İ'tidal, Dimeşk 1969; İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dimeşk 1970.

- “*Husnu Cebel / Bir Dağın Güzelliği*”, Vezâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, Dimeşk 1969.

- “*el-Lâictimâ'îyyûne / Antisosyal İnsanlar*”, Daru'l-Ecyâl, Dimeşk 1970.

- “*el-Eşkiyâ' ve 's-Sâde/ Bedbahtlar ve Beyefendiler*”, Matba'atu'l-Âdâb ve'l-Ulûm, Dimeşk 1971; Daru'l-İ'tidâl, Dimeşk 1971 (Diyalog roman).

-“*el-Hufât ve Huffey Huneyn/Çıplak Ayaklar ve Huneyn'in iki Terliği*”, Matba'atu'l-Âdâb ve'l-Ulûm, Dimeşk 1971; Daru'l-İ'tidâl, Dimeşk 1971 (Diyalog roman).

-“*el-Muznibûn/Suçlular*”, İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dimeşk 1974.

²²⁴ Emekli, a.g.e., s.60-61

²²⁵ Abdurrahman el-Halebî, *Vakfe mea Fars zerzûr*, <http://www.arab-ency.com.sy/detail/5207>, Erişim Tarihi: 24/01/2020.

-“*Ân lehu en Yansâ*/ Onun için unutma zamanı geldi”, İttihadu’l-Kuttabi’l-Arab, Dimeşk 1980.

-“*Kullu mâ Yehterik Yelheb*/Her Yanan Alevlenir”, İttihadu’l-Kuttabi’l-Arab, Dimeşk 1986.

3.4.2.2.Hikâyeleri.

-“*Hattâ’l-Katrati’l-Ahîra*/Son Damlaya Kadar”, Vezâratü’s-Sekâfe ve’l-İrşâdi’l-Kavmî, Dimeşk 1961.

- “*İsnâni ve Erbe’üne Rakiben ve Nısf*/Kırk İki Buçuk yolcu”, Matba’atu’l-Cumhuriyye, Dimeşk 1967.

-“*Lâ Huve kemâ Huve ve lâ Şey’un fî Mekânihi*/Kimse Onun Gibi Değil Hiçbir Şey Yerinde Değil”, Müessetü Abdülkerim Abdullah, Tunus 1976.

- “*Ebânâ’l-lezî fî’l-Arz*/Topraktaki Babamız”, İttihadu’l-Kuttabi’l-Arab, Dimeşk 1983.

-“*Ğurfetun li’l-Âmil ve Ümmihi*/İşçi ve Annesinin Odası”, İttihadu’l-Kuttabi’l-Arab, Dimeşk 1976.

3.4.2.3.Diğer Eserleri:

“*Me’ariku’l-Hürriye fî Suriyye*/Suriyede Özgürlük Savaşı”, Daru’s-Şark, Dimeşk 1962.

3.4.3.Faris Zerzûr’un “*Muznibûn*” Romanı

Roman 1974 yılında Arap Yazarları Birliği tarafından yayınlandı. Yazar, eseri yayınlanmadan yaklaşık on yıl önce, 1965 yılında yazdığını ifade etmiştir.²²⁶ Bu açıdan eser, Zerzûr’un yazdığı ilk romandır. Eser büyük boy 261 sayfadır. Köy hayatını anlattığı tek eseridir. “Havran”da köy hayatının gerçekliğini yansıtmıştır. Havran bölgesindeki “es-Sîrah” köyünü ele almıştır. Burada 50’li yıllarda yaşanan öldürücü kuraklığı ve doğu feodalizmi görüntüsü veren toplumu yansıtmıştır.

²²⁶ Faysal Semmâk, *el-Vâkı’iyye fî’r-Rivâyeti’s-Suriyye*, s. 123.

Roman, hayatın bir parçası olup değişik eğilimleri temsil eden çok ve çeşitli kişilikleri içerir. “Cud’ân Abdullah” başından sonuna kadar romanda mevcut en belirgin kişilerden biridir. Ya da romanın başkahramanıdır. Yazar; çiftçi, muhtar, öğretmen, köylü kadın vb. köyden farklı kişilere rol vermiştir. Kişiler gerçekçi olup Havran’ın köylerinden alınmış ve oldukları gibi gerçekçi şekilde tasvir edilmiştir.

Roman, sosyalist realizmin en önemli örneklerinden biri kabul edilir. Yazar, “es-Sîrah” köyünü belgesel titizliğiyle yansıtmıştır. Bununla yetinmemiş toplumun yakındığı sorunlara ve bu sorunların çözüm yollarını da önermiştir. Ancak önerileri, yaşadıkları sorunları çözmediği gibi bazı köylüler şehre göç etmeye karar vermiş ve acıları daha da artmıştır. Bu yüzden Zerkûr çözümü okuyucuya bırakmıştır. Okuyucuya dertlere karşı tek çözümün sosyalist düşünceyi benimseyip bu ülkede eşit insanlar olmaları mesajını verir gibidir. Yazar romanında fakirlerin, köylülerin, ezilenlerin destekçisidir.

Zerkûr, neden bu başlığı seçtiğiyle ilgili kısaca şöyle der:

“Biz suçlu değiliz, asla da olmayacağız. Topraklarımızı çalıp bizi bu hale düşürenler asıl suçlulardır ve onlar cezayı hak etmektedirler.”²²⁷

Roman, günahsızların, toprakları ve emekleri çalınanların hikâyesidir. Gündüz çalışıp gece aileleri, akrabalarıyla kavga eden ancak toprak ağası, jandarma ve muhtar vb. gerçek düşmanlarıyla kavga etmeye cesaret edemeyen fakir insanların hikâyesidir.

Zerkûr gençliğinde bir müddet babası ile birlikte Havran’ın köylerinde kaldığı için Havran şehrini seçmiştir. Babası Havran köylerinde küçük bir satıcıydı. Kendi gözleriyle hayatlarını ve sıkıntılarını gördü. Havran Suriye topraklarının özelliklerini yansıtan minyatür gibidir. Bu toprağın sahipleri ettikleriyle geçimlerini sağlıyordu. Ancak yağmur yağmaması nedeniyle çiftçiler topraklarını tohum karşılığında köy ağasına ya da tefeciye rehin vermek zorunda kalıyorlardı. Ancak yıllar geçtikçe sahipleri topraklarını satıp şehre göç etmek zorunda kalıyorlardı. Böylece çok daha

²²⁷ Faris Zerkûr, *el-Muznibûn*, Dimeşk: İttihadu’l-Kuttâbi’l-Arab, 1974, s. 6.

büyük sıkıntılar başlıyordu. Yazar, mücadelecı çiftçiyi tasvir ederek onu zorlukların üstesinden gelmeye teşvik eder.

Yazar, romana “es-Sîrah” köyü sakinlerinden ve romanın ilk kişiliği sayılan “Cüd’an Abdullah”tan bahsederek başlıyor. Romandaki olayların çoğu onun etrafında döner. Roman, köy halkının kış yağmurlarını bekleme sahnesiyle başlar, ancak uzun bir bekleyişe rağmen geçimlerinin tek kaynağı olan topraklarını sulayacak yağmur yağmaz.

“İlginç bir mevsim, gelişine herhangi bir işaret vermeden birden kafasını uzattı, ne rüzgar, ne gök gürültüsü ne de bir damla su var.”²²⁸

Yazar daha sonra es-Sîrah köyündeki tiyatrodan bahseder ve bunu çok ayrıntılı şekilde tasvir eder.

“Bu köy “Ezra” ilçesine bağlıdır. Üç ova arasında alçak bir arazide yer almaktadır. Aşınmış volkanik kayalar, yükseltilere sahip sarp bazalt arazinin ayrılmaz bir parçasıdır.”²²⁹

Yazar romanında geriye dönüş tekniğini de kullanmıştır. Olaylar “Cüd’an”a doğru iki polisin gelmesiyle başlar. Geldiklerini fark ettiğinde geliş sebeplerini düşünmeye başlar. Karısı “Fehde” ile kavga ettiği için mi, yoksa “Salih Ziyâb”ın iki eşi Süleymaniye ile Ümeyne arasındaki sorun yüzünden mi? Burada bu olayların ayrıntılarını aktarır.

Zerzûr, “Cüd’an”ın hayatını, köydeki sıkıntılarını, ailesi önündeki kavgalarını da anlatır. Babasının vefatı dolayısıyla ailesini geçindiren sadece odur. Toprakları köy ağasının, seçilmiş muhtarın istismarına maruz kalır, amcasını ona karşı kıskırtırlar. İyi kalbi onu, içinde bulunduğu duruma teslim olmaya yöneltir. “Ferha” adında bir kız kardeşini geleceğinin garantisi olarak görür, çünkü güzeldir. Onu biriyle evlendirmek, karşılığında bir miktar para almak ister. Bu parayla kendisi de evlenecek ve annesiyle onurlu bir hayat sürecektir. Ancak hayalleri gerçekleşmez. Romanın kişilerinden biri olan, üç kadınla evli, hali vakti yerinde amcası “Salih ez-

²²⁸ Faris Zerzûr, *a.g.e.*, s. 6.

²²⁹ Faris Zerzûr, *a.g.e.*, s. 12.

Ziyâb” engelli kızı “Fehde”yi yeğeni “Ced’an”la evlendirme karşılığında oğlu “Kasım”ı Cüd’an’ın kız kardeşiyle berdel yoluyla evlendirmek ister. Salih ez-Ziyâb, kızıyla evlenmesi durumunda ona birkaç koyun vereceğini söyleyerek onu ikna eder ve Cüd’an bu takas evliliği kabul eder.

Yazar kadınlara düşkün “Salih ez-Ziyab”ın bazı özelliklerini aktarır. O, insanların ihtiyaçlarını ve iyi kalpliliğini istismar etmektedir. Başka hedefleri olduğu için yeğenini de kendine has yollarla ikna etmeyi başarır.

İki çiftin düğün törenlerinden sonra kadınların komplosu ve Salih ez-Ziyab’ın ailesinin başına gelen sorunları aktarılır. “Kumalar” arasında oyun başlar. Zerzûr burada Salih ez-Ziyab’ın ailesinin başına gelen bazı sorunlara değinir. Sorunun kaynağı eşleridir. Daha sonra sahne Ced’an’ın kız kardeşi “Ferha”nın yaşadıklarına yönlendirilir. Ferha yaralanır, felçli ve dilsiz kalır. Burada yazar, köy halkının "Ferha"nın iyileşmesiyle ilgili bazı görüşlerine değinir sonunda "Ferha", Ebu Mesud el-Bedevî tarafından tedavi edilir.

Bu uzun anlatı ve Ced’ân ile eşinin maruz kaldığı sıkıntılardan sonra Ced’ân, köyde koyunları satmaya, kız kardeşi “Ferha” ile eşi “Kasım” ile birlikte Şam’a taşınmaya karar verir. Şam’da çalışmak, para biriktirmek ve birikmiş borçlarını ödemek istemektedir. Aslında bu en kötü seçimdir. Hizmet sektöründe çalışmakta, hayatlarını farklı aşağılamalarla geçirmektedirler. Rehinden kurtulduktan sonra topraklarına dönmeyi hayal etmektedirler. Bu arada köy ağası “Şevket Bey” borçlarını ödemedikleri gerekçesiyle topraklarına el koyar.

“Vahşi hayvanlarla uğraşmak, insanlarla uğraşmaktan daha güvenlidir.”²³⁰

Zerzûr değindiği sorunlara herhangi bir çözüm önerisi getirmeden romanı bitirir. Köy halkının kendileri için bulduğu çözümü zikretmekle yetinir; şehre taşınmak. Ancak bu çözüm öncekinden daha kötüdür çünkü göç ettikleri şehrin dünyası çok daha yorucu ve acıdır.

Yazar romanın sonunda “Köylerimizin durumu anlattığım gibidir.” mesajını vermek istemiştir. “Ülkemizin hâlihazırdaki durumu da belirttiğim gibidir. Bu hal ise

²³⁰ Faris Zerzûr, *a.g.e.*, s. 235.

*kabul edilebilir değildir. Çiftçilerin, küçük esnafın sıkıntıları karşısında sessiz kalamayız. Kendimiz için romanda zikrettiğim dünyadan farklı bir dünya kurmamız gerekir. Bu dünya ise ancak herkese sosyalizmin uygulanmasıyla gerçekleşebilir. Bu şekilde hak ve görevlerde eşit bireyler olacaklar.”*²³¹ demek ister.

Araştırmacı Faysal Sumak, Faris Zerzûr’un Salih ez-Ziyâb’ın kişiliğinin Havran’ın geniş havzasında vücuda geldiğini ve onu yakından tanıdığını söylediğini duymuştur.²³² Bu ise yazarın bu romanda gerçek olaylara dayandığını göstermektedir.

Yazar, gerçekliğin özüne girebilmesi, gerçekliği en basit şekliyle kaydedebilmesiyle tebarüz eder. Detayları seçme hususunda okuyucuyu kendine hayran bırakır. Tasvir ettiği hayatı çok iyi bildiği görülmektedir. Kişilerin özüne ve insani ilişkilerine nüfuz edebilmektedir. Basit bir çiftçi Cüdân’ı, sahte din adamı, devrimci bedevîyi, fitneci “Salih ez’-Ziyâb”ı çok iyi tasvir eder. Bunların üsluplarını, kullandıkları araçları, tuttukları yolu da çok iyi bilmektedir. Yazardaki bu hayat kültürünün, kitabî kültürden daha derin olduğu açıktır.²³³

Zerzûr, romanda gerçekçi şekilde resmettiği vakıayı, bu vakıayı dayatanları eleştirmiş ve asıl suçluların toprağımızı alanlar, bizi içinde bulunduğumuz ortama itenler olduğunu ortaya koymuştur. Üstü örtülü şekilde sıradan insanların kendi inandığı değerlere inanması gerektiği mesajını verebilmiştir. Bu inanç ise sosyalizmdir. Ona göre romanda bahsettiği sorunların çözümü sosyalizmdir.

3.5. Suriyeli Romancı George Salim

3.5.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği

Edebiyatçı George Salim 1933 yılında Halep’te dünyaya geldi. İlkokul ve ortaokulu “Nikolaos” okulunda, lise öğrenimini ise “el-Me’mûn” Lisesinde

²³¹ Faysal Semmâk, *el-Vâkı’iyye fî’r-Rivâyeti’s-Suriyye*, s. 133.

²³² Faysal Semmâk, a.g.e., s. 134.

²³³ Faysal Semmâk, a.g.e., s. 135.

tamamladı. Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girdi. Arap edebiyatı ve eğitim alanlarında diploma sahibi oldu. Halep liselerine öğretmen olarak atandı.²³⁴

Halep Kültür Merkezinde sekreter olarak çalıştı. Sonra merkezin başkan yardımcılığını daha sonra da müdürlüğünü üstlendi. İki yıl merkezin müdürü olarak kaldı. Sonra Halep Daru'l-Muallimin'e öğretmen olarak döndü. O arada Halep Öğretmen Eğitimi Enstitüsü kuruldu ve Arap Dili Bölümüne "Arap edebiyatı tarihi" ve "edebiyat sanatları" dersleri öğretmeni olarak atandı. Daha sonra ise Arap Yazarları Birliğinin Halep şubesine sekreter, akabinde müdür olarak atandı.

George Salim, Me'mûn Lisesinde tanıdığı düşünür Zeki el-Ersûzî, aynı lisede karşılaştığı düşünür Anton el-Makdisî gibi kendisini etkileyen bazı kimseleri tanımasını hayatının en önemli olayları olarak zikreder. Daha sonraları eşi olan edebiyatçı "Leyla Sâyâ" ile tanışması da duygu ve düşünce hayatını etkileyen önemli olaylardan biridir.²³⁵

Salim, yazma amacını şöyle açıklar: *"Yazmamın birinci amacı ölüm hissiyle yüzleşmek ve bu hissin üstesinden gelebilmektir. Yazmak benim için bir tür arınmaydır. Burada bir sığınak ve kurtuluş buldum. Yazmada bir sevinç, gerçek bir mutluluk bulduğumu söyleyebilirim."*²³⁶

Suriyeli edebiyatçı Faysal Hartuş edip George ile karşılaşmasını onu överek anlatır: *"Şam'da abonesi olduğum "el-Mevkîfu'l-Edebî" dergisini almak için her ayın başında gittiğim "Arap Yazarları Birliği" binasında onunla tanıştım. Masanın arkasında önünde kitap olduğu halde otururdu... Sessiz, vakur biriydi. Gözlük takardı. Selam verdim, başını sallayarak karşılık verdi. Dergiyi aldım ve çıktım. Bundan sonra yazarların ve sanatçıların buluştukları "Kasır Kiraathanesi"ne uğramaya başladım. Cuma günlerini açık caddeye bakıp düşünen sessiz insanlarla geçirirdi. Adının George Salim olduğunu öğrendim. Kısa hikâyeye ve roman yazıyordu. Edebî araştırmaları ve Fransızcadan tercümeleri vardı. Arap dili diplomasına sahipti. Eşi Leyla Sâyâ da çocuk hikâyeleri yazıyordu. George Salim Suriye*

²³⁴ el-Eb Robert b. Cambel el-Yesî'î, a.g.e., s. 688.

²³⁵ *Leyla Sâyâ ile Söyleşi*, Tişrîn Gazetesi, Şam 09/09/1976, s. 6.

²³⁶ el-Eb Robert b. Cambel el-Yesî'î, a.g.e., s. 690.

hikâyeciliğin önderlerinden kabul ediliyordu. Belki de hikâye yazamadığımdan onu biraz ürkerek izliyordum. Kahvehanede oturan ve hiçbir şeye bakmayan bu kişi, önünde dikkatli olmam gereken uzman öğretmen olmalıdır. “Fukarau’n-Nas” hikâyesini okuduktan sonra bu adamın muazzam insani bir derinliğe sahip olduğunu hissettim. Hayatın kaldırımına atılmış hisleri yakalıyor, içinde yaşadığımız ve kaynağını bilmediğimiz acı ve insani sefaleti ince bir şekilde yorumluyordu. Yazılarını sevdim, çünkü tanıdığım, beraber yaşadığım insanları ele alıyor, beni; tanıdığım, içinde yaşadığım mekânlara, evlere ve mahallere götürüyordu... O, bana Suriyeli diğer hikâye yazarlarından farklı görünüyordu, çünkü konularını diğer yazarlarda görmediğimiz konulardan seçiyordu ve en fazla seçtiği konu ölümdü.”²³⁷

George geçen yüzyılın ikinci yarısında Halep’teki düşünce ve kültür öncülerinden biri kabul edilir. Hayatı edebî, fikrî, kültürel başarılar, sayıları 12’yi aşan dünya düşünür ve edebiyatçılarından yapılan çevirilerle doludur. Arap edebiyatı ve yabancı edebiyatla ilgili birçok araştırma ve inceleme eserleri yazmıştır.

Suriye Kültür Bakanlığı Suriye Yazarları Genel Heyeti tarafından 2010 yılında “Âlem George Salim/ George Salim Külliyyatı” kitabı yayınlandı. Kitap George Salim’in hikâye ve romanlarını içermektedir.

George Salim 1977 yılında Şam’da bir otelde beyin kanamasından vefat etmiştir.

3.5.2. Eserleri

3.5.2.1. Romanları

- “Fi’l-Menfâ/Sürgünde”, Daru Uveydât, Beyrut 1962.

3.5.2.2.Hikâyeleri

-“Fukarau’n-nâs/İnsanların Fakirleri”, Daru’l-Fennu’l-Hadis, Dımeşk 1965.

- “er-Rahîl/yolculuk”, Menşûratu İttihadu’l-Kuttâb’il-Arab, Dımeşk 1970.

²³⁷ Faysal Hartuş, George Salim- Kissatun Kasiraton fi Halep, <https://www.alaraby.co.uk/culture/2018/8/16/>, Erişim Tarihi: 27/01/2020.

- “*Hivâru’s-Samm*/Sağırların Diyaloğu”, Menşurâtu Vezareti’s-Sikâfe ve’l-İrşad, Dimeşk 1973.
- “*Hikâyetu’z-Zami’l-Kadîm*/Eski Susuzluğun Hikâyesi”, İttihadu’l-Kuttâb’il-Arab, Matba’atu Daru’l-İttihad, Dimeşk 1976.
- “*Azfun Munferidun Ala’l-Kemân*/Kemanla Resital”, Menşurâtu Vezareti’s-Sikâfe ve’l-İrşad, Dimeşk 1976.

3.5.2.3. Arapçaya Çeviriler

- “*Don Juan*”, Moliere, (tiyatro), Daru Mektebeti’ş-Şark, Halep.
- “*Yanlılık*”, Albert Camu,(tiyatro), Daru’s-Sekafe, Halep.
- “*Therese Desqueyroux*”, Mauriac, Daru Uveydât, Beyrut.
- “*Sayfun Afriki /Afrika Yazı*”, Muhammed Dib’in romanı, Menşurâtu Vezareti’s-Sikâfe, Dimeşk, 1969.
- “*Tılsım*”, (roman)Muhammed Dib', Menşurâtu Vezareti’s-Sikâfe, Dimeşk, 1969.
- “*İbnu’l-Fakir/ Fakirin Oğlu*”, (roman)Mouloud Feraoun, Menşurâtu Vezareti’s-Sikâfe, Dimeşk, 1969.
- “*Beridu’l-Cenub/Güney Postası*”(roman), Saint-Exupéry, Daru Mektebeti’l-Hayat, Beyrut.
- “*Cezîretü’l-ma’z /Keçi Adası*” (tiyatro), Ego Betti, Daru Mektebeti’ş-Şark, Halep.
- “*Setrü’l-‘arâya / Çıplakların Örtüsü*” (tiyatro), Pirandello, Daru Mektebeti’ş-Şark, Halep.
- “*Hizâi Ebi’l-Kâsım et-Tanbûrî / Ebu’l-Kasım Tanburî’nin Ayakkabısı*” (tiyatro), August Strindberg, Vezaretü’s-Sikâfe, Dimeşk.
- “*Târîhu’r-rivâyeti’l-hadîse /Modern Romanın Tarihi*”, R. M. Alberes, Daru Uveydât, Beyrut 1964.

3.5.2.4. Diğer eserleri:

- “*Ala Hamişi’l-Edebi’l-Arabi*/ Arap Edebiyatı Çerçevesinde”, Daru Mektebeti’ş-Şark, Halep 1965.
- “*Dirasât fi’l-Edeb*/Edebiyat Araştırmaları”, Daru Mektebeti’ş-Şark, Halep 1970.
- “*el-Muğameratü’r-rivaiyye –Dirasât fi’r-rivayeti’l-Arabiyye*/ Roman Macerası – Arap Romanı Araştırmaları”, Menşûratu İttihadu’l-Kuttâb’il-Arab, Dimeşk 1973.

3.5.3. George Salim’in “*Fi’l-Menfa*” Romanı

Roman 1962 yılında Daru Uveydat-Matba’atu Kerem tarafından Beyrut’ta basılmıştır. Orta boy 126 sayfadır. Suriye romanında sembolizm akımının en önemli örneği kabul edilir. İki bölümden oluşmaktadır. George Salim’in ilk romanıdır ve başka roman yazmamıştır. Bu romandan sonra Batı romanlarını Arapçaya çevirmekle uğraşmıştır. Roman sembollere boğulmuştur. Salim roman kahramanının adını söylemez, sıfatını söylemekle yetinir; öğretmen. Hakkında anne-babadan öksüz olmasından başka bir bilgi vermez. Kasabalardan birine atandığını gösteren kararı verip ona veda eden kız kardeşinden başka kimsesi yoktur. Romanda olayların cereyan ettiği mekânın bile ismini zikretmemesi, mekânın Suriye genelini sembolize ettiğine işaret eder. Romanda geçen diğer kişilerin ismini de zikretmez, hâkim, kadı, tabip gibi sıfatlarını zikretmekle yetinir. Romanda zaman da çok dardır. Öğretmenin tayin edilmesiyle başlayan ve yalan bir ithamla öldürülmesine kadar geçen kısa bir süreyi içerir.

George, sosyal gerçekliği sembolik bir çerçevede anlatmayı tercih etmiştir. Zaman ve mekân unsurlarına hiç önem vermez, hatta kişilere bile. Onları düşüncelerini somutlayan semboller olarak görür. Şehri genel olarak tasvir etmesine rağmen sosyal, siyasi ve kültürel gerçeklikle yüzleşir. Bu ayrıntılardan hangi şehri kast ettiği anlaşılmaz, Suriye’nin bütün şehirlerine örnek olabilecek herhangi bir şehirdir.

Romanın birinci bölümüne Fransız filozof Pascal'ın sözüyle başlaması, onun felsefi düşüncelerinden etkilendiğini gösterir.

“Hepsi idama mahkûm edilmiş, zincire vurulmuş bir grup insanı düşünelim. Her gün bir kısmı diğerlerinin gözleri önünde katlediliyor. Kalanlar da kendilerinin de onlar gibi olacağını görüyor. Sıralarını bekliyorlar. Kalpleri acıyla yanarken, umutlarını kaybetmiş bir şekilde birbirlerine bakıyorlar. Bu, insanlığın bugünkü halinin resmidir.” Pascal²³⁸

Bu girişten sonra George olayları anlatmaya geçer. Adını zikretmediği öğretmeninin yine adını zikretmediği bir şehre atanmasıyla romanına başlar. Öğretmen daha önce uğramadığı ve önceden hiç görmediği bir şehre gelir. Şehirle ilgili hiçbir şey bilmemektedir. Yazar önce kahramanın diliyle bu şehri tasvir eder. Şehrin doğasına, halkının yapısına, gündüzleri halkın toplandığı, gün batımından sonra seçkin bir zümreye tahsis edilen şehrin ortasındaki kahvehaneye değinir. Kapalı bir şehirdir bu, korkutucu bir sessizlikle kendi içinde yaşar. Halkı yabancıları sevmez. Öğretmen bu şehirde yabancıdır. Romanın başlığı öğretmenin bu şehirde yaşadığı yabancılığa işaret eder. Orada bir sürgün konumundadır.

“Bu belde, gerçekten çok küçük... Bana tarif edilenden de daha küçük... Büyük bir meydanın yanında iki büyük cadde... İki tarafından uzun taş blok oluşturan duvarları bitişik küçük depolar bulunmaktadır.”²³⁹

Kahvehane sahibi: Çok şükür sağ-salim geldiniz. Yeni öğretmene benziyorsunuz?

Öğretmen: Evet, fakat bunu nasıl bildiniz?

Kahvehane sahibi: Şehrimizde gizli hiçbir şey yoktur, öğretmen hariç yabancı da yoktur. Yaşlı öğretmen öldükten sonra eğitim bakanlığının bir öğretmen göndermesini bekliyorduk. Diğer memurların hepsi belde sakinidir.”

²³⁸ George Salim, *Fi'l-Menfa*, Beyrut: Daru Uveydât, 1962, s. 7.

²³⁹ George Salim, *a.g.e.*, s. 9.

Yazar, öğretmenın şehre gelişinden bahsettikten sonra şehrin doğasına ve halkının yapısına yönelir. Köyün ortasındaki kahvehaneye ve orada dönenleri aktarır. Şehir halkı gündüzleri orada toplanmaktadır. Güneşin batışından sonra ise orada oturmaları yasaktır. Kahvehane şehrin önde gelen başlarında yönetici, doktor, hâkim olmak üzere bazı şahıslarına tahsis edilir. Gecenin sonunda kulüpte olup bitenleri anlatır. Seçkin azınlık gece boyunca kahvehanede kalır, eğlenir ve içki içer. Bu seçkin azınlığın önünde dans etmesi için bir dansöz gelir. Kulübün durumu budur; gündüz herkesin gece ise seçkin azınlığın.

“Gün boyunca herkesin kahvehaneye gitme hakkı vardır. Konuşurlar, çay-kahve ve istedikleri kadar sigara içerler. Akşam kahvehanenin kapanmasıyla evlerine dönerler. Gece boyu kulüp, sadece seçkin azınlığındır. Her gece oradalar ve kendilerinden başka hiç kimse oraya ayak basmıyor. Başkalarına kapalı, kendilerine has bir dünyadır orası. Onlardan başka hiç kimse girmeye cesaret edemez. Kasabaya hâkim bu küçük azınlık, kulübü sohbet yeri ve böbürlenme alanı edinmiştir. Bu topluluk; kasabanın hâkimi, doktoru, eczacısı, kasaba halkının ihtiyaç duyduğu malları tedarik eden büyük tüccarlar, nehir boyunca uzanan tarım arazilerine sahip üç çiftçi, kasaba yöneticisine bağlı üst düzey memurlardan oluşmaktadır.”²⁴⁰

George, öğretmenın öğrencilerin aileleri olan köy halkıyla iletişim kurma çabalarına değinir. Ancak bütün çabaları sonuçsuz kalır. Şehir halkı onu bir yabancı olarak görmektedir. Başarısızlık sonrası şehirde dolaşmaya başlar ve bir kütüphane keşfeder. Kütüphaneden sorumlu yaşlı adam sağırır. Öğretmen bu adamla iletişim kurmaya, ilişki geliştirmeye çalışır. Bunda da başarılı olmaz çünkü adam da tıpkı şehir halkı gibi içine kapalı biridir. Kütüphaneye gidip gelmeye, ödünç kitap alıp okuduktan sonra iade etmeye başlar.

“Kasabada bir kütüphane keşfettim. Bu zenginlik ve bu genişlikte bir kütüphanenin bu kasabada olacağı aklıma gelmezdi. Ama maalesef tozlar tüm raflarını kaplamış... Çok sevindim. Yanımda getirdiğim bütün kitap ve dergileri okumuştum, hatta bazılarını birkaç defa. Kütüphaneye bir tatlılık hissi, boğulan

²⁴⁰ George Salim, a.g.e., s. 19, 20.

kimsenin bir kurtarıcı, bir sığınak bulma duygusuyla girdim. Kendi kendime, ihtiyaç duyduğum tam da buydu, dedim.”²⁴¹

Yazar daha sonra öğretmenin, öğrencilerinden biriyle nehir kenarında karşılaşmasını anlatır. Aralarında uzunca bir konuşma geçer. Öğretmen öğrencisine şehir, halkı, köydeki mabet hakkında sorular sorar. Son sorusu şehrin yöneticisi hakkındadır. Öğrencilerin sözlerinden şehir halkının yöneticiyi kutsallaştırdığı ortaya çıkar.

“Öğretmen: Yöneticiyi/valiyi tanıyor musun? Genç o anda şiddetli bir korku hissetti, sanki ayakların altındaki toprak sallanıyordu. Biraz kekeledi sonra: Bizi ilgilendirmeyen bir konu, onun hakkında konuşmamalıyız, ailemizin emri böyle. Genç sanki onu bir hayalet takip ediyormuş gibi oradan aceleyle ayrıldı. Öğretmen: Fakat o nerde? Kasabada, kasabanın her yerinde... Evlerin sessizliği onu yuttu.”²⁴²

Yazar romanın özüne döner. Köyde yaşadığı yabancılık sonrası gece orada olup biteni görmek için kahvehaneye girmeye cüret eder. Kimsenin haberi yokken girer. Onu şarkı söyleyip dans eden şarkıcıdan başka kimse görmez. Öğretmen ile şarkıcının birbirlerinden hoşlandıklarını bakışlarıyla belli ederler. Aralarında ilgi, sevgi ve aşk ortaya çıkar. Öğretmen kahvehaneye birkaç kere girmeyi başarır. Orada bulunanlar onu fark ederler ve özel dünyalarına girmesine çok kızarlar. Öğretmen eğlencelerini ve gece hayatlarını zehir etmiştir. Öğretmenin işini bir şekilde bitirmek isterler.

“Gece kulübündeki herkes evine gitti. Bu gece kendilerini hiç mutlu hissetmiyorlardı, acı bir durumdu. Varlıkları kendilerine zehir olmuştu. Az bir yol kat etmişlerdi ki çiftçilerden biri tacirin kulağına bir şeyler fısıldadı: Kasabaya sirayet eden bu pisliği ortadan kaldırmalıyız. Muhatabı başını sallayarak onu onayladı. Bunun hızlı bir şekilde bitirilmesi gerekmektedir... Yönetici bunu biliyor mu? Kaynaklar haber vermiştir. Yöneticinin her şeyi bildiğini biliyorsun. Bu pisliğe asla razı olmaz.”²⁴³

²⁴¹ George Salim, a.g.e., s. 27.

²⁴² George Salim, a.g.e., s. 45.

²⁴³ George Salim, a.g.e., s. 67.

Köy halkı öğretmenın kulübe girdikten sonra yaptıklarını, şarkıcıyla birbirlerini beğendiklerini öğrenir. Ona garip şekilde bakmaya başlarlar. Onu gördüklerinde kasabanın ondan temizlenmesi gerektiğini birbirlerine fısıldarlar.

“Kasaba neden gözleriyle onu takip ediyordu, yaptığı şey neden iğrençti? İnsanlardan birkaçı her gece kulübe gitmiyor muydu, öyleyse kasaba halkına göre neden sadece kendisi suçluydu? Bu durumun çok garip olduğunu biliyordu. Ancak ne kadar garip olduğunu şimdi takdir ettiği kadar takdir edememişti.”²⁴⁴

Öğretmenle şarkıcının aralarındaki ilişki güçlenmeye başlamıştır. Gizlice öğretmenin evinde buluşurlar. Duygusal konuşmalar yapıyor, her biri kaybettiğini diğerinde bulmuş gibi birbirlerini seviyorlardı. Kasabayı terk edip başka bir yerde yaşamaya karar vererler, ancak hayalleri gerçekleşmez.

Sahne kasabada meydana gelen bir olaya yönelir. Öğretmenle nehir kenarında konuşan genç aynı nehirde boğulmuştur. Çocuğun ölümü üzerine kasaba halkı seferber olmuştur. Çocuğun boğulma nedeni üzerine konuşurlar. Öğretmen bu olayda kendisine bulaşacak uğursuz bir uyarı hisseder.

“Öğretmen; bu donuk nehrin bir insanı yutabileceğine kim inanır?.. Boğulan kurbanın çok sevdiğim bir genç olması da ilginç... Gencin ölümü beni çok incitti. Ölmemeliydi. Derin bir nefes aldı, bu olayda uğursuz bir uyarı görüyorum, dedi.”²⁴⁵

George ikinci bölüme de filozof Pascal'ın bir sözü ile başlar: “Eğlence ne kadar güzel olursa olsun, sonu kanla kaplıdır.”

Yazar gencin ölümünden sonra kasabada olan biteni anlatır. İki asker hâkimin emriyle öğretmeni tutuklamaya gelmiştir. Onu hapishaneye atarlar. Gencin ölümüne neden olmakla suçlanır. Hâkim ve öğretmen arasında cereyan eden tahkikattan sonra hâkim suçlu bulunduğunu ve cezasının ölüm olduğunu öğretmene bildirir.

“Hâkim: Öğrencin küçük delikanlıyı öldürmekle suçlanıyorsun!”

Öğretmen: Ben? Öğretmen şok olmuştu.

²⁴⁴ George Salim, a.g.e., s. 69.

²⁴⁵ George Salim, a.g.e., s. 81.

Hâkim: İş bitti, hakkında karar verildi. Seninle ilgili bazı formalite bilgileri almaya ve kararı bildirmeye geldim...

Öğretmen: Hakkında kim karar verdi, ne zaman mahkûm oldum?

Hâkim: Acele etme, bütün kasaba birlikte karar verdi. Mahkûm oldun. Bu kasaba toprağına ayak bastığın gün aleyhinde hüküm verilmişti zaten.”²⁴⁶

Şarkıcı, öğretmenin taşlanarak öldürüleceğini öğrendiğinde bu cezayı engellemek için yönetici ve hâkim nezdinde tüm gücünü kullanmaya karar verir. Ancak kararı değiştiremez. Bir gün kasaba halkı öğretmenin de bulunduğu alanda toplanır. Ölünceye kadar öğretmeni taşlarlar. Şehir halkı köye musallat olan bir pisliği hallettiklerini, ondan kurtulduklarını hisseder. Artık eski hayatlarına dönebilirler. Kahvehane de eski haline dönebilir. Gece insanların önde gelenlerine mahsus olacak ve bu özel dünyaya başkalarının girmesine asla müsaade edilmeyecektir.

“Taşlar ardı ardına düşmeye başladı. Önce onlardan sakınmaya çalıştı. Onlardan kaçmanın bir yolu olmadığını anladı. Birinci ve ikinci kayadan kaçabildi, ancak sonrakilerden kaçamadı... Bu yüzden tedirgin, heyecanlı, vahşi bir hayvan gibi mahbesinde dolaşmaya başladı... Taş yağmuru saatlerce sürdü. Öğretmen acı çekiyordu. Yaralarından sızan kan yerde birikmişti ve artık hareket edemiyordu. Kesik sesle, her şey bitti, dedi. Ebedî, derin bir karanlık yeri kuşattı.”²⁴⁷

George romanını öğretmenin ölümüyle bitirir. Ölümü şehirde hiçbir üzüntüye neden olmamıştır. Aksine şehirlerine musallat olan bu pislikten kurtulmanın rahatını yaşarlar. Mutat olduğu üzere nehir öğretmenin acısına yeniden tanık olmuştur. Şehir her zamanki hayatına devam eder, şarkıcı da şehrin önde gelenleri için dans etmeye.

“Öğretmeni temsil eden sadece tayin ve ölüm evrakıdır... Güneş her zaman olduğu gibi doğmaya ve batmaya, kasabanın saati ise insanların randevularını belirlemek için akrebini hareket ettirmeye devam eder.”²⁴⁸

²⁴⁶ George Salim, a.g.e., s. 96.

²⁴⁷ George Salim, a.g.e., s. 120, 121.

²⁴⁸ George Salim, a.g.e., s. 126.

Roman Suriye roman tarihinde sembolizm akımının gerçek bir örneğidir. George romanında “sembol” kelimesini birçok konuda kullanmıştır. Bu durum, roman kahramanı öğretmenın sözlerinde ortaya çıkmaktadır: “*Bu suçlamaya ben de ikna olmadım. Ancak delikanlının ölümü kulüp müdavimleri için bir sembol. Ben bu uzun yolculuğun başlangıcındayken sembolün sırrı benim için çözüldü.*”²⁴⁹

Romanda George Salim’in Alman Filozof Franz Kafka’nın “Muhâkeme” adlı romanından etkilendiğine dikkat çekiliyor. Her iki kahramanın hayat şartları karşısında takındıkları duruş, yaşadıkları bazı olaylar ve her ikisinin akıbeti belirgin şekilde birbirine benzetilir. Ancak bazıları George’un “Muhâkeme” romanından etkilendiği iddiasını reddeder, çünkü bunlara göre o, romanını Hristiyanlıktaki kurtuluş düşüncesi ve sevgi üzerine inşa etmiştir. Romanda buna işaret eden bazı örnekler de verirler. Yazar romanında “hubb: sevgi” ve “mehabbe: dostluk” kelimelerini Hristiyanlığın yüklediği tek manayla kullanmıştır.²⁵⁰

George romanında öğretmenin kişiliğini Mesih (as.) gibi çizmiştir. Topluma karşı insanî duruşu Hristiyanlık kültüründeki gibidir. Bu tablo onun idealist kişiliğini, kavga ve nizadan uzak düz bir kişilik haline getirmiştir.²⁵¹

George’un öğretmenin kişiliğinde çizdiği Mesih, inançsız bir Mesih’tir. Burada umutsuz sevgi, karşılığı olmayan fedakârlık söz konusudur. O haçını taşıyıp kanını akıtmıştır, ancak insanlığın kurtuluşu için değil seçimlerinde söz hakkı verilmeyen bir dünyada kendini kurtarmak için. Sonuçta galip geldi, özgürlüğünü onların elinden aldı.”²⁵²

George o dönem Suriye çevresini çok iyi yansıtmıştır. O dönemde burjuvazi ve feodal efendiler hizmetkârların işlerini kontrol edip sıradan insanlar, yönetici ve yönetim erkini elinde tutanlar hakkında konuşmaya cesaret edememekte, verilen her hükme teslim olmuş durumdadırlar. Öğretmen bu ülkede insanların bakış açısını değiştirmek, halkı eğitmek, küçükleri yönlendirmek isteyenlerin sembolüdür. Ancak ölümü, bunları yapmasını engellemiştir.

²⁴⁹ George Salim, *a.g.e.*, s. 106.

²⁵⁰ İbrâhîm es-Sa’afânî, *a.g.e.*, 530, 531.

²⁵¹ İbrâhîm es-Sa’afânî, *a.g.e.*, 535.

²⁵² Moris Cîncî, *el-Ma’rîfe dergisi*, sy. 146, Nisan 1974, s. 163.

George, romanında sürgünün yeni bir çeşidini denemiştir. Daha önce sürgünü ele alanlar, kelimeyi topraktan ve halkından uzak anlamında kullanmışlardı. George ise burada toprağında, halkının içinde sürgünü işlemeyi başarmıştır. Burada sürgün, psikolojik yabancılaşma anlamındadır.

Araştırmacı Adnan b. Zerîl'e göre "Fi'l-Menfâ", sembollere dayanan zihinsel, toplumsal bir romandır.²⁵³

George Salim'in romanı eğlence ve zevk için ya da gerçekliği tasvir için değildir. Aksine gidişatı keşfetmek için bir tecrübe, sıkıntı ve sürekli bir çabadır. Bu açıdan romanı sanat ve üslup açısından modern Batı standartlarına taşımıştır.²⁵⁴

Yazar romanda Suriye'deki küçük burjuvazinin yaşadığı trajediyi gerçekten iyi yansıtır. Bu yönetici kadrodan kurtulmak için yollar arar. Romanın kahramanı küçük burjuva çerçevesinde hareket eden tüm vehim ve bireyciliğini kalbinde taşıyan bir insan modelidir. Ayrıca tüm çelişkileri de omzunda taşımaktadır. Tüm bu toplumsal sorunları sadece sevgiyle çözebileceğine inanmaktadır. Fakat başarılı olamaz ve bunun bedelini hayatıyla öder. Büyük aşkı için kurban edilir.²⁵⁵

*"Onu çok sevdiğim, içten sevdiğim için mi öldüreceksiniz? Bu ne zulüm!"*²⁵⁶

Romanda George sevgiye inandığını, kişinin yalnızlığından ve uzletinden kurtulması gerektiğini ortaya koyar. Çünkü bu yalnız ve uzlet ortamında insan, kişiliğini tam olarak gerçekleştiremez. Başkalarıyla iletişim kurması gerekmektedir. Bu ilişki ise ancak sevgi yoluyla kurulur. Sevgi ise varlığın ve dayanma gücünün temelidir. Varlığa değerini ve anlamını veren odur.

*"Öğretmeni seviyorum, katılıktan başka bir şey bilmeyen bu kasabada sevmeyi başarabilen tek insanım."*²⁵⁷

"Bu kasabaya nefret ederek geldim, buraya gelmem hususunda kimse bana danışmadı. Şimdi de gitmeye zorluyor, yine kimse bana danışmıyor. Gelişimle

²⁵³ Adnan b. Zerîl, *Ma'rifa dergisi*, sy. 146, Nisan 1974, s. 25.

²⁵⁴ Moris Cancî, *a.g.e.*, s. 157.

²⁵⁵ Moris Cancî, *a.g.e.*, s. 159.

²⁵⁶ George Salim, *e.g.e.*, s. 114.

²⁵⁷ George Salim, *e.g.e.*, s. 67.

*gidişim arasında seni tanımam küçük bir ışıltı. Bunun dışındakiler bildiğin gibi darlık, sıkıntı ve faydasız şeyler.”*²⁵⁸

Roman, modern Suriye romanında sembolik akımın ilk ve en önemli romanı olarak kabul edilir. Salim, Suriye romanında sembolik akımın kurucusu ve bu akımda ilk roman yazan romancıdır.

3.6. Filozof Romancı Mutâ' Safedî

3.6.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği

Filozof romancı Muta' Safedî 1929 yılında Şam şehrinde dünyaya geldi. Şam okullarında eğitimini tamamladı ve Şam Üniversitesine girdi, Psikoloji ve Felsefi Araştırmalar Bölümünden mezun oldu.²⁵⁹

Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Beyrut'a sonra da Paris'e gitti. Tekrar Beyrut'a döndü ve hayatının sonuna kadar orada kaldı. Çok iyi Fransızca bilirdi.

Muta' Safedî, şair Halil Hâvî ve eleştirmen İlyas Havî ile birlikte 1960'lı yıllarda ilk Arap şiir ansiklopedisini (*Mine'l-Asri'l-Câhiliyye hatte'l-Asri'l-Hadîs/ من العصر الجاهلية حتى العصر الحديث*) çıkardı. Cahiliye dönemini içeren dört cildi 1985 yılında Daru Hayyât tarafından Beyrut'ta yayınlandı.

1950'li yıllarda Safedî, halklarının sorunlarına ilgi gösteren Batılı filozoflardan etkilendi. Özellikle de varoluşçuluk akımı ve bu akımın öncülerinden olup Safedî'nin gençlik yıllarından beri beğendiği Jean Paul Sartre'dan özgürleşme ve özgürleştirmek için Arap ulusal düşüncesini benimsedi. Arap Ba's Partisine üye oldu. Ancak partinin kendini gösterdiği gibi olmadığını anlayınca hızlıca istifa etti ve 1964 yılında “*Hizbu'l-Ba's... Me'sâtü'l-Mevlid ve Me'sâtü'n-Nihâye / حزب البعث – مأساة المولد ومأساة النهاية*” başlıklı kitabıyla onu ilk eleştirenlerden oldu. “Bu partinin Arap medeniyeti hedeflerine hizmet etmeyeceğini”²⁶⁰ anladığını söylüyordu.

²⁵⁸ George Salim, e.g.e., s. 108.

²⁵⁹ Mut'ab el-Karnî, *Aktabu'l-Fikri'l-Arabî*, Riyad: Daru'l-Medarik li'n-neşr, 2018, s. 368.

²⁶⁰ *Rahilü dâ'iyeti't-tenvîri'l-arab-Mutâ' Safdî*, <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2016/6/7>, Erişim Tarihi: 03/02/2020.

Safedî Beyrut'ta "Ulusal Kalkınma Merkezi"ni kurdu.²⁶¹ "el-Fikru 'l-Arabi 'l-Mu'âsir/الفكر العربي المعاصر" dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Dergi "aydınlanma düşüncesi"ni canlandırmak, felsefe alanında araştırma yapan Arap kuşaklarını kucaklama, Arap düşüncesi ile rasyonalist insani düşüncenin etkileşimi için uygun bir atmosfer oluşturma amacındadır. Dergi, felsefe araştırmaları, kurucu filozoflar, özellikle modern felsefe çalışmalarında uzmanlaşmış en önemli Arapça süreli yayınlarından biri haline gelmiştir. Merkezin birçok fikrî ve felsefî ana kaynağın Arapçaya aktarılmasında önemli bir rolü vardır.

Safedî çağdaş Arap felsefesinin en belirgin siması kabul edilir. Hayatına varoluşçu eğilimleri olan bir milliyetçi olarak başladı. Daha sonra bilgi yolları onu tercüme ve yazmaya yönlendirdi. Fransa'daki modernist dalgalardan etkilendi. Muhtelif filozofların postmodernizmin önemli ve yaygın fikirlerini tercüme etti ve açıkladı.²⁶² Arap dünyasında varoluşçuluk düşüncesini yerleştiren en önemli filozoflardan biridir. Aynı zamanda varoluşçuluk düşüncesinin en belirgin simalarından biridir.

Romancı varoluşçu düşüncelerini 50'li ve 60'lı yıllarda edebî yazılarıyla ifade etmeye çalıştı. Birçok hikâye ve roman telif etti. Hikâyelerinin bir kısmını "el-Âdab / الأداب" adlı derginin ilk sayılarında yayınladı.

Safedî, aydınlanmaya çağıran en önemli Arap düşünürlerden biridir. Düşünsel yolculuğu sırasında temel düşüncesi "Modern Arap aydınlanma çağı olmaksızın uyanış olmaz, çünkü yaşadığı çöküşten sonra şu ana kadar Arap medeniyeti aydınlanma döneminden geçmemiştir." görüşüne davet etmiştir. Aydınlanmayı "Gün ışığı gibi karanlığı giderecek ışığın mücadelesini vermektir... Aydınlanma anı hala Arap çağından uzaktadır. Gerçekte şu ana kadar yaptığımız tek şey sağdan

²⁶¹ Ulusal Kalkınma Merkezi: Medenî düşünce ve araştırma kuruluşudur. Mutâ' Safedî ve Arap dünyası ile diasporadaki bir grup düşünür ve araştırmacı tarafından 1979 yılında Beyrut'ta kurulmuştur. Paris'te de temsilciliği açılmıştır. Merkez iki dergi yayınlamaktadır: "el-Fikri 'l-Arabi 'l-Muasir" ve "el-Arab ve 'l-Fikri 'l-Âlemî". Birincisi küresel ve Batı sistemleri için kurumsal bilgi mihveri üretimine önem verir. Merkez "Kaynaklar" başlıklı projeye bir dizi tercüme yayınlanmıştır. Projenin amacı "Kant", "Hegel"den başlayarak "Heidegger", "Rasel" ve "Max Weber"e kadar Batı projesinin düşünce kaynaklarını nakletmektir. Merkez aynı şekilde çağdaş uyanış düşüncesiyle ilgili araştırmaları ve Arapların geleceğiyle ilgili sorunları da önemsemektedir.

²⁶² Fehd Şakîrân, *Rahîlû 'l-müfekkiri 'l-Arabîyyi 'l-bâriz Mutâ' Safdî*, <https://www.alarabiya.net/ar/culture-and-art/2016/06/07>, Erişim Tarihi: 03/02/2020.

soldan ışık fitilleri almak ve bunları karanlığı aydınlatan güneşlermiş gibi sunmaktır.” Safedî’ye göre bu aydınlanmayı oluşturmak için Arap aklının, bazı konuları değil bizzat kendisini gözden geçirmesi gerekir.²⁶³

Safedî 2011’de patlak veren Suriye devrimine ilk destek verenlerden biridir. Özgürlükleri yok etmesi, hakları çiğnemesi nedeniyle Ba’s Partisine en şiddetli muhalefeti edenlerden biridir. 2015 yılında “Cumhurbaşkanının Gitmesi Devleti ve Devrimi Kurtaracaktır” başlığıyla bir makale yazmıştır.

2016 yılında Beyrut’ta vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

3.6.2.Eserleri:

3.6.2.1.Romanları:

-“*Cîlu’l-Kader/Kader Nesli*”, Daru’t-Talî’a li’t-Tıbbâ’e ve’n-Neşr, Beyrut 1960; Merkezi’l-İnmâi’l-Kavmî, Beyrut 1980.

- “*Sâirun Muhterif/Profesyonel Devrimci*”, Daru’t-Talî’a li’t-Tıbbâ’e ve’n-Neşr, Beyrut 1961.

- “*Medînetü’l-Enhâru’s-Seb’a/Yedi Nehir Şehri*”, roman yayınlanmadan önce vefat etti.

3.6.2.2.Tiyatroları:

-“*el-Âkilûn Luhûmuhum/Etlerini Yiyenler*”, 1960.

3.6.2.3.Hikâyeleri.

- “*Eşbâhu’l-Abtâl/Kahraman Hayaletler*”, 1959.

3.6.2.4. Diğer Eserleri:

-“*es-Sevrî ve’l-Arabi’s-Sevrî/Devrimci ve Arap Devrimci*”, Daru’t-Talî’a li’t-Tıbbâ’a ve’n-Neşr, Beyrut 1961.

²⁶³Rahîlû dâ’iyeti’t-tenvîri’l-arabî, <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2016/6/7>, 04/02/2020.

- “*el-Hurriye ve 'l-Vucûd/Hürriyet ve Varlık*”, Daru't-Talî'a li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, Beyrut 1961.
- “*Felsefetü 'l-Kalak/Kaygı Felsefesi*”, Daru't-Talî'a li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, Beyrut 1963.
- “*es-Sevra fî 't-Tecrübe/Deneyimde Devrim*”, Daru't-Talî'a li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, Beyrut 1963.
- “*Mesîru 'l-İdiyuluciyyâti's-Sevriyye/Devrimci İdeolojilerin Kaderi*”, Daru't-Talî'a li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, Beyrut 1963.
- “*Hizbu 'l-Ba's Me'sâtu 'l-Muvellid Me'sâtü 'n-Nihayeh/Ba's Partisi –Doğumun Trajedisi Sonunun Trajedisi*”, Daru'l-Âdâb, Beyrut 1964.
- “*et-Tecrübetü 'n-Nâsiriyye ve 'n-Nazariyettü 's-Sâliseh/Nâsiriyye Tecrübesi ve Üçüncü Teori*”, Müessetü'l-Ebhasu'l-İlmiyyeti'l-Arabiyyeti'l-Ulyâ, Beyrut 1973.
- “*İstrâteciyyeti 't-Tesmiyye fî Nizâmi 'l-Enzimeti 'l-Marifeh/Bilgi Sistemleri Sisteminde Adlandırma Stratejisi*”, Merkezu'l-İnmâi'l-Kavmî, Beyrut 1986.
- “*Nakdu 'l-Akli 'l-Ğarbî –el-Hadâseh mâ ba'de 'l-Hadâseh/Batı Aklının Eleştirisi – Modernizm Postmodernizm*”, Merkezu'l-İnmâi'l-Kavmî, Beyrut 1991.
- “*Nakdu 'ş-Şerri 'l-Mahad/Saf Kötülüğün Eleştirisi*”, Merkezu'l-İnmâi'l-Kavmî, Beyrut 2001.
- “*Nazariyyetu 'l-Katî'iyyeti 'l-Kârisiyye/kesinlik ifade eden Tehlikeli Teori.*”, Merkezu'l-İnmâi'l-Kavmî, Beyrut 2005.
- “*Mâzâ Ya'nî en Nüfekkira 'l-Yevm –Felsefetü 'l-Hadâseti's-Siyasiyye/ Bugünü Düşünmek Ne Demek- Modernist Siyasi Felsefe*”, Merkezu'l-İnmâi'l-Kavmî, Beyrut 2001.

3.6.3.Mutâ'Safedî'nin “*Cîlu 'l-Kader*” Romanı

Roman, 1960 yılında Talî'a Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Safedî'nin kurucusu olduğu Ulusal Kalkınma Merkezi (Merkezu'l-İnmâ'i'l-Kavmî) tarafından

1980 yılında Beyrut'ta yeni baskısı yapılmıştır. Birinci baskı orta boy 502 sayfadır. İkinci baskı ise normal boy 326 sayfadır.²⁶⁴ Eser Safedî'nin varoluşçuluk diliyle yazdığı ilk romanıdır ve Suriye'de varoluşçuluk akımına bağlı ilk roman kabul edilir. Özünde felsefi, formunda tarihî, gayesinde millî bir roman olması hasebiyle Suriye romanının seçkin örneklerinden biridir. Eser tek cilt ve iki kitaptan müteşekkildir. İlk kitap üç, ikinci kitap ise iki bölümdür. Roman Suriye'de yetişen bir kuşağın dört yılını kapsamaktadır. Olaylar Edîb Çiçekli yönetiminin sonlarında başlıyor ve Cemal Abdunnasır'ın Şam'a ulaştığı 1958 Şubat'ında sona eriyor. Roman bu dönemde vuku bulan siyasi gelişmelerin izlerini içermektedir. Safedî, bazen belirli bir tarihe işaret eden ara başlıklar koyuyor. “Şam'da, 1958 Şubat'ının Son Haftası” gibi. Romanın kahramanı “Nebil” adında biridir. Başkahramanın yanında “Leyla”, “Hayfa”, “Hassan”, “Hânî” vb. ikincil kahramanlar da mevcuttur. İkincil kahramanların hepsi başkahramanın etrafındadır ve bunlar onun düşüncelerinden ve duruşundan etkilenmektedirler. Romanda olaylar, Şam, Beyrut ve sonra da kahramanın Cezayir Devrimine katılmasıyla Cezayir'de geçmektedir.

Yazar, romanın ilk bölümüne “Nebil”in hayatından kesitler aktararak başlıyor. Nebil, Şam Üniversitesi Felsefe Bölümü dördüncü sınıf öğrencisidir. Nebil'in bir müzik festivalinde “Leyla” adındaki genç kız ile karşılaşmasını anlatır. Aralarında ilişki gelişir. “Leyla” doğrudan Nebil'e hitap ederek hatıratını yazmaya başlar. Safedî, Nebil'le tanıştıktan sonra Leyla'nın yazdığı hatıratı aktarır. Hatırat aracılığıyla New York'ta ikamet eden Filistinli “Hânî”yi tanırız. Hânî, Leyla'yı beğenmektedir, Leylayı sevgisine inandırmak için New York'tan gelmiştir. Buna rağmen onu reddeder. Nebil ile Hânî'nin buluşmasından bahseder. İki karakter birbirinden nefret eder. Her birinin diğerinden farklı yönelimi vardır. Birinci bölüm Nebil'in Leyla'ya gönderdiği mektupla sona erer. Orada onu beğendiğini belirtir ve ondan randevu talep eder.

İkinci bölüm Nebil ile “Leyla”nın “Heyfa”nın Nebil'e verdiği evde buluşmalarıyla başlar. Nebil Leyla'ya çocukluğundan, eğitiminden, kültüründen ve

²⁶⁴ Bu araştırmada Talîa Yayınevi tarafından yayınlanan ilk baskı kullanılmıştır. Bkz. Muta' Safedî, - *Cîlu'l-Kader*, Beyrut: Daru't-Talî'a li't-tibâ'e ve'n-neşr, 1960.

millî çabalarından bahseder. Safedî daha sonra Nebil ve kız arkadaşı Heyfâ'yı anlatır. Nebil iki hafta üniversiteye gitmemiştir. Beyrut'ta buluşmak için sözleşmişlerdir. Nebil burada bazı yayınları Heyfa ile Şam'a gönderir. Burada Edib Çiçekli'ye karşı ilk mücadele görevi başlar. Nebil, Heyfa'nın ailesiyle burada tanışır.

Üçüncü bölümde Safedî tekrar Leyla'nın hatıralarına döner. Hatıraların bittiğini ilan ettiği 235. sayfaya kadar buradan bölümler aktarır. Üçüncü bölümde roman kadrosuna "Hassan" adında biri eklenir. Safedî onun karakteriyle ilgili değinilerde bulunur. O, devrimci ve mücadelecidir. Daha sonra yazar, Nebil'in diktatör diye nitelediği "Edib Çiçekli"nin öldürülmesiyle ilgili plana geçer. Hassân operasyon sürecine katılır. Suikast operasyonuna Nebil, Leyla, Hânî, Heyfa ile birlikte katılma isteğini bildirir. Aslında grup iki ayrı örgüte mensuptur. Olaydan iki gün önce Heyfa, Nebil ile buluşur ve suikast olayını varoluşçuluk perspektifiyle tartışır. Sonra Leyla ve Heyfa buluşarak kendilerinden önce diktatöre suikast girişiminde bulunan grup hakkında konuşurlar. Girişim başarısız olmuştur ve haber sızarak herkese ulaşır. "Suikastı bile bizden çaldılar."²⁶⁵ Burada grup dağılır. Herkes kendine göre bir yol tutar. "İkinci günden itibaren Nebil gizlenir... Hânî, Amerika'ya gider, Hassan, kendi doğal hayatına döner... Resim yapar. Heyfa ise intihar etmiştir. Leyla da hatıralarını yazmak için yatağına dönmüştür. Defterleri, kalemleri ve derin hüznüyle uyur."²⁶⁶ Leyla hatıralarını, eski hüznlerini yazmaya dönmüştür. İnsanlardan uzak kalmaya karar verir. İki ay sonra Hânî, onu uzletinden çıkarıp kendisiyle Amerika'ya dönmeye ikna etmek için gelir. Onunla gitmeyi reddeder. Bölüm, planın suya düşmesi ve mücadelenin bir araya getirdiği topluluğun dağılmasıyla sona erer.

*"Heyfa neden ölmüştür? Öldü, çünkü öldürmedi. Çünkü hayatının davası, gereksiz kimseler tarafından saçma işleri ve projeleri için uygulanan önemsiz bir tesadüf sonucunda kayboldu. O, bir ilah varlığını çalıncaya kadar kendi varlığını yakinen hissetmişti."*²⁶⁷

²⁶⁵Mutâ' Safedî, *Cilu'l-Kader*, (Beyrut: Daru't-Talî'a li't-tıba'e ve'n-neşr, 1960), s. 266.

²⁶⁶Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 270.

²⁶⁷Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 279.

Dördüncü bölümde yazar, başarısız girişimden sonra Hassan'ın gitmiş olduğu Halep'ten Leyla'ya yazdığı mektupları aktarır. Halini ve kahvehanelerden sürülmesini anlatır. Halep'te kalkıştığı mücadeleyi destekleyici eylemleri, bazı sosyalistlerle çatışmasını aktarır. Sonra Leyla'ya ikinci defa mektup yazar ancak başka bir yerden. Tutuklanmış ve Tedmur Hapishanesine atılmıştır. Hapishanede maruz kaldığı işkencelerden bahseder. Daha sonra roman birden başkarakter Nebil'den bahsetmeye başlar. Beyrut'ta bir hastanede göğüs hastalıkları bölümünde yatmaktadır. Beyrut'ta rahibe Julia ile tanışır. Julia ruhbanlık kıyafetlerini çıkararak ona eşlik eder. Sonra Nebil, Leyla ile Beyrut'ta görüşür. Orada kendilerini Şam'daki mücadeleye dönmeye ikna etmeye çalışan parti lideriyle buluşurlar. Nebil üniversite mezuniyetinin akabinde tutuklanır. Değişik partilere mensup üniversiteden birkaç arkadaşıyla hapishaneye atılır. Hapishanede işkenceye itiraz eder. Sosyalistlerin ihanetlerini keşfeder. Burada dinî ayrıştırmaya saldırma fırsatı yakalar. Ancak Edib Çiçekli döneminin bitmesinden sonra hayatı anlamsız görmeye başlarlar. Sonra sahne Şam ve Beyrut'tan Cezayir'e geçer. Şam'daki mücadelesinden sonra Nebil, Cezayir Bağımsız Savaşına katılmıştır. Safedî, Nebil'in Cezayirliiler arasındaki yaşantısını, savaş ve mücadeledeki kahramanlıklarını anlatır. Sonra tutuklanır, hapishaneye konur. Cezayirliiler birkaç defa hapishaneye saldırırlar, onu kurtarmak için ciddi kayıplar verirler. Nebil'e Suriye'den Cezayir'e üç doktorun geldiği haber verilir. Hapishanede Fransızların yaptıkları işkenceden dolayı Nebil çok hastalanır. Suriye ile Mısır'ın birleştiği haberlerini duyunca doktorlarla birlikte Şam'a dönmek için ısrar eder.

*“Arap bireyine hayatını şerefle yaşması için onurlu kişiliğini iade etmemiz gerekir. Sadece devrime kalkıştığında değil, her zaman kendine saygı duymalıdır. Devrimin anlamı kişinin kendine sahip olmasıdır. Hürriyet onun ruhunda doğmuştur. Bundan sonra bu özgürlüğü korumak için hayatında artan endişeler olmayacaktır. Arap hem bireysel hem de millî varlığını yeniden düşünmeye çağırılmaktadır.”*²⁶⁸

Safedî, beşinci bölüme “Şam'da 1958 Şubat'ının Son Haftası” başlığını koymuştur. Nebil Suriye Mısır birleşmesi sevincine katılmak üzere Şam'a döner. Şu

²⁶⁸Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 460.

an gerçekleşen şeyi yıllar önce hayal bile edemezdi. İnsanların sevincine şahit olur. Akşamleyin beraberce daha önce Nebil'in Beyrut'a tertip ettiği müzik festivalini dinlemek için Leyla'ya döner. Bu esnada Nebil son anlarını yaşamaktadır, ve Dünyaya gözlerini yummadan önce Leyla'ya bakar ve şu sözleri söyler“Ahmaktırlar... ahmaktırlar... ey Leyla! Kimse bilmez, ben kan dökmem, ben sevgi fişkirırım... ben sevgiyle doluyum... Ben sevgiyim Leyla! İnsanlar beni bu aşk için değiştirebilir mi?”²⁶⁹ Safedî bu tablo ve şu sözlerle romanını bitirir:

*“Kadının gözleri yüzünü sardı, berrak bir koyuluğu yansıtan esmer adam toprağın içinde değersiz, işlenmemiş siyah bir mücevherdir. Müzik, son kez şehrin kenarındaki bir evin odasında sustu.”*²⁷⁰

Roman varoluşçuluk akımını yansıtmaktadır. Bu akım olay örgüsünde net olarak görülür. Bu durum, roman kahramanı Nebil'in diliyle, varlığının hanımefendisi olmak isteyen Heyfâ'ya şunları söylerken ifade edilir: *“Özgürlüğünü yaşayabilmen için dünyayı özgürleştirmeli ve bu özgürlüğe dünyadan sahip olduğun ilk hücreden, insanların başlamlısın. Tüm bunların tek bir alanı vardır: Sadece varlığın.”*²⁷¹

Nebil'in varoluşsal düşünme çizgisi yapıcı, pozitif bir çizgiydi. Yani ruhu içeriden anlamaya, harikulâde güçlerini harekete geçirerek bilincini tamamlama ve insan varlığını özgürleştirmeye yöneliyordu. İradenin özgürleştirilmesiyle milletin ve dünyanın özgürleştirilmesine yönelinir. Bu ise daha derin özgür bir anlayış ve uzak görüşlülüğü içerir.²⁷²

Roman, 1950'li yılların Suriye'sinde çeşitli kuşaklardan örnekler içermektedir. Özellikle de yaşları 20-25 arasında değişen yeni kuşakları. Bunlar genellikle farklı sınıflardandır. Romanın kahramanı Nebil ve bazı kişiler eğitimli kesimlerden olup Şam Üniversitesinde öğrenciydiler. Kişilerin bir kısmını ise işçi sınıfından seçmiştir. Heyfâ'nın ailesi burjuva sınıfındandır. Ancak milliyetçi Arap

²⁶⁹Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 500.

²⁷⁰Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 502.

²⁷¹Mutâ' Safedî, *a.g.e.*, s. 118.

²⁷²Hüsâm el-Hatîb, *er-Rivaye's-Suriyye fî Merhaleti'n-Nuhûd*, s. 83.

düşüncesi, sürekli mücadeleye hazır olmaları, kişisel kaygılardan çok milli kaygılarla uğraşmaları onları birleştirmektedir.

Roman, birinci kahraman Nebil'i sahneler, Nebil ise eksen olup diğer kişileri etrafında toplar. Onları harekete geçirir, duruşlarını test eder ve onları yönetir. Sözleri ve davranışlarıyla Arap kahraman modelini tasvir eder. Bu durum Heyfâ'nın sözlerinde ortaya çıkar: "*Nebil gibi bir genç var mıdır? Yeryüzünün taşıyabileceği bütün yetenekleri toplayan bir insanı oluşturabilmek mümkün mü?*"²⁷³ Benzer durum Julia'nın diliyle Nebil'den bahsederken ifade edilir: "*Sakin, kuşağımızın tümünün sembolü bir adam. Kader neslinin... Bu kuşağın tüm özelliklerini barındıran minyatürü gibi... Hatalarımızda boğuluyorduk. Ancak o, tek başına doğruları biliyordu. Varlığı bizi görevlerimize yönlendirmesi için yeterliydi.*"²⁷⁴

Araştırmacı Hüsam el-Hatîb, "Cîlu'l-Kader romanındaki birçok karakterinin özellikleri; kendini gerçekleştirme, varlığını dilediği gibi seçme yönünden varoluşçuluk akımının kişilerine uygundur." der.²⁷⁵

Romanın ayırt edici özelliklerinden biri de Safedî'nin olay akışında gözükmemesidir. Roller kişilerin arasında dağıtmakla yetinmez, bizzat romanın içinde de yer alır. Kahramanların hayatlarına müdahale eder, onlar için hayal ettiği tavrı seçer. Romancı "biz" zamirini kullanarak birçok olayda yer alır. "Saide"nin kişiliğini yorumlarken, "İnsanlığını itiraf ederek deriz ki: O, Nebil'i seviyor."²⁷⁶

Bazen Safedî bizzat yazar olarak sahneye girer. Julia'nın Hassân'a mesajında olduğu gibi. Yazar şöyle der: "*Okuyucu şimdi Julia'nın mesajını kesmemize ve bu olayları Julia'dan ve diğer kaynaklardan kendi tarzımızla topladığımız gerçeklere dayanarak olayları kendi üslubumuzla tasvir etmemize izin versin.*"²⁷⁷

Safedî'nin anlatım üslubunu çeşitlendirme hususunda başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Anlatı yöntemlerinden birçoğunu kullanmıştır. Hem yazarın hem de

²⁷³ Muta' Safedî, *a.g.e.*, s. 206.

²⁷⁴ Muta' Safedî, *a.g.e.*, s. 364.

²⁷⁵ Hüsam el-Hatîb, *a.g.e.*, s. 94.

²⁷⁶ Muta' Safedî, *a.g.e.*, s. 206.

²⁷⁷ Muta' Safedî, *a.g.e.*, s. 468.

kahramanların bakış açılarını kullandığı gibi hatıra, mektup, anı, iç konuşma gibi anlatım yöntemlerini kullanmıştır.

Safedî bu romanla Arap okuyucunun zihnine varoluşçu teoriyi yerleştirmeyi başarmıştır. Romanın karakteri varoluşçu düşüncenin en güzel örneğiydi.

Safedî, kaleme aldığı romanlarında kahraman kişileri örnek olacak bir şekilde seçmiştir. Zihnindeki roman tanımıyla ilgili şöyle demektedir: “*Bence roman, çağımız insanının en büyük faaliyetlerinden biridir. O, karakterlerini ancak hayatları vicdani krizlerin gerçek teşhisi olan kişilerden seçmektedir. Bu, mevcut insanın kendi dünyasını değiştirmesine bağlıdır... Bana göre roman bir sesleniştir. Kahramanların derinliklerinde oluşturduğu etki ve sorumlu bir duruş sahibi gerçek kişiliklere dönüştükleri oranda bir çığlıktır. Roman Arap varoluşumuzdaki yeniden dirilişin tezahürlerinden biridir. Dolayısıyla bu bir eğilim, umut ve girişimdir. Ve romanın bir kahramana, olaya, belirli hayatî değere ihtiyacı vardır.*”²⁷⁸

Safedî bu romanda ferdiyetçilik temasını bütün detaylarıyla okuyucularına sunar. “Sâirun Muhterif” adlı romanında, Cîlu’l-Kader’de geçen aynı kahramanlara, aynı düşüncelere ve aynı üsluba rastlamak mümkündür. Safedî’ye göre sanat, kahramanın iç dünyasını yorumlamak ve bu yorum sonucunda ortaya çıkan renkli dünyasını okuyuculara sunabilmektir. Yazar, hikâye veya roman gibi edebi türlerin, sadece zaman ve mekân konularıyla sınırlandırılmaması gerektiğini ve onlardan her birinin kendi standartları bulunduğunu savunmaktadır. Ona göre bir hikâye yazarının, eserinde bir olaydan bahsederken gerçek bir oluşuma ihtiyacı olmamalıdır. Çünkü yazarın bizzat kendisi halkın yüreğinden yani gerçek bir oluşumdan kopup gelmektedir ve toplumun bir parçasıdır.²⁷⁹

²⁷⁸ Muta’ Safedî, *er-Risâletü ’l-Muhlasiyye*, sy. 7, Beyrut, Temmuz 1962, s. 506, 507.

²⁷⁹ Zehra Gülay Şahan, *Modern Ürdün Romanında İbrahim Nasrallah’ın yeri*, yayınlanmamış yüksek lisans tazi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s.46-47

SONUÇ

Bu çalışmada 1937'den 1967'deki 30 yıllık dönemi kapsayan modern Suriye romanının doğuşu, gelişimi, etkilendiği edebî akımları ve önemli öncülerini ele alarak inceledik. Araştırma boyunca ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Modern Suriye romanı birden bire oluşmamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında şahit olunan ve sanatsal bir şekil almayan anlatı geleneğine bağlı olarak doğmuştur. Bunlar, başlangıçta romanın Suriye'deki ilk yapı taşlarıydı. Roman, ilk dönemlerde “*Mecme'u'l-Bahreyn*” ve “*es-Sâk 'ala's-Sak*” örneklerinde olduğu gibi “makam”, “makale” ve kısa hikâye gibi düz yazı formlarından etkilenmiştir.
- Suriye romanı geleneksel anlatı mirasından etkilenmişti. Ancak bu etki zayıflayıp belirsizleşti. Birçok faktör nedeniyle sanatsal Batı romanının etkisi görülmeye başladı. Bu faktörlerin en göze çarpanları arasında burjuva sınıfının doğması, Arap yazarlarının Batı edebiyatıyla etkileşimi ve Batı edebiyatının Suriye'ye ulaşması sayılabilir.
- Suriye'de modern sanatsal romanın doğuşu 1937 yılında Şekîb el-Câbirî'nin eliyle romantizmin etkisindeki “*Nehem*” adlı eseriyle olmuştur.
- Suriye'de romanın gelişiminin romantizm bakış açısıyla başladığı anlaşılmaktadır. Romantizm etkisindeki roman; hayal ürünü, gerçeklikten uzak, bireyin endişelerini yansıtan ürünlerle başladı. Olaylar; dünyadan

yalıtılmış, insanların problem ve acılarıyla dolu bir adada gerçekleşiyormuş gibidir. Bu durum, Şekîb el-Câbirî ve Hasîb Kîlânî'nin eserlerinde çok açıktır.

- Burjuvazinin yaşadığı bozulma ve halkın onurlu bir hayat yaşama hususundaki isteklerini gerçekleştirememesi, toplumun dertleri, acıları ve umutlarından uzak olması, romantizm akımını zayıflatırken en belirginleri belgesel-eleştirel ve sosyalizm olmak üzere birçok şekilde realizmin doğmasına yol açmıştır. Realizm, modern Suriye romanından en fazla paya sahip akım halini aldı.
- Romancıların çoğunun eserlerinde realizmin farklı tonları görülür ve bunların çoğu emekçi sınıftandır, sefalet ve ihtiyaç şartlarında yetişmişlerdir. Bu nedenle ürünlerinde yaşadıkları sosyal ve siyasi şartlar nedeniyle çektikleri acıları yansıtırlar. Romanlarında ele aldıkları konular; yoksul yaşam kaynaklı sosyal sorunlar, köy ve şehir şartları, bu dönemdeki siyasi şartlarla ilişki çerçevesinin dışına çıkmamaktadır. Kahramanlarını Suriye halkının emekçi sınıfını teşkil eden fakir sosyal sınıflardan seçerler.
- 60'lı yılların başında realist akım gerilemeye başladı, bu da Batı'da yaygın olan diğer edebî akımların ortaya çıkmasına yardımcı oldu. Muta' es-Safedî örneğinde olduğu gibi Batılı fikirlerin etkisi sonucunda varoluşçuluk akımı doğdu. George Salim ve diğerleriyle birlikte sembolizm görülmeye başlandı. Her iki akımın da hedefi vakıayı ele almaktı, ancak realizmden farklı yöntemlerle bunu yapmaktı. Varoluşçuluk vakıayı bireysel bir şekilde ele almaya çalıştı. Sunumunda ise felsefeye dayandı. Bu durum Muta' es-Safedî'nin "Cîlü'l-Kader" ve "Sâirun Muhterif" romanlarında net olarak görülür. Sembolizm ise vakıayı var olmayan hayali zaman ve mekânlara dayanan fikirler aracılığıyla ele aldı.
- Haziran yenilgisi Arap romanının yol ayrımıydı. Yenilginin ağırlığı genel olarak edebiyat için yeni bir anlayış oluşturdu. Romanın önemi, rolü ve işlevinin algılanmasına katkıda bulundu. Arap ülkelerinde yeni bir romanın ortaya çıkmasına yardımcı oldu. 1967 yılı Arap romanının yeniden doğuş yılı kabul edilir. Şüphesiz insan varlığını sarsan, anlayışları ve değerleri değiştiren bu tür tarihî olaylar, yazarları da yeni bir döneme yöneltmiştir.

Gerçekliğin dayattığı sıkıntıları romantizmin ve boğucu realizmin dışında yeni bir sanatsal bakışla derin ve kapsamlı bir şekilde ele almaları gerekiyordu. Bu sonuca ileten vakıa, gerçekçi bir şekilde ele alınmalı yenilginin nedenleri ve kurtuluş yolu çizilmeliydi.

- Romantizmin modern Suriye romanında ortaya çıkması Şekîb el-Câbirî, realizm Hannâ Mînâ, sembolizm Gerorge Salim, varoluşçuluk Muta' es-Safedî eliyle olmuştu. Bunlar, kendilerinden sonra gelenleri bu eğilimler çerçevesinde yazmaya hazırladılar.
- Suriye'de roman yazımında en büyük pay Hannâ Mînâ'ya aittir. Yazdığı romanları sayısı 40'ı geçmiştir.²⁸⁰ Araştırmacılar ona "Suriye romanının babası" unvanını vermişlerdi. Hikâye ve şiir gibi edebiyatın farklı türlerinde eserler de veren romancıların aksine hayatı boyunca roman türü dışında eser vermedi.

Bu araştırma Suriye romanı konusunda tüm bilgileri verdiği iddiasında olmayıp yeni araştırmacılara kapıyı açık tutma iddiasındadır. Özellikle de Haziran yenilgisinden sonra oluşan yeni romana bu araştırmada yer verilmemiştir. Bu da Suriye roman sanatı konusunda gelecekte yapılacak çalışmalarla önceki edebî çalışmalara yeni bir tuğla eklemenin gerektiğine kapıyı açık tutmaktadır.

²⁸⁰ Vefat ettiği 2018 yılına kadar yazdığı romanların sayısı 44'e ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Abaza, Nizar: **Ma'ruf el-Arnaut, Me'cmeu'l-lugati'l-Arabiyye bi Dimeşk,** Dimeşk, 2018.
- 'Abbûd, Hanna: **el-Medresetü'l-vakı'ıyye fî'n-nakdi'l-Arabi'l-hadis,** Vizâretü's-sekafe ve'l-irşâdi'l-kavmî, Dimeşk, 1978.
- Min târîhi'r-rivâyeh,** İttihadu'l-kuttâbi'l-Arab, Dimeşk, 2002.
- Abdullah, Muhammed: **el-Vakı'ıyye fî'r-rivâyeti'l-Arabiyye,** el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-amme li'l-Kitâb, Kahire, 2005
- Adnan b. Zeril: **er-Rivâyâtü'l-Arabiyyetü's-Suriyye,** Matbaatu'l-âdâb ve'l-ulûm, 1.baskı, Dimeşk, 1973.
- el-'Akkad, Abbas Mahmud: **Dirâsâtu fî'l-mezahibi'l-edebiyeti ve'l-ictima'ıyye,** Nahdatu Mısr li't-tibâ'e, 2. baskı, Kahire, 2006.
- el-Asfar, Abdurrezzak: **el-Mezahibu'l-edebiyeye leda'l-garb,** Menşûrâtu ittihadi'l kuttâbi'l-Arab, Dimeşk, 1999
- Bedr, Abdulbâsit: **Mezahibi'l-edebi'l-garbî,** Mektebetü'r-reşâd, Riyad, 2005.
- Bedr, Abdulmuhsin Taha: **er-Rivâi ve'l-Arz,** el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-ammeh, Kahire, 1971.
- Beradeh, Muhammed: **er-Rivâyetü'l-Arabiyye ve rehânü't-tecdîd,** Mecelletü Dübey es-sekâfiyye, sy. 49, Dubai, 2011.
- el-Câbirî, Şekîb: **Veda'an Ya Efamyâ,** Daru'l-yakaza, Dimeşk, 1960.
- Cafer, Nezir: **Avâlimu rivâiyye fî Mir'âti'n-nakdi't-tetbîkî,** Menşûrâtü'l-Heyeti'l-âmmeti's-Suriyye li'l-kitâb, Dimeşk, 2016.
- Bünyetü'l-hitabi's-serdî- mukârebâtu nakdiyye fî'r-**

- rivayeti'l-Arabiyeti's-Suriyye, İttihadu'l-küttâbi'l-Arab,**
Dımeşk, 2010.
- Câncî, Moris: **Kıra'e Cedîde li'rivayeti "Fî'l-Menfâ",** el-Ma'rife Dergisi, sy. 146, Dımeşk, Nisan 1974.
- Cebur, Abdunnur: **el-Mu'cemu'l-edebi,** Daru'l-'ilm li'l-Melâyîn, 1. baskı, Beyrut, 1979.
- el-Cubûrî, Kâmil: **Mu'cemu'l-udebâ mine'l-asri'l-Cahiliyye hatta 2002,** Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1. baskı, Beyrut, 2003.
- el-Cündî, Ali, Kenefânî, Ğassân: **Ma'e Kuveylit Hûrî – Münekaşât Edebiyye,** Sahîfetü'l-Hurriye, 7 Ağustos 1961, Beyrut
- Çetişli, İsmail: **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar,** 16. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- ed-Dekkâk, Ömer: **Fununu'l-edebi'l-mu'âsir fî Suriyye,** Dâru's-Şarki'l-Evsat li't-tıba'e ve'n-neşr, Beyrut, t.y.
- Ebû Heyf, Abdullah: **İtticâhâtü'n-nakdi'r-rivâi fî Suriye,** İttihadu'l-Kuttâbi'l-Arab, Dımeşk, 2006.
- Ebu Zeyd, Ali: **el-Edeb fî Suriye,** <http://arab-ency.com.sy/detail/7823>, Erişim Tarihi: 11/12/2019.
- Emekli, ilknur: **Halim Berekat ve Toplumcu Gerçekçi Romanlarının Teknik Çözümlemesi,** Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2019.
- Er, Rahmi: **Modern Mısır Romanı I (1914-1944),** 1. baskı, Hece Yayınları, Ankara, 2015.
- "Roman"**T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. XXXV, İstanbul, 1998, s. 164-165.

- el-Faysal, Semer: **Binâu'r-Rivayeti's-Suriye**, İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dımeşk, 1995.
- el-Binâu ve'r-Ru'ye**, İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dımeşk, 2003.
- Melamih fi'r-Rivayeti's-Suriye**,İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dımeşk, 1979.
- Tecrübetü'r-Rivayeti's-Suriye**, İttihadü'l-Kitabi'l-Arab, Dımeşk, 1985.
- el-İtticahu'l-Vakî'î fi'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti's-Suriye**, İttihadu'l-Kuttâb'il-Arab, Dımeşk, 1986.
- Fericât, Adil: **Miraya'r-Rivâyeh –Diraseh Tatbikiyyah Fî'l-Fenni'r-Rivâi-**, İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, 1. baskı, Dimeşk, 2000.
- Feyyûmî,Ahmed b. Muhammed: **el-Misbâhü'l-münîr**, Mektebetü Lübnân, Beyrut,1987.
- Forster, Edward Morgan: **Erkanü'r-Rivâyeh**, Arapçaya çev. Musa 'Asımî, Cerus Bers, 1. baskı, Trablus, 1994.
- Garaudy, Roger: **Vâkı'ye, Bilâ Difâf**, Arapçaya çev. Halim Tosun, Daru'l-Kâtibi'-Arabi li't-tibâ'e ve'n-neşr, Beyrut, 1968.
- Gibb, H. A. R.: **Arap Edebiyatı**,Arapçaya çev. Onur Özatağ, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.
- Haddad, Gassan: **Min Tarihi Suriye'l-Muasır (1946-1966)**, Merkezü'l-Müstakbel li'd-dirasâti'l-istirateciyye, Amman,2001.
- el-Halebî, Abdurrahman: **Vakfe mea Fars zerzûr**,<http://www.arabency.com.sy/detail/5207>, Erişim tarihi: 24/01/2020.

- Halil, İbrâhîm: **Esâsiyyâtü'r-Rivâyeh**, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1. baskı, Beyrut, 2011.
- Hamed, Abdurruhman Hudar: **el-Edebu'l-Arabi'l-Hadis ve Mezâhibihi**, Daru'l-Fecr li'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 2017.
- Hammûd, Mâcide: **el-Hitabu'n-Nisevî'l-Kısasî**, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 2002.
- Hartuş, Faysal: **Hayatü Faris Zerzûr**, <https://www.alaraby.co.uk/diffah/revisions/2019/9/27/>, Erişim Tarihi:24/01/2020.
- George Salim Kıssa Kasîra fî Haleb**, <https://www.alaraby.co.uk/culture/2018/8/16/>, Erişim Tarihi: 27/01/2020.
- Raidu'r-Rivâyeti'l-Fenniyyeti'l-Ûlâ fî Suriya**, <https://www.alaraby.co.uk/diffah/revisions>, Erişim Tarihi: 15/12/2019.
- Haşim, Osman: **Tarihu Suriye'l-Hadis**, Riyadu'r-Rîs li'l-Kutub ve'n-neşr, Beyrut, 2012.
- el-Hatîb, Husam: **el-Edebu'l-Avrubî –Tetavvuruh ve Neş'etu Mezâhibuhu**, Matbu'âtu Dimeşk, Dimeşk, 1972
- Subulu'l-Muessirâtü'l-Ecnebiyye ve Eşkâlihâ fî'l-Kıssati's-Suriyyeti'l-Hadise**, Ma'hedu'l-Buhus ve'd-dırasâti'l-Arabiyye, Kahire, 1973.
- er-Rivaye's-Suriyye fî Merhaleti'n-Nuhûd (1959-1967)**, Ma'hedu'l-Buhus ve'd-dırasâti'l-Arabiyye, Kahire, 1975.

- Subulü'l-Müessirati'l-Ecnebiyye ve Eşkâlihâ fî'l-Kıssati's-Suriye'l-Hadise**, Me'hadu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiyye, Kahire,1973.
- el-Hatîb, Muhammed Kamil: **Nazariyyetü't-Rivâyeh**, Menşuratu Vizaretü's-Sekâfeh, Dimeşk, 1990.
- Heyet: **el-Mu'cemü'l-vasît**,: Mektebetü's-şürûki'd-devliyye, 4. baskı, Kahire,2004.
- Hilal, Muhammed Ğanîmî: **Kazaya Mu'asara fî'l-Edeb ve'n-Nakd**, Daru Nahdatu Mısır, li't-tab' ve'n-neşr, 2. baskı, Kahire, 2005
- Hûrî,Kuveylit: **Eyyâmun Ma'ehû**, el-Mektebu't-ticarî li't-tıba'e ve'n-neşr, Beyrut, 2008.
- Hûrî, Kuveylit: **Tavîletü Kısasi'l-Kasîra**, Daru Talas, li'd-dirasât ve't-tercüme ve'n-neşr, Dimeşk, 2000.
- İbn Manzûr, Muhammed: **Lisânü'l-'Arab**, Dârü'l-maârif, Kâhire, 1981.
- İbrâhîm, Fethi: **Mu'cemu'l-Mustalahati'l-Edebiyyeh**,el-Müessesetü'l-Arabiyye li'n-naşirîn el-mütehaddin, 1.baskı, Tunus, 1988.
- İsmail, Sıdkı: **el-'Usât**, Daru't-Talia, Beyrut ,1964.
- İsmail, İzzeddin: **el-Edeb ve Fünunuhu –Dirase ve Nakd-**, Daru'l-Fikri'l-Arabi, 9. baskı, Kahire, 2013.
- Kantâr, Seyfeddin: **el-Edebu'l-Arabî ba'de'l-istiklâl**, Vizâretü's-Sekâfe fî'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyyeti's-Sûriyye, Dimeşk, 1997.
- Kaysûmeh, **İtticahâtî'r-Rivayeti'l-Arabiyye fî Nısfî's-Sânî min Karnî'l-**

- Mansûr: **‘İşrîn**, ed-Dâru’t-Tûnusiyye li’l-Kitâb, Tunus,2013.
- Kefeli, Emel: **Batı Edebiyatında Akımlar**, 2. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- el-Keyâlî, Sami: **el-Edebu’l-Mu’asır fî Suriye**, Daru’l-Ma’arif, Kahire, 1968.
- Kula, Mevlût, **Modern Suriye Hikayesinin Konuları**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2017.
- Kula, Mevlût: **Modern Suriye Hikâyesine Genel Bir Bakış**, Doğu Araştırmaları Dergisi, sy.7, 2011, İstanbul, s.17-48
- Landau, Jacob M.: **Modern Arap Edebiyatı Tarihi**, çev. Bedrettin Aytaç, 1. baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994.
- el-Ma’ûş, Sâlim **el-Edebü’l-Arabi’l-Hadis**, Daru’n-Nahdati’l-Arabiyye, 2. baskı, Beyrut, 2011.
- el-Mâzî, Şükri: **İn’ikâs hezimetî Huzeyran alâ’r-rivayeti’l-Arabiyye**, el-Müessetü’l-Arabiyye li’d-dirâsât ve’n-neşr, Beyrut, 1976.
- Mendur, **el-Edeb ve Mezahibuhu**, Daru Nahdatu Mısır, Kahire.T.y.
- Muhammed: **Fî’l-Edeb ve Nakdihi**, Daru Nahdatu Mısır li’l-neşr ve’t-tevzî’, Kahire,t.y.
- Mer’îl, Fuad **el-Medhal ile’l-Âdâbi’l-Avrubiyye**, Menşûrâtu Câmi’atu Haleb, Halep, 1977
- Merve, İsmail: **el-Bünyetü ve’r-ru’yetü fî’r-rivâyeti’s-Suriyye fî’n-nısfî’s-Sânî mine’l-karnî’l-‘işrîn**, Daru’ş-şark li’t-tiba’e ve’n-neşr, 1. baskı, Dımeşk, 2018.

- Merve, İsmail,
el-Hûrî, Nebih:
Sıdkı İsmail, Menşuratü'l-Heyeti'l-amme's-Suriyye li'l-Kitâb,
Dımeşk, 2018.
- Mînâ, Hanna:
eş-Şirâ' ve'l-'Asıfe, Daru'l-İttidal, Beyrut, 1966.
- Muhamed
Bayezidî, Halil
Bervînî, Kubrâ
Ruşenfıkr:
el-Hubbi'l-Vucûdî fî Rivâyetey "Sâirun Muhterif" ve "Cîlu'l-Kader" li Muta' Safedi, Mecelletü'l-İraniye li'l-lugati'l-Arabiyye ve âdâbiha Dergisi, sy. 41, Tahran, 2017
- Munîf,
Abdurrahman:
el-Kâtib ve'l-Menfâ, el-Müessetü'l-Arabiyye li'd-dirâsât
ve'n-neşr, Beyrut, 2001.
- Murâdî,
Muhammed Hadi
ve diğeri:
Lemha 'An Zuhuri'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeh ve Tetavvurihâ,
Drasatü'l-Edebi'l-Muâsır, 4. yıl, Tahran 1391 (m. 2012), sy. 16.
- Musâ, Halîl:
Melamihu'r-Rivâyeti'l-Arabiyye fî Suriye, İttihadu'l-Kuttabi'l-Arab, Dımeşk, 2006.
- Mustafa, Şakir:
Muhadarat 'ani'l-Kıssah fî Suriye, Me'hadu'd-dirâsâtî'l-Arabiyyeti'l-âlemiyye, Kahire, 1958.
- Mûsevî, Muhsin
Câsim el-:
er-Rivayetü'l-Arabiyye –en-Neş'e ve't-Tahavvül, Daru'l-Âdâb,
2. baskı, Beyrut, 1988.
- en-Nessâc, Seyyid
Hamid:
Bânurma er-rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-hadîse, Daru'l-garîb li't-tıba'e ve'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 1985.
- Neşâvî, Nesib:
Medhal ilâ Diraseti'l-Medârisi'l-Edebiyye fî's-Şi'ri'l-Aribi'l-Muâsır, Divanu'l-matbû'âtî'l-Câmi'iyye, Cezayir, 1984.

- Nikolaos Van Dam: **es-Sırâ‘ ‘ale’s-sulta fî Suriyye**, Mektebetü’l-Medbûlî, 1. baskı , Kahire, 1995.
- Ragıb, Nabil: **el-Mezahibu’l-edebiyye mine’l-klasikiyye ile’l-abasiyye**, Mektebu Mısır, Kahire, 1984.
- Rakız, Ahmed: **er-Rivâyeḥ beyne’n-Nazariyye ve’t-Tatbîk**, Daru’l-Hivâr li’n-neşr ve’t-tevzi’, 1. baskı, Suriye, 1995.
- Sa’dî, İbrâhîm: **Dırâsât ve Makâlât fî’r-Rivâyeḥ**, Menşurat Sehl, Cezayir, 2009
- Safedî, Muta’: **Cîlu’l-Kader**, Daru’t-Talî’a li’t-tibâ’e ve’n-neşr, Beyrut, 1960.
er-Rivâyetu fî Nazari Muta’ Safedi, er-Risâletü’l-Muhlasıyye Dergisi, sy. 7, Beyrut, Temmuz 1962.
- es-Salih, Nidal: **en-Nuzu’u’l-ustûrî fî’r-rivayeti’l-Arabiyyeti’l-muasıra**, Menşûratu İttihadi’l-Kuttabi’l-Arab, Dimeşk, 2001.
- Salim, George: **Fî’l-Menfa**, Daru Uveydât, Beyrut, 1962.
Medhâl ilâ’r-Rivayeti ve’l-Kıssati fî’l-Kutri’l-Arabi’s-Suri, Mecelletü’l-Ma’rife, sy. 146, Dimeşk, Nisan 1974.
- Semmâk, Faysal: **er-Rivâyetü’s-Suriye Neş’etühâ ve Tetavvruha**, Metabi’u’l-idareti’s-Siyasiyye, Dimeşk, 1983.
el-Vâkı’iyye fî’r-Rivâyeti’s-Suriye, Metâbi’u Dari’l-Ba’si’l-cedîde, Dimeşk, 1979.
- es-Se’afîn, İbrâhîm: **Tetavvuru’r-rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-hadise fî Bilâdi’s-Şam (1870-1967)**, 2. baskı, Daru’l-Menâhil li’t-tiba’e, Beyrut, 1987.

- Suveyli, Halil: **kuveylit Hûrî tehinnu ilâ Dimeşk es-sittînât**,
https://al-akhbar.com/Archive_People/160228, Erişim
Tarihi: 20/12/2019.
- es-Sükût, Hamdi: **Kamusu'l-Edebi'l-Arabî**, Daru's-Şurûk, 1. baskı, Kahire, 2007.
- Süleyman, Nebil, Yâsîn, Bu Ali: **el-Edeb ve'l-İdeulujiyyâ fî Suriyye**, Daru İbn Haldun, Beyrut, 1974.
- eş-Şâmî, Vahîd: **Farisu'r-Rivayeti'l-Vakıyye fî Suriyye**,
<http://kassioun.org/more-categories/art-and-culture/item/52584-26339>, Erişim Tarihi 24.01.2020.
- eş-Şekîrân, Fehd: **Rahîlu'l-Müfekkiri'l-Arabî'l-Bâriz Muta' Safedî**,
<https://www.alarabiya.net/ar/culture-and-art/2016/06/07>, Erişim
Tarihi: 03/02/2020.
- Şeyho, Luvîs: **Târîhu Âdâbi'l-Arabiyye**, Menşûrâtü Dari'l-Meşrik, 2. baskı, Beyrut 1991.
- eş-Şiblî, İbrâhîm: **ez-Zât ve'l-Âhar fî'r-Rivâyeti's-Suriye**, Daru Fadaât li'n-neşr ve't-tevzî', Ammân, 2019
- el-Ulvânî, Rule: **Şekîb el-Câbirî "Balzac"u'r-Rivayeti'l-Arabiyye**,
<https://geiroon.net/archives/79058>, Erişim Tarihi: 15/12/2019.
- Usta, İbrahim: **Modern Suriye Şiiri, Edebi Akımlar ve Temsilcileri**, 1. baskı, Araştırma Yayınları, Ankara, 2018.
- Vâdî, Taha: **er-Rivâyetü's-Siyasiyye**, eş-Şeriketü'l-Mısriyye'l-âlemiyye li'n-neşr – Loncuman, Kahire, 2003.
- Vehbe, Mecdi: **Kamil Mühendis, Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Arabiyye fî'l-Lüğa ve'l-Edeb**, Mektebetü Lübnan, 2. baskı, Beyrut, 1984.

- Vettâr, Muhammed **Şahsiyyetü'l-Musakkaf fî'r-rivâyeti'l-Arabiyyeti's-suriye,**
Riyad: İttihadu'l-kuttabi'l-Arab, 1. baskı, Dımeşk, 2000.
- Yahya, Celal: **el-Medhal ilâ tarihi'l-'âlemi'l-Arabi'l-hadîs,** Daru'l-Maarif bi
Mısır, Kahire, 1965.
- el-Yesû'î, Robert **E'lâmu'l-Edebi'l-Arabi'l-Mu'asır Siyer ve Siyeru Zatiyye,** eş-
B. Cambel: Şeriketü'l-müttehîde li't-tevzi', Beyrut, 1996.
- Yusuf, Âmine: **Tekniyyâtu's-Serdi fî'n-Nazariyye ve't-Tetbîk,** el-Muessetu'l-
Arabiyye li'd-dirase ve'n-neşr, 2. baskı, Beyrut, 2015.
- Yusuf, Mahmud: **Sıdkı İsmail 1924-1972,** el-Heyeti'l-Amme's-Suriyye li'l-Kitâb,
Dımeşk, 2017.
- Zeydân, Corcî : **Târîhu Âdâbi'l-Luâti'l-Arabiyye,** Muessetü Hendâvî li't-ta'lîm
ve's-sekâfe, Kahire, 2012.
- ez-Zeyyât, Ahmed **Târîhu'l-Edebi'l-Arabi,** Daru Nahdatu Mısır, 2. baskı,
Hasan: Kahire, t.y.
- Zerzûr, Faris: **el-Muznibûn,** İttihadu'l-Kuttâbi'l-Arab, Dımeşk, 1974
- Zihnîi, Mahmud: **Tezevvûku'l-Edeb –Turukuhu ve Vesâiluhu,** Mektetu'l-Anclu
el-Mısriyye, Kahire, 1989.
- **Muta' Safedî, Rahîlu Da'îye 'et-Tenvîri'l-Arabî'**
<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2016/6/7>,
Erişim Tarihi: 03/02/2020